6229.

Степан Мазар

I

„З великих і важких днів"

(записки з часів нашої народньої війни)

Частини: 1–4.

R. 1

I

№ 27

Леонид Гзалманскенид

Мкиди.

Ч. 1

„З великих і важких днів"

Мої записки з часів нашої народної війни.

Ч. I. Від падол. 1918 – до – вересня 1919.

Мазур Степан

Дня 1. падолиста 1918 року, розпала ся австрийська держава та настав сьвітовий переворот, в котрім поневолені народи, мали вийти на верх, отрясти ся з довголітного гнету і поневолення та запанувати на своїй власній земли. Се саме усьміхалось і українському народові по так довгім поневоленю в російських шпонах і в австрийсько-польській армії. Иньші народи як Чехи-Поляки-Чехо-Словаки Словінці і иньші вже заздалегіть приготовлялись до самостійности, та в сім напрямі мали богато організаций, які працювали над самостійностию народів і ожидали лиш хвилї, щоби сю самостійність могли одержати, могли собі вибороти.
Наш український народ працював рівнож в сім напрямі вже за австр. часів. але серед великих перепон зі сторони Поляків, які в Галичині взяли верх над Українцями та котрі гляділи за кождим поступовим кроком нашого народу, а догледівши який небудь поступ доносили австрийському правительству, одягаючи сей поступ в одежу очернена, а австрийське правительство вірило більше Полякам, які мали в правительстві більше і богатих (графів, графів) так, що нашому народові приходилось дуже тяжко розвивати ся умово серед таких обставин. З другої сторони нам бракувало інтелігенциї, котраб заопікувалась нашим темним мужиком, котра піднесла мужика на рівні з німецьким чи чеським мужиком, а наслідком чого наш мужик чув би ся вдячним інтелігенциї за сю працю над ним, а тоді інтелігенция моглаб бути дїйсно провідником сего мужика, а мужик довіравби

тodi інтелігенції, а тим самим своїм проводникам. На заль так оно не було з причини браку образованих людий, а горстка сих, які були образовані, не всі були зближені до ниських верств, не всі зуміли нашого мужика потягнути за собою. Ювласне стало наслідком, що з хвилею перевороту, наш мужик жовнір вертаючи з італійського, румунського чи російського фронту, не услухав від разу інтелігенції, бо в першій мірі його розум не був до тої степени образований, щоби зрозуміти вагу моменту, як також був він так виховуваний, що йому було обоїтно хто ним буде правив, а що найголовнійше не довіряв своїм проводникам, котрих до сеї пори після австр. звичаю називав панами, кажучи, що пан, паном був і буде. Ізатого в початках перевороту ми опинились в Галичині без війська безрадні в тій саме хвили, коли у иньших народів діялось зовсім щось противного.

Поляки вже за австрійських часів мали перевагу над українцями, маючи по урядах урядову мову польську, маючи богато шкіл в своїй рідній мові, в котрих вишкулили собі богато інтелігенції та урядників, котрі працювали невтомно над сотворенням апарату державности в случаю, єсли можна буде одержати чи вибороти свою власну державу. Польська інтелігенція працювала і групувала сили, які в даний момент моглиб заняти відповідні державні посади. Найважнійшою під сю хвилю є була організація військова, яка у Поляків була приготовлена і сейчас в перших хвилях перевороту використана і применена і коли то австрійська

армія розлетіла ся, польські старшини збирали своїх з фронтів повертаючих жовнірів, витали їх та творили з них узброєні відділи захоплюючи все майно, які остались по австр. властях в свої руки. Навіть в українських полках по кадрах, в яких було 20-30% польських старшин і жовнірів, Поляки своєю хитростію і зручностію захоплювали власть і все майно кажучи нашим жовнірам лишати кріси та іти домів, бо війна вже скінчила ся. А наші жовніри кидали кріси та скорострілі не слухаючи українських старшин, котрих по кадрах було дуже мало, бо всі були на фронті, кидали наші жовніри і богато майна, яке цілком правно належалось українцям, та вертали домів забравши зі собою, що могли потайно захопити зі собою. А коли польські жовніри по дорозі забрали їм не лише се, що они здобували, але обдерли їх до нага не лише з військових річий, але також і з їх власних річий з послідної сорочки, доперва тоді наш мужик прозрів та почав застановлятись над сею переміною та почав жалувати не один, що покинув свій кріс, що не слухав українських старшин і збудилось в нім тоді обурення, огірчення і гнів до польского жовніра. І так всі австр. жовніри вертали з війни, але не всі домів, бо польські жовніри вертали до польських відділів, де їх витали трактовали та загрівали до війни з гайдамаками русинами, але українські жовніри вертали домів бо не було їх кому задержати не було кому привитати не було кому заопікувати ся ними. Але знайшли ся і між українськими жовнірами свідомі, котрі бачучи, що Поляки їх на власній земли обдерли, а декотрих і побили, почали гуртуватись коло старшин, котрих раньше не хотіли слухати.

Але таких була мала скількість, але з часом при великій праці старшин, число таких зросло. А Поляки тимчасом заняли кріпко власть в західній Галичині, та почали кидатись малими бандами на українські села та місточка середної та східної Галичини, обіймали власть та заводили в жорстокий спосіб свої порядки. Ми бачучи сей підступ Ляхів отрясли ся моментально з призвичачної вже осталости та почали зразу збирати добровольців, котрих було богато в повітах більше свідомих як: Станіслав, Коломия (славний і хоробрий полк 24. іменем Дорошенка), Тернопіль і инших повітах Східної Галичини. Сих добровольців узброєно і вислано на фронт проти сих банд і в сей спосіб утворюєся польсько-український фронт. —

Ось один взорець наших добровольців. Полк 24 верхув з України до Коломиї в цілі обняти власти в тамошній околиці. Отаман Тінкль обняв команду сего полку і вибрав хлопців лучших до походових сотень против наших наїздників Поляків. А пояснивши ціль війни і походових сотень та запитавши хто голосить ся добровільно на фронт, почув слова наших хлопців героїв, „всі хочемо іти“! Отак зачув голос зі серденць наших героїв, з котрих не один скитав ся вже і по Італії, по Альбанії та во инших чужих краях, але сі самі хотіли і України віддати себе за права за добро народу. Але на жаль не богато ми таких полків мали.

Від тепер наша військова праця ділить ся на дві части, а іменно а) праця фронту, б) праця запілля. Хочу взяти під увагу відносини фронту на двох відтинках, а іменно під Хировом за час двох місяців, а іменно в падолисті

та грудня, а опісля відтинок між Судовою Вишнею, а Городком Ягайлонсь-
ким почавши від січня 1919 до 15 мая 1919. В перших днях падолиста
наш фронт під Хировом складав ся з кількох сотень без жадної лучби,
котрим то відтинком проводив сотник Цапяк. На згаданім відтин-
ку в падолисті не було артилерії, бо яку ми артилерію сформо-
вано, то сейчас відслано її під Львів, думаючи що скорше удасть ся
здобути з помочию галицької України Львів. У Поляків тимчасом була
і артилерия, котра улекшувала польським наїздникам борбу з нами.
Але мимо сего, що наша сила була дуже слабенька, ми збирали тамош-
них молодих людий, доповняли сотні, які прибули під Хирів і Перемишль зі Ста-
ниславова та ин. творили також нові сотні, збирали по селах військові
річи, котрими прибирали стрільців, а з двірських підвод творить ся
сотенні обози, бо же власних військових складів ані магазинів у нас
не було, а як були які то зі складів затіла мундуровано людий та
висилано під Львів, а великі магазини, які були в Перемишли, через
нашу темноту, безжурність і дурну політику попали ся Полякам у руки.
В Перемишли взяв військову власть в свої руки чоловік, який на військ-
ку зовсім не розумів ся [посол Кормош і Загайкевич боялись виса-
дити залізничий міст в Перемишли на Сяні, бо казали, що коштує мільйони,
але за се ми оставили не мало геройської крови відступаючи з Пе-
ремишля. Наша сотка в Перемишли стерегла магазини, а Поляки
приходили брати річи, бо пан Кормош таку угоду заключували.
Наші пани як вже згадані та як сотник Цапа радили в народнім домі
з Поляками, а они тимчасом наступали та здобували Перемишль].
Та взагалі обходжено ся з Поляками в рукавичках, щоби їх не обра-
зити

але за се Поляки з Українцями обійшли ся по джентельменськи, бо занявши Перемишль повивозили тих самих, що старали ся знищити міст, в Калісонах.
Ми тимчасом в околиці Перемишля Хирова та Самбора збираємо молодих людий і організуємо ся відділи та здавалоб ся, що ся організаційна праця повинна була показати скорий успіх, однак було не так як думалось, бо галицькі люди призвичаєні до гнету та не зрозумівши моменту скоро розбрились домів. Розбрились по причині браку національної свідомости, по причині браку завзятости до відвічного ворога, а вина полягала не в них самих, але не було кому їх усвідомити їх виховати в народнім дусі, що перед війною не було кому вщепити в їх дитячі та молодечі серця любови до української пісні, до українського слова до своєї укр. землиці. Та тепер треба було доложити богато старань та вскорі скріпити наші ряди та одержати військові гуртки, котрі називали ся сотнями. І опять фронтові старшини беруть ся енергічно до праці, збирають наших добровільців, котрі не дивно, що говорили, „Ми вже досить навоювали ся", бо були темні та не відрізняли давної австр. війни від війни о своє існування від війни святої народної та дальше они дивились на українських старшин, як на давних австрійських і добачали в них своїх гнобителів. І ось відбивається праця деяких священиків хрунів, котрі замість просвічати народ баламутили його, а також деякі учителі місцеві працювали, боючись своїх наставників Поляків тоже дивились (вправді не всі) обоятно на народну тьму. Але старшини докладають всяких старань щоби вирвати нашого довкола з давного пригноблення а показати йому сю ясну так недалеку точку свободи. І працюють дальше сі посвятителі для народу, селянські сини,

котрі серед гірких обставин набули свою освіту, а набувши її знають яка она дорога, а якім нещасем та якою печерою є темнота для народу, бо самі будучи освіченими, а жиючи між простим народом мали нераз нагоду бачити і чути пониження нашого мужика перед польськими урядниками та вже будучи в Гімназії учениками нераз вставлялись за темними мужиками. Тому то сї старшини; бо чи мали ми иньших старшин, як мужицьких синів? Ні на жаль не було, бо всї поміщики, се була польська нація, а буржуазії у нас взагалі не було, а як була то давно вже спольщилась, а остались лиш священики (котрі були дуже бідні) учителі та деякі урядники. І працюють невтомно захочені ще за молоденьких літ будучи в Гімназії студентами, ~~...~~ старшини, котрі в Гімназії будучи учениками ішли з національним прапором з музикою та рідною піснею на устах на різні прогульки. Та праця ся віднесла добрий успіх, бо в кількох місяцях та нуждена спрацьована закінчена область України, котра вже бачила у себе не одні війська, котрі переходили через українську землю знищивши її та обдерши з богацтва і ся бідна земелиця взмогла двигнутися та виставити вправді малу, але свідому кріпку духом армію під проводом старшин, які повернувши щойно з ріжних фронтів не опустили рук, але відчули ридаючий о поміч неньки України і взялись за діло. Дуже нуждено виглядала ся армія, але з другої сторони стояла духом високо та посвячувала свою кров за народ та його права. І дійсно подивляти треба було посвяту і витревалість нашого жовніра, бо серед браку обуви і мундуру і амуніції держав він сильно свій кріс в руці. А ось возьмім

кілька правдивих случаїв посвяти укр. жовніра: 1) Маширує відділ серед дощевої сніговоі куряви по грязкій болотнистій дорозі, а в сім відділі запримічаєсь жовнірів зовсім босих, котрі пообвивали собі ноги якими небудь шматами та пообкручували шнурочками та маширують разом затиснувши від холоду зуби. І зносив се все наш жовнір та прийшовши до якоїсь хати розігрів свою душу і був знова задоволений і веселий з ободреним духом. –

2) Стоїть жовнір на стійці та стукає майже задеревілими ногами серед морозу о замерзлу землю, а з під короткого плаща визирають обдерті коліна та сей жовнір повнить совісно службу та не відтягаєсь від неї, бо ось виносить йому український мужик свойого кожуха і позичає на час служби, а стрілець одягнувши кожух знова вдоволений і усміхнений та добре сторожить з крісом в руці, щоб ворог не підкрався. – І богато прямо болючих, але гарних і подиву гідних образців можнаби навести з гіркого життя українського жовніра, котрий з ще більшою завзятостию бувби зносив свої труди якби був знав і бачив, що ним піклуєть ся запілля. Але запілля за мало працює і за мало памятає за фронт і нашому жовнірови приходить ся поборювати подвійні трудности, а іменно одні вже повисше наведені, а другою трудностию се стає знеохота, яка мимоволі вкрадаєсь в душу нашого стрільця, котрий бачив життє на фронті, але бачив також життє в запілю, але між одним а другим життєм була велика ріжниця.

А ось приглянім ся, де була причина ослаблення фронту і чи могло бути інакше та лучше та які наслідки потягнула за собою постава запілля. До лучшого вияснення возьмім собі німецьку чи австрійську армію. В чужих арміях працював фронт одержуючи всякі можливі средства і підпори запілля та в перший мірі всіми средствами та всім добром

засипувано фронт, а допераа по якім такім задоволеню фронту тим самим добром могло користувати ся запілє. Ось приміром в послідних місяцях існування австрийської армії, коли відчувалось брак всего, то сей брак дав ся відчути в першій мірі в запіллю, а докладувано всяких зусиль, щоби виповнити недостачі на фронті. Цілком інакше було се в українській молодій недосвідченій армії, як оно повинно було бути, бо мимо того, що в Східній Галичині не було магазинів та складів, але при помочи старань деколиних посвятителів поставалось богато матеріялів як мундирів, обува і харчів і були се вправді невеликі магазини, але можна було скріпляти постепенно фронт, а робити заходи о нові річи. Коли сі річи, які були вже в магазинах їх душено і убирано в них запілє, а надвишка за яку можна було від селян все одержати, ішла спекуляціями на боки та на кишеню українських виродків та шубравців, якіми залезало на власній кишені, а не на загальнім добрі вітчини. І як наш жовнір мав бути вдоволений, коли він одержавши кілька дневну відпустку, бачив у запіллю жовнірів добре одягнених та добре узутих, котрих по містах запілля вешталось богато, а на фронті не було кому змінити части, які стояли безперервно місяцями на позиції, а жовніри з запілля підшкували з тих обдертих скитальців фронтовців. А найцікавійшою річию була справа з муніцією, бо по муніційних складах в більших містах як в Стрию, Станиславові та Коломиї були стоси скриньок муніції, а якої залувано (щаджено) для фронту і прямо числено на пальцях для стрілецької набої (хотай якраз не було се причиною пізнійшого нашого відступу, але частиною головної причини). До сего всего причинилась богато дезерция наших стрільців, в чім богато завинила наша жандармерия, котра маючи

дуже важку задачу до сповнення, а іменно очистити запілля від дезертирів, сеї задачі жандармерия не сповнила, бо місто дезертирів виловлювати та карати, она ще їх укривала. Справді як всюди так і на сім полі були одиниці, які працювали не для користи особистої матеріяльної але для добра загалу і добро загалу було у них на першім місци, але сі одиниці замість підпори у других стрічали так великі перепони зі сторони наших крикунів, що прямо були приневолені покинути працю в запіллю і радо ішли на фронт, де панував більший порядок. Та так зібравши все разом можна сказати, що через перших пів року української війни між фронтом, а запіллям витворилась шалена ріжниця, бо фронт, як вже сказано було терпів всі недостачі якраз ті, котрих запілля не відчувало, а чим можна було хоч в малій части помочи фронтови та скріпити його. Але запілля замість безупинною працею скріпляти фронт, щоби він кріпшав і в разі якогось сильнійшого ворожого наступу, міг гордо встоятись проти ворога та відперти його, запілля ділилось тоді на дві групи а) на одиниці, які працювали і докладали всяких старань, щоби лиш скріпити фронт і завести лиш порядок позадах і на б) групу котра казала „Ми не повинні бути такими шовіністами та битись з Поляками" або: „Поляки і так тут не прийдуть, бо се за велико для них, а зрештою се не їх земля" або: „А як Поляки тут прийдуть, то ми попадемо в їх неласку." Ся друга група людий хитких та легкодухів не лиш не працювала, але руйнувала працю перших, бо они казали „А як Поляки тут прийшлиб, то ми можемо попасти в їх неласку" і для того ся група працює хитаючи ся то на один бік то на другий дивлячи ся на тайні організациї крізь пальці,

бо (одні арештували всіх Поляків, а другі за кілька днів тих самих Поляків не лише випускали, але ще перепрошували). — А сї самі стрільці та старшини, які від першої хвилі відчули в своїх серцях голос української сурми завиваючої всіх до бою на життє і смерть за своє істнованє, бо ж не один старшина не один стрілець вертаючи з австр. війни, що поверне хоч на хвилинку до рідні подивити ся як живеть ся їй та чи недолягає їй яка пекуча нужда, але не у одного з них вдома вже хазяйнував лютий Лях та знущав ся над батьками, матерями та сестрами неодного українського сина. На неодних спрацьованих згорблених плечах українського мужика спочивав ляцький нагай, ляцьке знущанє. І власне серця тих синів відчули сю ~~хх~~ зневагу батьків та материй і они власне найсильніще ~~та~~ найбодрійше держались в перших рядах боєвиків маючи надію, що ось ось дійдуть до ріки Сяну та освободять не лиш свою рідню, але також рідню вже погибших синів в тяжкім святім бою. Але що ж куля ворога не перебирає і богато стає убитих, богато ранених відходить до лічниць звідки вертають на пів хорі та з невилеченими ранами на фронт, бо стільче затіль не вдалось дати заслуженим героям доброї опіки та чистого ліжка, але за се вміло догодити вибагливому польському населеню, котре з кождою хвилею ідучою вперед приготовлялись тайно до славного привитя „swoich rycerzy", котрі то лицарі здирали в наших українських селах послідну сорочку з мужика, котрого син був в укр. армії, забирали зі скрині послідні звій полотна, який він гірко запрацьованим держав на сорочку синови, якого ожидав кождого дня з війни. Сі самі лицарі як заняли в цвітни 1919 р. село Путятичі в пов. Рудки в якім наші частини відступаючи

оставили ранених, добили їх багнетами, бо як наші частини вернули до сего села застали трупів проколених багнетами. Ті самі мадярі не лиш добивали наших ранених, але убивали наших полонених, наших ранених в їх полоні польські сестриці по три чотири дні ліжка не стелили кажучи „Ніс Анзова ніе було віс наjдамако." Ті джентельмени, котрі уважали себе культурними народами поступали гірш диких розбишак, бо доптали не лише наші права національні, але також права загально людські. Але за се наше запілля викривши якунебудь тайну організацію Поляків, котра з чистою совістю заслугувала на покарань смертию, наші запільні власти толерували се все і дивились на так важні проступки крізь пальці, а фронт бачучи такий лад мимоволі упадав на дусі, а наші патріоти крикуни ухилялись від фронтової служби, а уганялись о висші посади та ранґи, а всему непорядкови не могли запобігти, бо тоді булоб еще гірше сталось, як фронт був би кинув ся порядки в запіллю робити. Тось як жаль не мав огорнути душі не лиш стрільця але і старшини бачучи, що одні кладуть голови, а другі ходили дивлячись на се все холоднокровно усьміхаючись та кажучи „Поляки до нас не прийдуть. Але всі почавши від найменьших властий секретарияту (котрі вмішувались в не свої діла військові кажучи „Не треба кара смерти, не треба зовсім карати і т. д") і аж до найнизших властий аж до того стрільця, котрий укривався як дезертир перечислились бо Поляки за сей час не спали так як ми, але в укр. околицях занятих ними поступали безоглядно та держали кріпко все в своїх руках, а у себе в глубині заводили лад порядок і в першій мірі де треба було кождий Поляк був Поляком завзятим і патріотом і тому они вскорі виставили армію і не повступались засяг-

путь мечем по нашу укр. землю.

Падолист 1918.

Дня 11.XI.918 через польську хитрість, а наше недбальство і легкодушність та через брак досвіду з нашої сторони опущено Перемишль, а лишено там на мільони майна як: крісів – набоїв – гармат – мундурів та харчів. По опущеню Перемишля занято позиції під Добромилем, почім сформовано курінь на чолі хор. Підгірного в силі 60 людий (речниками були хор. Собечко, чет. Говоренко (полонений з австр. війни [illegible]) хор. Чолкові хор. Пачковський), кидаючи відтинку під Добромилем був сотник Цапак (працьовитий і щирий син України), котрий сим відділом заняв Нижанковичі. В межичасі з приказу головно командуючого, яким був тоді підполк. Коссак приходить одна сотня з Дрогобича з 2 гарматами та двома скорострілами до Хирова і она вибирає ся через Старяву-Устрики делійницею під загір'є в цілі знищеня мосту на Сяні в Загірю. Однак ся виправа не удаєть ся через необережність з нашої сторони і то тому. Поїзд зі сею виправою заїздає на стацию Устрики Долішні, де була наша влада двірця з кількома людьми. Однак як се все у нас робило ся, Поляки докладно о сім знали і відповідно до сего приготовили ся, бо на цивільних домах були повиставлювані скоростріли, а цивільні Поляки устрик[чани] мали пучбу з легіонерами які стояли готові з панцирним поїздом на слідуючій стациї. Поїзд заїхав на стацию старшини повисідали та зійшли ся всі в почекальні, а тут нагло входять до почекальні та кричать „ręce do góry", на се ті що в переді стояли піднесли руки до гори, а чет. Мороз, котрий стояв в заді зумів вспіти сему лихові зарадити бо вийняв револьвер і положив трех легіонерів трупом при чім і наші ногами стріляти, збили лямпу яка світила ся на двірци, робить ся велике заміщанє і темнота на стациї.

В сім бою паде зерівого хор. Микилита, котрий був убитий та було кількох раненних. Та сейчас (темноти і заміщання) Поляки лучше використали, бо машиніста Поляк моментально відчепив машину відїхав за стацию, а звідтам вернув вже з польським панцирником з котрого вискочили Поляки обступили поїзд і хто з наших не скористав зі заміщання та не утік всі попадали теперь в їх руки. З наших говорів всі моментально розскочились захопивши зі собою один скоростріл а полишаючи 2 гармати з набоями і коні до них. В сей спосіб утворюєсь новий відтинок фронту якого до тепер не було. В Хирові не було жадної сотні під рукою, яку можнаб вислати на підмогу. До Хирова алярмово стягнено через Конечність 2 гармати і одну сотню з Нижанкович і заслонилось сю діру. Але через стягнене гармат і сотні з Нижанкович при найблизшім наступі Поляків опускають наші частини Нижанковичі, Добромиль, а також і Хирів і відступають аж до Надиб під Самбором. Тут зібралось опять все до купи і творить ся вже більший відділ і опять занимають Хирів, але по двох днях під напором Поляків опять опускають Хирів і занимають позиції під Фельштином.

Грудень 1918.

Дня 6. XII сформувавши ся наші частини занимають Хирів (при сім наступі гине чет. Дзеровбич) і тут наші частини розділюють ся на дві групи: 1) Група Добромиль і Група Старява. Команду над обома групами перебирає ново прибувший підполк. Кравс, котрий бере се все в свої руки та починає припровадзувати до порядку. Кравс загадав сейчас на свої прибутю нових сил (бо всего обі групи мали 5 сотень) та які вправді не скоро, але прибули. Одна сотня занимає Добромиль, де прихо–

дять на скріплення дві ново прибувші сотні під проводом пор. Станіміра. Сотні пор. Станіміра занимають села: Губичі, Гійсько і Кормановичі (я був в одній зі сотень та був учасником сих боїв. Дня 12. XII три сотні під проводом пор. Станіміра занимають перемиський форт „Оптинія", однак з браку сил наші сотні по 3 годинах бою з браку сил і мужчин наші частини опустили сей форт, а заняли позиції в селі Кормановичах. Дня 13 і 14. XII. тревав важкий бій в українське село Кормановичі. Село Кормановичі без одного Поляка, люде тішили ся нашими жовнірами, зносили їм хліб, молоко і иньші річи та думали, що наші частини змогуть встояти ся проти ворога. Але цілком інакше сталося, бо Поляки стягнули около 3ех куріннів з Перемишля та 2 батерії, а по нашій стороні на жаль було тоді 2 старі гармати, котрі були без мірил віддали та і тому не диво що стріляли по заду нас. Напроти сего села в сторону Перемишля в віддалі 3ех верстов було видко укр. село Княжичі, котре визначалось на цілу околицю гарними поміщицькими забудованями. Поміщиком з згаданім селі був богатий Поляк, котрий боячись, щоби укр. частини не заняли села Княжич та не забрали його майна з ми-вітська бере ся на підлий спосіб, бо ото сей дідич платить командантови (польскому) по 50 корон (які тоді ще мали велику вартість), щоби відогнати наші частини як найдальше від його двора від села Княжич. Та 15. XII. Поляки за ціну 50 корон проливши богацько крови (з їх сторони богацько ранених і убитих, а з нашої сторони 10 ранених, 2 убитих, а хор. Святинський ранений з кількома стрільцями попадає в полон та твердить, що тоді Поляки розярені тим, що наші частини так геройско держали ся, та озлоблені своїми великими стратами добили кількох наших ранених) занимають українське село. Наші части-

ні серед плачу дітий і старців прижеволені перемогою ворога опускають село та відступають через Чаракізці до Тісьцка, де опять держать позицію. 19.XII. Поляки проламили коло Замотсук фронт, а наші 2 сотні не знаючи о проломі зістають відтяті від иньших частин Поляками. Поляки зайшли вже до Губич та до Лаука, а наші частини довідавши ся о тім пробивають ся через Поляків, викликаючи в них переполох та ще зі стратами для них, бо з польскої сторони було кількох ранених, а 4ох Поляків забрано в полон, та ідуть вже не через Добромиль, але цілу ніч лісами в сторону села Волчи Долішної, де вже рівно зайшли Поляки та цілком спокійно відпочивали собі вечеряючи. Тут (в Волчі долішній) роблять знова переполох забирають польську кухню, а Поляки серед переполоху утікають та ледви встигли утечи з батериєю. Сї дві сотні остають в тім селі до рана. 20.XII. Обі сотні пор. Станіміра ідуть на відпочинок до Фельштина на відпочинок де формує ся курінь пор. Станіміра з трох сотень і 4ох скорострілів (5а сот. чет. Караван, 6а сотня пор. Тарнавський і 7а сотня чет. Довк, скорострілы хор. Собечко) під назвою II курінь, який занав 22.XII. позицію в Городовичах і Слухиці під Хировом аж до 2ого січня 1919 року в котрім то часі наша ново прибувша батерия розгарматала польський панцерний поїзд.

Січень 1919

Дня 2.I курінь відходить на відпочинок з Городович до Фельштина де відпочиває 10 днів. Дня 10.I. одна сотня з відпочиваючого II куріня відходить на позицію, бо Поляки пробували проломити фронт коло Смільниці. Дня 12.I – II курінь одержує приказ з 2ома сотнями (бо одна сотня відійшла вже на позицію) під проводом пор. Тарнавського (бо пор. Станімір був на 12 дневнім відпустці) відїхати до Рудок

бо Поляки заняли села Угерці-Завидовичі-Химевичі і Коропуж та загрожували Рудкам. 13.I. о год. 2 в ночі (перед пол.) відїхало 2 сотні з II. куреня до Рудок. О год. 5. рано сего самого дня висіли сотні з вагонів, вислали сейчас зі стації розвідчі стежі і то одна сотня в сторону Коропужа-Химевич, а друга сотня в сторону Гошан. О 10ій год. перед пол. були наші сотні одна в Коропужи, а друга в Гошанах. Дня 14.I. о год. 6 перед пол. наступали наші сотні забрали села Химевичі-Угерці-Годовишнько і Стоділки з великими стратами для Поляків, бо як цивільні люди росказували, Поляки утікаючи везли богато фір ранених.– Химевичі се село українське і свідоме. Як наші сотні наступали цивільні в селі наробили крику і викликали переполох серед ворога, а побачивши наших стрільців дуже утішили ся, а богато з них пішло з нашою сотнею, а старці і женщини з палицями ішли як друга лінія та кричали, що у Поляків викликало страшний переполох і они казали, що іде 4 тисячі гайдамаків, а в дійсности се ішло 2 сотні. Дня 15.I. [illegible] і усталюєсь обсаду занятих сіл і то так: одна сотня обсаджує Годовишнько а друга сотня Угерці-[illegible] і Стоділки. Тут маємо добрий доказ браку наших сил браку нашої організації та браку зрозуміння так важної хвилі зі сторони музика. Бо так великий повіт Рудки не потрафив оборонити своєї власної землиці не потрафив встоятись проти горстки польських жовнірів, які за наживою загнали ся в укр. села. А причиною сего всего був брак енергії у нас, брак освіти, а що найважнійше брак знання досвіду і темнота музика. 16.I. Розбиває наша сотня сильну польську стежу під Угерцями при чім одного Поляка убито, 9ох полонено, а прочим удалось утечи. Сего самого дня прибуває пор. [illegible], перебирає курінь і упорядковує фронт своїх сотень. Протягом другої половини січня

Поляки пробували здобути Ебенау, однак їх відперто зі стратами. Весь час аж до кінця місяця тревають лиш стрічі і бої стеж та огонь важкої артилєрії зі сторони Поляків, бо з нашої сторони артилєрії не було. 27. I. Перенесено сотню II. куріня яка досі ся була під Хировом до нашої групи та отсїля прилучено до нашого куріня.

Лютий 1919.

Через першу половину лютого важних змін жадних нема, але тревае систематичне ділане ворожої артилєрії, котра не заподіяла нам жадної шкоди. Та в першій половині лютого усталюєсь і упорядковуєсь позиция та доповняєсь сотнї новобранцями з доокаличних сіл. Дня 17. II. другий курінь одержує вперше телєфонічне получене з Рудок до Годовиці та того самого дня одна сотня II. куріня наступом забирає 2 села, а іменно Долиняни і Загумки, а одна сотня I. Кур. У.С.С. приходить нам як резерва до Годовиці – Годовиця се село дуже маленьке зі старенькими войтом на чолі, але село щире українське. Се село бачучи, що нас не богато, через цілий час нашого побуту чим лиш може то нам допомагає, дає всї підводи до нашої розпорядимости, дає всїх здорових людий до направки дороги, дає щоденно вечером всїх старих людий до польової служби. Та дїйсно було се щиро українське село якого при відступі зі сего села не одному жаль стало. А от сейчас недалеко від села Годовиці було село Гошани, котре було зовсїм иньше, бо було село велике, богатше з хруневатим попом на чолі, котре укривало богато дезертирів та не хотїло зовсїм помагати нашому війську в несеню тягару святого народнього тягару. Не один зі сего села казав так: „Мені всьо одно чи буде Поляки чи Турок чи якийсь Українець або. О що мені за слобода як кару[т] їхати на [г]орщинах, а земли мало дають.“ Та не диво, що так неодин наш мужик казав, бо хто ж його мав научити

уміти оцінювати та любити рідне ги може той піп, котрий кождого дня очидав приходу Поляків? А хто винен то я й сам не знаю докладно. Дня 18. II. о 5 год. рано зачали Поляки наступ в силі 3-ох сильних куріней на Волчухи та Даминяни. По 2-ох годинах тяжкім бою, де вже також з нашої сторони брало участь 4 гридаї[?]ран-ські батерії, котрі дуже гарно вивязували ся зі свойого діла; наше ліве крило цофнулось аж під село Годовиччину, але вчас заалярмовано резервову сотню яка була в запасі. Наша одна сотня стала зовсім розбита, бо богато людий зі сеї сотні віддходить ранених, богато положило вже свої голови, а містна дістав ранений комдт сотні чет. Вовк та хор Бородайкевич, а зі сотні остав ся хор. Коцут з 25 людьми, котрих в перший хвилі не можна було позбирати. В сім моменті приходить сотня яка була в запасі з 200 багнетами та 6-ма скорострілами та разом з нашими недобитками устроюють кріваву тир Полякам. І ось кладеть ся не один польский труп ів крови почулений курсю оборонця своєї землі. Наші частини відбивають Поляків з великими стратами для них, бо они заохочені обіцянками польських дідичів одержавши кождий з них по цілій шинці та по 2 боханці хліба на дорогу думали що підуть прямо на Самбір, але помилились, бо наші герої твердо держали ся, а Поляки памишивши богато трупів в крови цофнулись чимскоро на свої місця. Того самого вечера прибуло 3 сотні з I. кур. У.С.С. та наша сотня з II. кур. до Годовиччини. Того самого дня в бою з Поляками згинув геройською смертю пор. Гладилович. Дня 19. II. розбиту сотню стягнено в резерву на фільварок Генриківка під проводом хор. Коцута, а ново прибувша ціла 6 сотня заняла позиції в Тополях так що наша сотня остаєсь дальше на місци. Сего самого дня прибуло 2 курені з під Львова до Гошан як резерва а іменно курінь II/24 п. і V/36 п., котрі в марші всла-вились в боях з Поляками. Дня 21. II. Курінь пор. Левицького і чет. Гринева

змінили I. курінь У.С.С. в Залучах і Дашинянах та скріпили позиції в Добрянах. Дня 22.II. Поляки в силі I куріня наступають на Попелі де вже була одна наша ціла сотня та де стягнено розбитки 7 сотні та завдяки великій праці придніпрянської батерії яка картачами клала польських піонерів відперто наступ Поляків та захоплено один польський скоростріл. Дня 27.II. цілий II. курінь стягнено до Угерець та скріплено позиції.

Март 1919.

За час послідних боїв в місяци лютім, наші позиції в районі Заліщух були дуже близько желізничої дороги, яка біжила зі Судової Вишні до Ягайлонського Городка. Поляки були в дуже скрутнім положеню, бо найменьший удалий наступ з нашої сторони грозив Полякам цілковитим окруженєм Львова. Доставa до Львова була страшно утруднена, бо майже ні один потяг не перейшов, щоб не зачепила його наша артилєрія. У Львові панував прямо голод бо був страшний брак харчів та опалу. Спеціяльно бідувало українське населенє, бо продукти видавано лише Полякам, а Українцям часом попало дещо, як собаці зі стола або і зовсім нічо. З тим то положеню Поляки взяли ся на підступ, який їм удав ся, а саме просили о перемирє, яке заключено 25 лютого. Проти заключеня перемиря був цілий фронт як один стрілець та мимо сего заключено перемирє, якого условя були менше більше слідуючі: Обом сторонам заборонено стягане та пересуване всяких військових частин на инші відтинки. Всякий довіз військових матеріялів був рівнож заборонений, а можна було довозити лише харчі. Не вільно було скріплювати ані пересувати позиції.

П-е-р-е-м-и-р-є-

По залізній дорозі з Перемишля до Львова міг переходити поїзд тільки з харчами, а всякі иньші транспорти були взборонені. По обох сторонах були утворені контрольні комісиї, які мали берегти додержаня условій перемиря. Дальші переговори вести мають до сего уповажнені комісиї обох сторін у Львові при участи представників Антанти. По польській стороні нарушено условя перемиря сейчас по його заключеню, бо везено між харчами муніцию, а між углями вибухові матеріяли та зброю. Наша контрольна комісия (в Городку сотн. Станімір - пор. Палійчук - приділений французь.хор. Огородник) вислідивши се, сейчас запротестували проти нарушеня, однак се було даремним. В корисний вислід сих переговорів ніхто не вірив, бо кождий в своїй души відчував, що се тільки підступ Поляків, щоб дати змогу своїм частинам відпочати та за сей час мочи зі залізниці пересунути близше фронту деякі частини свойого війська, щоби в сей спосіб поправити своє безвихідне положенє. Перемирє тревало до першого (1.III) марта, а сего дня зірвано, бо Поляки в підлий та хитрий спосіб жадали демаркаційної лінії ріки Бугу оставляючи копальні нафти Борислава Дрогобича по своїй стороні, а згладко жадали, щоби наші війска цофнено на сю лінію.

1 до 6.III. Протягом перших шістьох днів марта можна було запримітити скріпленя ворожих позиций та огонь ворожої артилерії кождого дня кріпшав. З кождим днем можна було запримітити прибутє нових батерий, які встрілювали ся на наших позициях. Протягом сих 6ох днів з нашої сторони осталo 7ох ранених. З польської сторони почали перебігати з ново прибувших польських частин на позицию Українці, яких насильно забрано враз польського війська

від котрих довідуємо ся, що в їхній армії панує брак харчів та
що Поляки в жорстокий спосіб реквірують харчі в занятих ними укр. селах.
Справа мундурів у них стояла лучше, бо як нам вже звісно, Поляки
мали о много більше магазинів, які оставила по собі австр. власть.
По нашій стороні сейчас по зірваню перемиря зачали ся приготовання до
сильного наступу, щоби за всяку ціну прорвати зелізничу лінію та тим
самим окружити цілком Львів та приневолити його до упадку. Та тимча-
сом Поляки маючи богато шпіонів довідали ся о сих планах та та-
кож не спали, а стягали війська та скріпляли свій фронт, а щоби
7.III. знівечити наш план випередили нас. Дня 7. марта вчасним ран-
ком Поляки зачали важкою артилєрією (15 цм.) острілювати наші пози-
ції в сел. Чишках і Ебенау. По двогодиннім тяжкім барабаннім
огни пішли они наступом в силі одного куріня (12. скоростр.) на згада-
ні місцевости, де наша обсада виносила 2 четі, а решта куріня
була на відпочинку. Протягом дня Поляки підсунули ся під самі
наші окопи та зупинили ся аж перед дротяними перешкодами. Пе-
ред дротами ожидали они вечера, щоб під покривкою темноти вда-
рити на нас та зробивши перелом вдерти ся в наші окопи.
Польська артилєрія за сей весь час барабанним огнем острі-
лювала наші окопи та згадані села. Одна хата за другою
валила ся перед ворожими гранатами та не одну хату охопив
палаючий поломінь, а в окопах наші стрільці не могучи
видержати ворожого огня мусіли вийти з окопів та лежати на
чистім поли. Почало смеркати. Нашим стрільцям було
за богато і булавний Сорочак зібрав своїх 8 хлопців,

обійшов долиною та підсунув ся на 50 кроків під Поляків та нечайно крикнувши „ура" перестрахав Поляків так що они зачали відда-вати ся в зад, а прочі наші побачивши се вискочили з окопів та погнали ся за ворогом, при чім взято 4 скорострільні та полонено 1го старшину з 9 жовнірами. Страти Поляків були великі бо за утікаючими Поляками гнали ся сотки кулеметних та крісових куль та поле засіялося ворожими трупами та тяжко раненими. По нашій стороні в сім бою були рівнож втрати бо було 8 убитих і 18 ранених між сими тяжко ранений добрий син України котрому вкраїнська справа лежала на душі четар Гайчак Матвій. Рівнож на ліво від II. куріня повели Поляки наступ на Валчухи, де навіть хвилево викинули нас з наших позицій. Та не в пору і тури вибрали ся бо наші частини були рівнож пригот-товані до наступу на день 8. марта. Тому що сейчас підійшли резерва прогнали Поляків з наших окопів, а навіть викинули Поляків з їх давних позицій. Курінь четаря Галинського (Славні Гуцули) ще таки сеї ночи заняв Валчухи, де здобув польську батерію та богато воєнних матеріялів, богато муніції 12 скорострілів возів та цілу аптику та иншого майна і забрав богато

8. III. полонених. На ліво від нас тоє в районі Валчух та Бару посунулись наші частини аж до Брайковичі а тим самим прорвали залізничу дорогу Судова Вишня – Городок та відтяли Львів від Перемишля.

9. III. Бої по залізничій дорозі тревають дальше, Поляки що раз дальше відступають та опускають село за селом.

Наша група прервавши зайдицу дорогу, злучила ся з Яворівською групою, яка йшла з північі і се мало велике значіне, бо тим самим нам осталось богато частий в резерві і фронт покріпшав.

10. III. Другий курінь одержуе приказ вдруге наступати на Городецьке передмісте і Черляни. По сильній артилер. підготовці рушили ми до бою. По досить короткім бою занимає 5 сотня (пт. Каравая) і 6. сотня (чет. Остраховича) передмісте, (а по занятю 6 сотня остає на місци, а 5 сотня пішла на помі III. кур. пор. Лещинського на підмогу на Черляни і занимають Черляни. На право від III. куріня наша 8. сотня заняла Мальованку. По сих вдачних операциях сей відтинок поділив ся на 2 групи і то одна часть доповнила колесо (обруч) Львова, а друга група стануло проти Судової Вишні. Наш курінь заняв позиції в слідуючий спосіб 5 і 6 сотня на передмістю, а 7 сотня на ліво від Передмістя на полю і держала злуку з II./24 курінем, який стояв в Тополях. Страти в сім дни виносили 9. ранених і двох убитих. Тяжко ранений зістав хор. Недовіз в бою о Передмісте, котрий по двох днях умирає в лічниці в Самборі.

11-о 12. III. Ціла одвказива стануло, чому то скоро довідаємо ся. Поляки були робиті і самі вже здали хвилі, коли їм прийдеть ся дальше утікати. Наш фронт був тоді досить сильний і можна було дуже легко занятй Городок і Судову Вишню. В Городку держали позицию всі частини які лиш були, а інваліди одержали по 500 корон денно і також пішли на фронт. В Городку польскі частини одержали приказ, щоби ару

занята місця мають спустити стави мають спустити стави
і унеможливить в сей спосіб посуваючи ся наперед наших ча-
стин. В Судовій Вишні все було на ногах і рівно все ожидало
наступу і приготовані були до утечі. Та наші ані кроком
не пішли дальше, а мабуть ждали, щоби Поляки могли приготови-
ти ся, сотник Лісікевич який був комендантом групи під Су-
довою Вишнею не міг за 48 годин зорієнтувати ся та казав, що се не можливе
наступати, а полк. Кравс і пор. Шльоссер обдумали насту-
па Судову Вишню та подали сей плян Командантови III. Корпуса,
Грицеви Коссаковви а сей сказав, „Я забороняю робити наступ на
Судову Вишню, бо шкода більше крови проливати", а не предвидів що
власне через се що не занято Судової Вишні - богато крови пролялося, ся
здеситою Грица інтересували більше дівчата і хотіло йому о посаду
о ранґу і славу, а не о Україну.

За сей час як ми надумуємо ся, що дальше робити, Поляки приходять до
13 до 15.III. себе, скріпляють свої сили прибувають їм посилки з заходу і витво-
рюєть ся сильна борба позиційна, особливо прикра ся борба була на
передмістю, де була позиція поміж мурами були хати і легко було
підсувати ся під окопи. Дня 13.III. наші сотні при сильній артилерій-
ній підготовці підсунули ся на 150 кроків під польські окопи і тут
власне була дуже важка борба. За дня не можна було голови пока-
зати, а ночию треба було дуже уважати, щоб Поляки не вдерли ся
підступом в окопи, а могло їм се дуже легко удати ся, бо було
там дуже богато місцевих Поляків, котрі знали найменьші
закутини. З темної ночі радено собі в сей спосіб, що як ми
так і Поляки наших між мурами

хати. Тут не було дня, щоби обійшло ся без втрат, а дуже богато терпіло
також цивільне населенє, бо і між ними було богато ранених і убитих.
Позиційна борба дальше тревая; 8 сотню стягнено до Братковичі де она
16 і 17.III. обсадила горби по обох боках залізної дороги. Поляки вправді не на-
ступали, але до нас щораз то приходили вістки, що до Судової Вишні
прибувають щоденно нові польскі частини (познанці). Кождий відчував ся
що в короткім треба ожидати польского противнаступу та щоби
Поляки нічого не пробували, щоби оборонити загрожений Львів, се було
прямо неімовірним, бо дні Львова були почислені. Подержати було
еще один тиждень і Львів був би в наших руках. Однак у нас
було сказано командантом Грицем „нікогда більше крови!"
18.III. Поляки як нам вже звісно підвозили скріпленя та повели сего
дня сильний і енергічний наступ зі Судової Вишні і наші части-
ни зачали відступати в великім неладі оставляючи за собою своїх
богато трупів. Поляки вправді вже 16.III. зачали наступ, але тоді
узискали лише хвилеві успіхи, бо по наших протинаступах
вертали на свої давні місця. Та 18.III. наступ на Львів удав ся.
Перед відступ з під Судової Вишні дісталася батерия пор. Балещи
в руки Поляків, а частини, які стояли під Городком також
мусіли вицофати ся. Наш курінь вертає до Угерець та
займає старі позиції, а 8 сотня остає в запасі. Ночию було
чути в Городку крики дикої та засліпленої радости, що
Львів знов вільний від облоги. А що тоді в наших серцях
діяло ся се не дасть описати ся, бо чейже се сповнило ся
чого бажали наші серця то не осталоби ні одного Поляка

та ні одного нашого вищого Клапта. Кожний з нас прямо рвав собі волос на голові та держав собі і другим, що хвилю, яка могла поставити нас на ногах так змарновано.

19. III. Курінь II/24 мав обсадити ночию Попелі та держати злуку з нами в Чебнау. Та не по відомій причині опустив Попелі та обсадив горби аж за Годвишнею. Поляки використали сю хвилю, бо заняли ночию село Попелі та вже о год. 7. рано почали двома курінями наступ на Чебнау. На оборону села Чебнау зі сторони Попелів (з ліва зі заду) не був ніхто приготований і Полякам по сильній артилерийській підготовці удалось заняти село Чебнау і Стоділки. Наш курінь в неладі цофнувся та опустив також Угерці (Вазів) та Поляки дальше не йшли, але завдяки нашій артилерії котра не лиш взірцево обстрілювала наступаючих Поляків, але також здержала наших в тім моменті переполоханих стрільців. З тим всім завинив головно II/24 курінь, який не виповнив приказу і не обсадив горбів перед Попелями тоє на рівні з нашим куренем. Та у нас се не було першиною, бо не раз вже робило ся се, що було вигіднійше, а не се що було приказане, а через се другі частини богато терпіли. З сего бою наш курінь мав 6 убитих, 16 ранених, 16 пропало без вісти. Крім сего був тяжко ранений хор. Недовіз славний борець за волю, котрий по двох днях умер в лічниці в Самборі „Хай буде йому земля пером."

Поляки дальше вже не пішли, хоча дуже легко могли піти Бог

20. до 26. III. зна куди. Позиції наші переходили тепер в сей спосіб: Мальованка – Наґодів – Угерці – горби перед Годвишнею (саме

Годвишня невтральна) - Добряни - Путятичі - Циклович. Дальше на лїво держала фронт група „Крукеничі“. Бої піхоти зовсїм вщухли, за се ворожа артилєрия розвинула дуже сильну дїяльніс[ть]. День в день обстрілювала наші позиції, головно Угерці. Ворожа артилєрия була так знаменито встріляна, що наша артилєрия була приневолена змінити позиції та перенести ся до Завидович. Впрочім не зайшло важнїйших змін, люди привикли поволи до себе і фронт знова якось тако устале[нив] ся. А в послїдних днях все було так було перестрашене, що вистарчало щоби показала ся польська стежа, а вже все тратило голови та роздивлялося ся куди в зад.

27. III. Наш курінь став змінений IIIм куріннем У. С. С. та відходить до Гошан в резерву. Ся зміна була цікава, бо мали нас змінити о год. 4. по пол., а тим часом затягнулась і 9. год. вечер а нїкто з III. куріня анї не заглянув. Около 10 год. в ночі прийшла одна сотня, а инші сотнї прийшли ще пізнїйше. Зимно тоді було, що нїхто би пса з хати не був би вигнав. Коло 1 год. в ночі прийшов курінь до Гошан, де з тяжкою бідою заквартирували ся. Яке се село було того не хочу описувати.

Цьвітень 1919.

Сема і осьма сотня відходять знова на позицію до Угерець, де змінюють

2. IV. IV. курінь У. С. С., а 5 і 6 сотня остануть дальше в запасі.

На фронтї панує цїлковитий спокій, лише тут і там відзивалась

3 до 5. IV. артилєрия, а поза тим цїлковитий спокій

Шеста сотня відходить до села „Хлопи“ в цїли будови резервових

11. IV. позицій, бо довідано ся, що Поляки приготовляють великий наступ на Комарно.

Пята сотня відходить до Чабкович, де виловила 20 дезертирів та по
14. IV. 2ох днях опять вернула на своє місце. Дезертири в сім часі утвори-
ли собі в сім повіті в лісах так звану зелену кадру. –
16. IV. 7/8 сотня зістає змінена та приходить до Завидович як запас, а цілий (5:6)
курінь приходить до Хлипевич де остає через 2 дні. –
18. IV. Курінь обіймає позиції в першій лінії і то так: 5 сотня Добряни – 6 сотня
Путятичі а 7 сотня Никловичі (разом 10 верстів), а 8 сотня остає в запасі в Мі-
лицях. Тут Поляки стараються пропагандою внести розбор в нашій
армії. –
25. IV. Около 3 год. раненько Поляки в силі 2ох куренів вдерли ся в Добряни
убили кілька цивільних осіб, зрабували цивільне населене, забрали 20
коров, але сею самого дня протинаступом зістали викинені на старі
місця. Того самого дня вдерли ся Поляки до Путятич, а наша 6 сотня
відступаючи оставила 2ох ранених, а Поляки мало що зрабували
село, але також добили ранених, бо як 6 сотня віднискала свої пози-
ції застала сих стрільців проколених багнетами.
8 сотня відходить від II. куріня, бо утворив ся IV. курінь пор. Савиць-
29. IV. кого, де прилучено 8 сотню.
Курінь зістає змінений V. курінем пор. Коротейка, який зістав
30. IV. прилучений до I. групи з IIої групи Крукенич та відходить
до Дубаасевич на відпочинок. –

Май 1919.

На день 3го мая були наші частини приготовані на польський наступ, в околицях Крукенич та Судової Вишні, однак наша група під Кировом випередила Поляків та прорвала їм фронт та заняла Нове Місто під Перемишлем. ~~Од~~ Та Поляки стягнули приготовані сили до наступу під Перемишль та протинаступом заняли свої старі позиції. З перших днях мая доходили до нас чутки, що польська армія Галлєра прибуває на фронт, однак не було сказано коли і де та проти кого. У Франції зібрав Галлєр всіх Поляків, які свого часу з різних причин виїхали до Франції та утворив польську армію, яка стояла на услугах Франції. Польські графи, урядове та інші більші пани вмовили в французьке правительство, що наша армія також большевицька і вимогли на Франції позволенє ужити армію проти нас (укр. гал. армії) як проти большевиків і пустили они свою армію проти нас, наслідком чого була приневолена наша армія, як почуємо пізнійше опустити свою рідну сторону та начати вандрівку, яка стала пізнійше трагедією. На вістки про армію Галлєра ніхто не прийняв радних мір, щоби скріпити наш фронт, котрий мігби і сій ворожій силі встояти ся.

12.V. Група Куріня обнимає позиції в слідуючім составі: 5 сотня Добряни, 6 сотня горби перед Годвишнею, 7 сотня Рушина (у резерві)

15.V. Загальний наступ Поляків між Крукеничами а Любінею Замком. О 4 год. рано Поляки засипали наші позиції гураганом огня

артилєрії і мінаметів; та по одногодиннім тяжкім бою зачали наступати на Угерці-Мальованка (IV курінь У.С.С.), на горби перед Годвишнею-Дуцьнову і Добряни (на II. курінь) - на Путятичі Накловичі (III курінь пор. Коробенка). Та се наступали не лиш сі частини які були в борбі з нами, але також брали участ части армії Галлєра, та на наш курінь наступав цілий полк. На се все наші части не були приготовані, та III. курінь У.С.С. опустив Угерці, а опісля і наш курінь почав цофати ся здержуючи ворога три рази в дорозі до Рудок в яких то боях остав тяжко ранений чет. Каравай і чет. Плющ. Наш курінь цофаєсь аж до Новосілок (очима тягом) де занимає позиції. В послїдніх боях було 15 убитих, а 27 ранених.

16.V. Поляки відтяли групу Кирія з котрої часть забрали в полон, а часть перебила ся і пішла на угорську Русь - котрих пізнїйше доорганізував там отаман Заривода. Та Поляки загнали ся аж під Самбір і наш курінь по приказу цофнув ся до села Гординї над Днїстром, де заняв позиції в слїдуючий спосіб: 7 сотня фронтом проти села Корналович, бо ночию Поляки заняли Самбір, а другі сотні обсадили

17.V. Днїстер. Курінь (7 сотня) відбив наступ Поляків зі стратами для них (нам 7 ранених а 5 убитих), але сего самого дня Поляки прорвали на відтинку I. куріня пор. Коробенка так що наш курінь був над Днїстром майже окружений і цофаєсь села: Білинку, Білину Велику, Волощу, Заду, Грушів до Рочину де заночували. З сих відступі мали ми довсїда з боку від заходячих нас Поляків 5ох ранених, а 8ох наших стрілців піддало ся.

Рано прийшлося знов відступати, бо ми остались зовсім на заді, а до сего й на-
19.V. ша артилєрия нас обстрілювала, думаючи що се вже Поляки. Сего дня
відступав курінь через села: Кенігсау, Кавско-Зівчно-Угерско (тут троки
відпочали) та через Стрий до Фальміша де курінь заночував. У Фальміші
росказують нам українські залізничники, що в Стрию наші оставили 600
бочок вина (а нашим частинам було заборонено пити алькоголь на
фронті щоб не опились, але за се запілля зуживало собі вина та горі-
вок аж за богато – а Поляки завсігди наступали пяні як свині, бо
мим мала засліплена і пяна в великій скількости кладучи по дорозі
богато трупів могла наших щось вчути) богато муніцції піхотної
і артилєрийної (а для частин на фронті набої числено на пальцях, котрих
на фронті так бракувало), богато цукру (600 вагонів – а наші частини
на фронті пили гірку каву), в Дрогобичи оставили 30000 метрів доро-
гого сукна (а стрільці на фронті ходили обдерті, а старшини упру-
вали, щоби запілля вислало на фронт сукна для старшин за гроші,
а запілля казало що нічо нема), та богато іншого майна, а се тому, що
запілля кажучи, що Поляки тут не прийдуть не було на се приготов-
не, а декотрим лежало на серці більше днина та його награблене
майно чим майно державне.

20.V. Лінія наша стала на ріці Стрию. Всюди був великий хаос та
все потратило голови. Піхота була полишена власним силам, бо
артилєрия була чорт зна як далеко в заді; а як підїхала, то
била або по своїх, або Богови в вікна. Деякі тішились, що По-
ляки дальше не підуть, однак вийшло зовсім інакше.
Поляки зачали обстрілювати III. курінь пор. Савицького тяжкою артилєрі-
єю, котрий держав залізничий міст на Стрию, котрий мимо сего,

матеріялів вибухових не обрахувало не зістав висаджений. Третій курінь
не могучи видержати огня цофнувся, а наш курінь одержав приказ за-
няти сї позиції і курінь машірує через Пилу до Березниці, де нас
захопила ніч. Поляки перейшли міст у Зерчанах і вже були в слідую-
чім селі від нас т.з. в Лотатниках, куди мав пійти IV. курінь, та
він і пійшов, напав нечайно на Поляків, забрав три сїм кілька фір та коней
але сталося й таке, що одні і другі зі сего села повтікали.

21.V. Раненько пішов наш курінь до Лотатник, а звідтам до Погорець,
де були вже Поляки і прогнав їх звідтам, та мимо сего опинились
ми в дуже прикрій ситуації: На переді нас у Зерчанах Поляки,
а право від нас зі заду сильний курінь Познанців в селі Олексичах,
котрі ж нас не запримітили. На ліво від нас наші части-
ни опустили Стрілків і Фалиш та отворили Полякам дорогу,
се все сталось рівночасно. Ми наробили переполоху і Поляки
зачали в переполоху утікати але не до Зерчан, але до Стрілкова
на ліво від нас. Сотник Станімір моментально зорієнтувався і сей-
час приказав відступ. Курінь вертає до Березниці та по дорозі за-
хоплює польську стежу з куріня польського, який стояв в Олекси-
чах, але щож ми на Фалиш не могли відступати, бо мусїлиби пере-
ходити через залізну дорогу, а польська панцерка була по сїй
стороні Стрия. Сотник Станімір бере собі наперед обозову стежу
і провадить нас через ліс, через ліса і ще раз ліси пере-
кладку на якімсь потоці переходить одинцем цілий курінь і пере-
воду по коліна дійшли на 3 год. раненько до села „Волє
Задервецька". Марш се був гарний, але міг відбутися лиш
під проводом такого Вожда якого ми мали, якому всї

вірши. Все пішло тихонько та в найбільшім порядку. Ніхто не повазив ся закурити папіроса. Один другого слухав. З сим селі передали до рана. В сей спосіб видерли ся Полякам з рук.

22. V. Раненько рушив курінь дальше, перейшов ріку Свічу в Повчанах і зайшов до села Белєїва, де була наша к-да групи. Тут одержав курінь приказ сейчас обсадити Свічу та знищити міст. Всі були страшно перемучені; так що прямо з ніг та мимо сего 5 сотня обсадила ~~...~~ Свічу, знищила міст та ожидала Поляків. Сего дня прийшов пор. Вовк і перебрав к-ду 5 сотні.

23 і 24. V. Два дні був цілковитий спокій. Позиції наші були дуже добрі і здавало ся, що вже тут напевно здержить ся Поляків. Дві прочі сотні рівнож прийшли сюди, та яко тако окопали ся, а Поляки зовсім не показували ся.

25. V. Раненько зачали Поляки переходити Свічу на право від нас де була 6. сотня і в Дідушицях, де був курінь пор. Біланца. Було чути страшну канонаду та клекіт скорострілів і Полякам удалось перейти Свічу. Як се було докладнійше не знаю. Ми одержали приказ забезпечити ся з права, бо перший курінь мав ще сего самого дня робити протинаступ. Дві чети з 5 сотні забезпечили наше праве крило та ми ожидали сего протинаступу до год. 6 рано та й не діждали ся.

26. V. Рано о 6 год. прийшов приказ, що курінь о 4 год. рано мав випо-фати ся, та знов відступ. Курінь відступає через Белеїв — Турю Велику — Болохів — Завадку — Верхню — Мостище аж до Калуша, де заночував. Дорога була дуже погана, бо по дорозі падав дощ.

Курінь заняв позиції коло Калуша, а се двірець та на ліво і право від
27.V. двірця. На двірци була страшна маса арт. муніції та мін. В разі
відступу наш курінь мав задачу се запалити. Тому все приготовле-
но наперед, так що в разі потреби могло все вилетіти у воздух.
Вечером прийшов приказ до відступу, бо Станиславів заняли Поля-
ки (місцеві), запалили магазини та переполохали наші війска
в Станиславові так, що они все в Станиславові покинули, а покину-
ли 900 ранених, 60 добрих гармат, 2 поїзди муніції та бо-
гато добра), курінь запалив муніцію та відступає через Під-
гірці - Вістову - Боднарів - Підгородє - Галич аж до Семиковец,
де курінь пробув на 5 год. дуже смертельно умучений. —
28.V. Тут курінь відпочивав до 1 год. в пол., а опісля маширує через
Маріямполь до Зеленого Устя де заночували. —
29.V. Курінь занимає позиції вздовж Дністра, а що тут Дністер був до-
сить легкий до переходу, то ходили безпереставно сторожі вздовж Дністра.
Всї вже думали, що тут вдасть ся нам здергати офензиву. Бо-
гато сил Поляки не мали, та ми уміли знаменито використати
перший прогалок, та не дали нам й хвилі відпочати, бо заки бу-
оглянули ся ми, а тут Поляки за нами, а ми оставляли богато
майна, а що могли то пускали ми з димом. В Галичи
знова забрали все Румуни, які також посували ся все наос-
ред, та сї хотай де входили зіставляли все в спокою тих
самих урядників і все иньше, а Поляки знова страшно
мстили ся на всім, що було українське, богато арештува-
ли, з котрих трохи ~~ст~~ розстрілювали, а прочих паку-

вам в лябри. Та богато наших панкам нічого не стало ся, бо
они еще за своїй влади виробили собі опінію „Порядного
Русина" і як прийшли Поляки то знайшли богато своїх приятелів.

30.V. Курінь одержує приказ до дальшого відвороту, та відходить до Лазарівки над Золотою Липою, де зроблено окопи і смілий мало боронити ся за всяку ціну.

31.V. Все добре укріпляємо і відтинок наш в двох днях виглядав добре укріплений. Перед нами вила ся Золота Липа та хоч не велика, але болотниста та тяжка до переходу. Кождий набрав відваги та всі в душі сказали собі, що сей кусок мусимо оборонити. Та Поляки кинули більше сили під Бережани, проломили фронт, а тим самим і ми мусіли відступати.

Червень 1919.

2.VI. Через пролом і занятє Бережан мусіли ми знова дальше цофати ся і то досить далеко, бо аж до Русилова. Переходили через Коростятин-Дубенко-Бариш-Зубриці-Сокалів-Русилів. В дорогу вибрали ся о год. 12 в пол., а прибули на місце на слідуючий день о год. 2:30 по полудни.

3.VI. В Лазарівці прилучено до II. куріня решітки I. куріня пор. Коробейка під назвою 8 сотні. Лишили на місци та в досить великій непевности, бо Поляки скорим маршом посували ся наперед, а ми так сидячи не мали жадного получення, а команда бригади була Бог зна де так, що богато приходило ся робити на власну руку.

4.VI. Знов відступ, але все пляновий. Поляки вправді туди за нами так не знали ся, бо всі свої сили кинули на Тарнопіль. Відступаємо через Скоморохи-Жнибороди-до Бережан, де заночували. Звідси еще село

	самого дня вийшла кількісна патруля з 8 сотні аж до Бариша, щоби бути в чутю з ворогами.—
5. VI.	Курінь стоїть на місци, де одержує скріплення з розбитків I/24 куріня, тут також редукують ся обози, які в декотрих частинах були страшно великі. Звідси мав зачати ся фланковий відворот і ціла укр. гал. армія мала перейти Збруч. Петлюрівські частини зачали офензиву при чім помогли також декотрі наші частини, відогнали трохи большевиків, а навіть взяли Камянець Подільський отже вже було місце перебирати ся за Збруч.—
6. VI.	Дальший відворот аж до Торского та переходили через Хмелеву—Шутроминці—Устечко і Торске, де заночували.—
7 і 8. VI.	Обидва дні курінь виловлює дезертирів, котрих було тут дуже богато. Зі замішок наші славні хлопи розпустили всіх домів, бо казали, що війна вже скінчила ся. Кождому зловленому дезертирови виплачувано по 25. і записувано в стан. Так, що курінь вскорі порядно доповнив ся. Тут також зачали вже випорожнювати магазини та приготовляти ся до переходу Збруча. На день перед відходом зі села Торского приїхав отаман Павленко і при зібраню цілої бригади подав проєкт протиофензиви на Поляків. Всї се зі запалом приняли і кождий аж повеселішав та в кождого вступила надія, що може все таки прогонимо Поляків зі своїх хат.
9. VI.	Зачала ся офензива, а зачав її I і II Корпус займаючи Чортків, де був наш перший прорив, по тім вводили II Корпус до бою. Тому наш курінь рушив о 2 год. в ночи через Нагоряни—Нирків—Цапівці до Копиловець де прибули на 8ой год. рано, виставили польові сторожі та відпочивали.—

Поляки були проти нас в Язловци, а о 3 год. по пол. пішло з нашого куріня
150 людий і 2 гармати як розвідчий відділ до Язловця, щоби по можнос-
ти заняти Язловець. Командантом сего відділу був сот. Станимір. Около
11 год. в ночі удалось сему відділови сьмілим ударом викинути
Поляків з Язловця. Та не довго держали Язловець, бо Поляки зібрали
більший гурток і таки сеї ночи вдарили з Дуліб на наших (звідтам
найменче сподівали ся Поляків) і приневолили наших до утечі. При
сім стратили один скоростріл і кількох людий. Відділ сей цофнув-
ся за Язловець і обсадив старі російські окопи та держав ся там
аж до другого дня до 12 год. в пол. —

10.VI. Цілє передполудне приготовляєсь бригада до наступу на Язловець. Ку-
рінь підійшов аж до сеї лінії, де удержав ся сот. Станимір
зі своїм відділом. На право від нас ішов перший курінь пор. Тар-
навського, а на ліво III/24 курінь пор. Бізанца, який мав заняти Дулі-
би. Артилєрия під проводом сотника Брандмера рівнож підїхала майже
нарівні з нами і все ждало лише авіза до наступу. Все було в дуже
добрім настрою і майже рвало ся до бою. Приїхав також полк. Краве
і вибрав собі обсервацийну точку таку, що міг все мати на очах.
О 2ій год. по пол. зачав ся бій. Артилєрия відчинила 15. минутовий бара-
банний огонь і по сім рушив курінь до наступу. Курінь ішов
у двох лініях. В першій 6 і 8 сотня, а в другій 5 і 7 сотня. Все пішло дуже
гарно та була сатисфакция приглядати ся такому наступови.
Хто приглядав ся сему наступови мав вражінє, що се вправи добре
вишколеної частини, бо ані один не остав ся а противно все рва-
ло ся вперед. Частини підійшли близше крикнули як одна
грудь „Гура" і приневолили Поляків до утечі, та вскорі ми

опинились над Стрипою. Польський обоз (30 фір і 4 польові кухні) хотів в послід-
ній ще хвилі вибічати ся за ріку. Дозорці переїхав вже був ріку
та за рікою вела дорога дуже в гору і коли він там туди
драпав ся, 6 сотня уставила 2 скорострільи і взяла його під огонь.
Що вже не могли виберти ся, та тої декотрі повипрягали лише коні
і повтікали, а вози всі попали в наші руки. На возах було
богато всякого майна: харчів, скіри, мундурів, запасні части до скоро-
стрілів, муніції, полкова канцелярия та инше. Здобули
також 4 скорострільи. З бою сего ми мали 2 убитих, 8 ранених, а
між раненими був також чет. Костецький. Поляки мали дуже вели-
кі страти. Сеї ночи вислано одну чету 6 сотні аж до Русилова, а сам
заночували в Язлівцю. —

Курінь марширує до Заліщик Малих, звідки по новім приказі знов
11.VI. вертає через Язловець-Русилів до Золотого Потока. Ідучи курінь
по дорозі збільшує ся. Причиною в Язлівци по упорядкованю всего
забраного майна около 12 год. в ночі прибуло 30 новобранців,
а я будучи певний, що слідуючого дня буде марш заприсягав их
людий при світлі місяця. Працював, а дальшого чув задово-
лене душевне вражіне. —

12.VI. О 5 год. рано вийшла 5 сотня як розвідчий відділ в сторону
Коропця, яка около пол. був вже коло Коропця. В Коропци бу-
ли Поляки і досить сильно обсадили річку Коропець. Отримав при-
каз взяти наступом Коропець. Сотня підійшла під сам Коропець,
але наступ не вдав ся, бо Поляки зачали сильно обстрілю-
вати нас артилєрією і сотня цофнулась однак лиш на горба
перед Коропцем. —

здавало ся, що Коропець з фронту не можливо взяти, бо Коропець лежав в до-

13. VI. линї. При наступі треба було зі два кільометри бічи з гори цілий час

під обстрілом, відтак перейти річку, а відтак знова під такий самий

горб в гору бічи. О 4 год. рано зачав ся наступ, в котрім брала участь

5 і 7 сотня. Сотні підійшли під сам Коропець і все стануло на місци

та здавало ся що прийдеть опять відступати. Але чет. Кузьмич підсу-

нув ся зі своєю четою поміж хатами під самий міст і кинув Полякам

кілька ручних гранат. Тим вибухом Поляки зачали втікати і по-

чалось замішане на тут наші використали сей момент і Коропець

опинив ся в наших руках. Наші перебігли Коропець, гору під

Коропцем і опинились аж під мостом коло Бишева, та прийшов

приказ цофнути ся і обсадити горби за Коропцем. В сім бою

по нашій стороні було 2 убитих, а 16 ранених. Ночию підсунулись Поля-

ки знова за міст та почали обстрілювати наш курінь в Коропци

кулеметом, чим наробили алярму, але до нічого поважнійшого

не прийшло. —

Случайно ми залучили ся ми на телефонічний дріт та осержа-

14. VI. ли получене з Поляками, підхопили їх розмову з якої довідали ся,

що о 5 год. пополудни мають они наступати в силі 4 сх куріньв на нас.

Напроти нас був 37 полк піхоти, з котрого по нашім боці

Днїстра було 2 курінї, а по тій стороні рівно ж 2 курінї. Скоростріли

ми були поуставлювані по обох ~~річки~~ боках ріки так що

обі ріжучи могли нас обстрілювати. Щоби Поляків випере-

дити рушив наш курінь о год. 4 до наступу. Артилєрія весь

час дуже добре била з обох сторін. Курінь підійшов лісом дуже

близько Поляків, а доперва як наші вийшли за ліс, Поляки отворили страшний огонь з чого виязав ся завзятий бій. Почім наші рушили вперед і змусили Поляків до утечі. Часть Поляків утікла через міст, при тім їх маса потопило ся, а часть зістала відтята (1 курінь), яка зібрала ся в лісі на право від нас, куди мав іти, але не пішов (чому?, бо такі у нас прикази) III. курінь, о чім ми знаючи зголосили се Кмд бригади, щоби заобсадила сему. На міст добігло лише кількох наших, бо другі доперва підсували ся. Поляки заориєнтувавши ся переправили знов через Дністер одну сотню та наші стали вже сильно около 100 кроків перед мостом. Сей бій коштував нас 15 убитих і 65 ранених, бій тревав цілу ніч, а кілька скорострілів не вчикав, амуніції було богато бо Поляки досить лишили та лишили також 5 скорострілів, які наші сейчас на них обернули. —

15. VI. Рано заступила 8 куріня 8 сотня і дістала задачу піти на самий міст та віднати зовсім Поляків, які були по сім боці. 8 сотня обсадила міст. – Поляки протягом ночи вільними, що на право від нас не мали нікого, переправили ся коло устя Золотої Липи на сей бік, злучили ся з тими, що були по сім боці зайшли лісами на заді та вдарили на нас зі заду. В курені настало велике замішання, бо увага всіх була звернена на міст, а тут удар зі заду. Все зачало утікати кому куда попало та страчено при сім 5 що йно здобутих скорострілів та 2 своїх. Рівнож 60 людий попало в полон між тими сот. Кузьмич, хор. Микитюк і хор. Гарбах. На наше місце прибув I. курінь

а наш курінь о 5 год. збирає ся в Новосілці Коропецькій де відпочи-
ває і реорганізує ся. —
Курінь одержує приказ обсадити стежами Дністер і 5 сотня іде до
18. VI. Сітечки, 7 остає в Коропци, а 6 сотня до Комарівки де перехо-
дить і кур. кмдо. —
19. VI. Курінь занимає позиції в слідуючий спосіб: 5 сотня Сітечка - Космe-
рин = 6 сотня Комарівка = 7 сотня Коропець - Горигляди - Куписька =
8 сотня Золотий Потік. —
5 і 7 сотня зістає змінена і приходить до Комарівки. —
21. VI = 22. VI. Дві сотни відходить на стацию Коростатин, а потягом прибувають
вечером до Монастириск, а звідтам валкою через Товстобаби-
Горожанку - Бриців до Медухи, де прибули на год. 8 рано слід. дня.
Курінь відпочиває в Медусі, вечером прибуває тут 6 сотня. Приходить
24. VI. приказ, що ночию курінь має відійти і зачати рано наступ на
Бовшівці - Бовшів - перейти міст на Гнилій Липі і заняти залі-
зничу дорогу Галич - Бурштин. —
Дуже раненько, бо ще навіть не світало, вийшли ми в дорогу. Зачало
25. VI. світати, як ми прибули до Бальовець, де вже був I і III. Курінь. Пе-
рейшли під обстрілом скорострілів містечко і дійшли до моста на
Гнилій Липі, де була ще польська стежа, котра утікаючи за-
палила міст, але цивільні люди міст згасили так, що він був можли-
вим до переходу. Тепер прийшло ся найтруднійше то є заняти
залізничий тор. 5а і 7 сотня наступає а 6 сотня остає в запасі
Терен до наступу був страшно недогідний, бо була рівнина кочгулям. Поляки сиділи вздовж штреки за насипом і добре сікли

скорострілами, а артилерия ворога рівнож не спала. Та такою рівниною треба було бічи 2 верстви, а до сего причинила ся еще одна біда, бо люди ішли до наступу майже без набоїв, тому то все з разу все вагало ся. Нікто не міг відважити ся рушити з місця та найчимов сотн. Станімір та заохотив всіх вперед. Як все рушило з місця то все йде біло як шалене, Поляки зачали хитати ся, а вкінци відступили. Хлопці ішли знаменито, бо не віддали при тім майже ні одного стрілу так що якийсь польський майор мав так висловити ся, "Idą z pałkami, a pchają się naprzód". По занятю зелізн. шору курінь збирає ся на стациї Бурштин, звідки 6 сотня відходить як розвідчий відділ до Букачівець та еще сего вечера станула перед Букачівцями. Прочі сотні прибувають на зал. перестанок Зюда, де ночують. Страти сего дня були 5 убитих, 23 ранених (чет. Стефанов). Тут знова підхопили телеф. полученя з Поляками, котрі в телефоні дуже злостили ся, що їм так погано пійшла справа. Після їх розмови виходило, що задумують відступати аж до Львова, а звідтам зачати протиофензиву. Втягали в район Вібрки підмоги і щораз то чути було в телефоні, що такий, а такий транспорт прибув на стацию Вибовичі і має там, а там маширувати. Ворог відчував рівнож брак арт. муниції. —

Нам курінь одержує приказ обсадити 2 сотнями Букачівці, куди пішла
26.VI. 5 і 6 сотня, 8 сотня змінила I. курінь в Мартинові, а 7 сотня обсадила Тсолтники, а Поляки обсадили ріку Свирж. Сего самого дня о 4 год. по пол. заїхала до нас польська панцирка, але по кількох наших гарматних стрілах втекла. Друга бригада мала заняти Чернів, а тим самим перейти ріку Свирж в чім наші сотні їй помагали.

Друга бриґада вправо заняла Чернів, але не вдержалась довго і цофнула ся знов за річку, а навіть віддала Полякам одну гору по сій стороні річки. Тут ми мали 1 убитого, 4 раненого.—

27. VI. Раненько заїхала польська панцирка під стацію підняла сильний огонь скорострілів по стації в чім помагала її одна канонка, а наша артилєрія за сей час стала та наша чета мусіла опустити стацію. На стацію заїхала панцирка, а за нею поїзд з військом, яке обсадило сейчас стацію і задумало розвивати ся дальше на ліво і право від стації. Та наша артилєрия вчинила досить цільний огонь по стації і приневолила польську панцирку до утечі, а наша піхота прогнала зовсім Поляків. Того самого дня переправив ся через Дністер напроти Тенетник та наступав на 7 сотню, яка задаючи ворогови страти наступ відбила.—

28. VI В досвіта приїхало 2 ворожі панцирки і заняли стацію. За панцирками приїхало військо, яке висівши з вагонів розвинулось в розстрільну, а залізничники моментально взяли ся до направи штреки, котру ми в кількох місяцях знищили. Наша артилєрия зовсім не дописала, бо що йно вночі прийшла на позицію та не була вистріляна, а стару батерію забрали під Рогатин. Відтак зачала вправо і ся батерия бити, але не по Поляках, а по нас. Се ще більше кинуло між наших замішання і огнем армат і скорострілів були наші приневолені опустити Букачівці. Наш курінь цофнув ся до перестанку Зґода і звідси думали піти протинаступом на Поляків, однак сї зуміли так скоро направити штреку і знов почали нас переслідувати броневиком. Ми тут знов трохи відстрілювали ся та цофнули ся аж на гору під Бурштином, де одержали

ми приказ здержати Поляков. Та се не удасть, бо ворог був далеко сильнійший від нас, а друге в наші ряди вкрала ся вже деморалізация так, що ми цофнули ся за Гнилу Липу, а тим самим віддали Бурштин Полякам. По відступі обсадив курінь горби перед Людвиківкою і Коростовичами, звідки ми дуже добре бачили як Поляки заходили до Бурштина, що їх досить богацько втрат коштувало, бо наша артилєрия станула собі в тихій лінії та покропила ворогів. Вечером прийшов наказ до дальшого відвороту. На право від нас коло Нараєва Поляки фронт прорвали ся. Коли сотня лишила одну чету як задну сторожу і ми рушили в дорогу. Переходили через Юнашеву - Залю - Скоморохи і тяжким вечером прийшли до Підвисоких. Тут переночували. —

Маленький образець. Що значить як ворог попаде війзе за шкуру. Село Демянів коло Бурштина, се село чисто українське яке відчуло ворожий нагай на своїй шкурі, та як звідтам Поляки відступали то одного ворога вбили в керниці, а одного заговкли та все як наш мужик забили, але не на смерть, а вей люди дістави ли ся до своїх роскадав їм се, а Поляки вернувши криваво пімстили ся на всім селі. —

29. VI. Раненько курінь обсадив окопи вздовж Нараївки та ще добре не розложили ся як прийшов приказ до дальшого відвороту. Відступали через Шумлянку - Боків - Носів - Завалів до Заставця, де трохи відпочивали та тут ми вже застали богато війська та можна було у всіх замітити перестрашене та неспокій, та один другого питав куда ми підемо та що будемо дальше робити. Одним словом панував хаос. —

	Сего самого дня рушили ми через Волицю-Голгоче до Заставче ад Голгоче, звідка відходить 7 сотня до Швейкова і висилає одну чету до Завадівки, яка має боронити переходу на Золоту Липу; 5 сотня знов відходить до Заставче ад Завалів і до Маркової, де рівнож має боронити переходу через сю саму ріку. —
30. VI	Пята сотня по причині відвороту XIV бригади цофаєсь і курінь одержує приказ в разі відвороту обсадити річку Коропець. Поляки перейшли з 3 курінями Золоту Липу на ліво від Завадівки і посувались дальше вперед. Друга бригада дістала приказ вдарити на сю кольону з боку та змусити ворога до відвороту, однак поляки не пішли дальше і II бригада не ввійшла з ними в бій. —

Липень 1919.

1. VII.	Курінь обсадив двома сотнями Голгоче, а дві прочі (5 і 7) остали в запасі. Тут пройшов день спокійно. —
2. VII.	Курінь наш остає зміненим II-ою бригадою, а наша одна сотня мала бути получена між VIII а II бригадою. Друга бригада по завзятім бою опускає Голгоче і Поляки переходять ріку Коропець. Саме тоді курінь зібрано до двора Кадубець в запас. Зі сторони Підгаєць почала рівнож посувати ся ворожа кольона. Вечером курінь одержує приказ до дальшого відвороту і ми цофаємось до Бабинець, де заночували. —
3. VII.	Раненько зявила ся польська патруля і начала стріляти, чим викликала межи нашими велику паніку. Все почало тікати

на другий бік Стрипи, та ми рівнож переправили ся через Стрипу до Осівців. Тут знищили два мости і ~~зн~~ обсадили другий беріг ріки. Через один дурний патруль став ся такий хаос. Над рікою перша мла[?], а в селі еще повно обозів, котрі випереджуючи себе взаїмно почали виїзджати. Вистарчило тоді, щоби на противнім березі ріки показала ся якась сильнійша патруля, а всі обози були б остали ся. Около 10 год. перед пол. переловили ми їздця з II. бригади, який віз приказ, що II. бригада має обсадити гостинець Доброполь, що і позаді нас на се опустили ми Осівці і відступили до Зеленої. З горба було видно як Поляки підсували ся двома лініями в розстрільній, а за ними около 1000 кроків в кольоні маширували резерви.- Коло Зеленої стрічаємо

фр. місія: французку місію яка випитувала ся наших стрільців по кілько мають набоїв (по 5 і 20 штук), та по тім вже пішла вістка, що Поляки мають відступити на приказ Антанти на позиції перед 15. маєм 1919, а Українці мають зорганізувати 100 тисячну армію проти большовиків.- Але мимо сих вісток курінь одержує приказ до дальшого маршу через Новоставці–Медведівці–Коссів–Ридодуби і о 2 год. в ночі прибули до Білобожниці, де заночували. —

4.VII. Знов не дали поспочати, бо курінь одержує приказ відійти до Павшівки як забезпека лівого крила III корпусу та як луч між III. а IV. корпусом і прибули о 7 год. вечером до Павшівки, де саме під натиском Поляків 14 бригада уступилась з Павшівки, отже курінь обсаджує Павшівку і направо і ліво від неї де ніч пройшла спокійно. —

Шеста (6) сотня відходить до Базару, щоби навязати лучбу з частинами на
5.VII. ліво від нас, а які они були незвісно, бо тоді мабуть ніхто в нічім не визнавав ся. —

6.VII. Ночию висилає наш курінь дві старшинські стежі в цілі засягнення вістий о силі ворога, а о 10 перед пол. починаєсь наступ на двори Стадниця і Антонівка в якім наступає II, XIV бригада і наш курінь. Курінь підійшов до Криволуки і звідси мав піти в наступ. Терен був страшно поганий, бо до 4 кільометрів перед польськими позиціями була рівнина, яку приходилось підчас наступу переходити під обстрілом, а до сего причинився великий брак амуніції. Наш курінь одержує саме найтруднійшу задачу, бо заняти ті два двори та мимо сих трудностий курінь прогнав ворога з його позиції і стає о 1 год. в пол. в занятих позиціях. Та робить ся велику похибку, бо не переслідуєсь дальше Поляків, а они знаючи дуже добре про наш брак амуніції, згуртували ся, зробили протинаступ, який їм і удаєсь з браку по нашій стороні муніції. Ми знова вертаєм до Криволуки, а дальше Поляки не пішли, бо ми одержуєм в сю хвилю муніцию і одержуєм скорострільний огонь Поляків, які зі сеї причини остають на своїх позиціях. Вечером пробує II бригада еще раз наступати, але не удаєсь бо II бригада нікого о сім не повідомила і власна артилерия обстрілювала наших. Курінь заняв позиції: 5, 7 сотня Криволуки — 6 сотня Павлівка — 8 сотня Полівці: —

7.VII. Курінь остає з лишеною II бригадою і відходить через Базар - Гуранівку - Полівці - Копичинку до Чапівець де ночує. —

8.VII. На десесию корпуса має курінь долучити до власної (VIII). бригади, яка стояла тоді в Товстім і вже марширує до своєї цілі, з якою до [illegible]

поїхав наперед і вертаю з приказом що курінь має вертати опять до Цаповець,
а се завинив IV. Корпус, що не передав нам депеші, та наш курінь даром
зробив 16 верств дороги. —

9. VII. На приказ відходить курінь до Базару, як резерва бригади. —

10. VII. Поляки пробують наступати, але їх наступ 2 рази відперто. —

11. VII. Рано о 6 год. відходить 6 сотня до Новосілки Язловецької, де продовжує, а почасти скріплює ліве крило бригади, на ліво від 6 сотні була XIII. бригада. –
Поляки почали рухати ся і можна було запримітити як они гуртували ся,
а до сего XIII бриг. Поляки розбили і она втікла, а ліве крило нашої
бригади висіло в воздусі. Наш цілий курінь марширує в цілі забезпеки
лівого крила нашої бриг., а по дорозі довідуємо ся, що 17. бригада
втратила місце Бучача, а держить Зелені броди, але пізнійше показало ся, що
оно було зовсім інакше. – Ми рушили в дорогу і полевою доріжкою
дістали ся на гостинець, що провадив до Язлівця певні сего, що перед
нами еще йшла піхота, а навіть артилєрия з верстві на переді нас. Далі
того ідемо собі без ніякої обезпеки з возами та кухнями. Віїхали на
гостинець, як з лівого боку показало ся 20 їздців які гнали всею
силою. Ми в першій хвилі думали, що се наші і зовсім на них
не стріляли, а впрочім і на гадку нікому не прийшло що се Поляки, бо ж наша піхота є на переді. Аж надїхала якась фіра з переду та кричить, Чому не стріляєте таж се Поляки." На се ми відчинили сейчас огонь так як марширували та з мели їх з лиця
землі. Ми думали що їх більше нема і 5 сотня розвинула ся
в розстрільну і пішла в сіножати, звідки они приїхали, та

складаючася з якихсь з московецьких Поляків (мабуть Замйховського)

не минуло й 5 хвилин, як знова показала ся польська кавалєрія (з
3 боків чого ми не замітили (бо були в сольцу, де нам обідати) і се
досить богато (полк) і заатакувала нас (яку зроблено для маршової провірки). Курінь був в розстрільній і се
було для нас погубою, бо кавалєристи ~~в~~ вгнали ся на крило
зробили паніку, а деякі люди кинувши кріси почали втікати
і все розбігло ся як вдуї. При сім страчено 4 старшин і 266 людий
се все попало в полон. Вирятували ся лише скорострілі, які були
на возах, та які по дорозі відстрілювали ся та дали змогу утечи
кухням і прочим возам. Страчено також 2 батерії і одно авто, яке
везло бензину для панцирного авта, а панцирному автови хотіли
Поляки нашою взятою батерією загородити дорогу, та оно стріляючи
поранило коні, які виверкули гармати в рів. — Через наш курінь
спасла ся ціла 8 бригада, бо она за сей час разом зі 6 сотнею виходра-
ли ся. Розбитий наш курінь збирає ся коло обозу в Яголъниці.

12.VII. 6 сотня остає дальше на позиції в Бураковці разом з II бригадою та I курінем в наступі на опущені попередного дня позиції. Наступ сей удаєть ся, але Поляки викидають їх протинаступом, якого не можна було видержати з браку муніції. —

13 і 14.VII. Сидимо в Яголъниці, де прибуло ще трохи людий так, що з розбитих сотень зібрали ще 70 людий, а 6 сотня була дальше на позиції і від тепер она йде зовсім нашою дорогою, чим проча часть куріня. —

15.VII. Коло 2 год. по пол. відходимо до Улашковець, бо Поляки проломили наш фронт під Джурином, де по короткім відпочинку рушили дальше через Заболотівку - Глубочок - Борщів до Волковець, де заночували

О 12 год. в пол. рушив курінь в дальшу дорогу до Ніври над самим Збручем,
16.VIII. де заночовано. Курінь висилає звідси 7 підвод на станцію Гермаківка
щоби хочай дещо вратувати. Ночию не переставали їхати обози і все здер-
жувало ся в Ніврі, бо на мості так все зголотилось, що і пройти
не можна було. —

17.VII. Рано мали перейти Збруч та тут побачилось страшний образ
кругом де б не глянути обози на котрих було не військове майно,
якби сього кожний сподівав ся, але якісь меблі та річи родин
наших урядовців, а не було й одної фіри на котрій би не їхала якась
дівка. А що ж діяло ся з військовим майном? Сказавби хтось, що
у нас нічого такого не було, бо навіть амуніції на фронті не
було, а щож говорити за инші річи. Однак показалось зовсім що
иншого, бо на послідних станціях все гнило ся. Були вже й мундури
були й черевики, білє була й амуніція. На фронті не було
чим перевязати раненого, а тут цілі потяги стоять зі санітарним
матеріалом. На фронті не можна було ніколи мати доброго телефонічно-
го получення, а тут остались кілька вагонів зовсім нових касет. А що
було всяких харчів то не перечислив би, а побачивши се все то
прямо не хотілось вірити, що ми мали стілько майна у себе. На фрон-
ті не бачило ся, щоби щонебудь підвезено автами, а тут цілий дов-
гий потяг загружений автами. Та се все не було би ще так страш-
ним, щоби мали уратувати та вивезти за Збруч. Але зовсім
інакше оно стало ся, бо все майно запалено і мільйони нашого
майна пішли з димом, а богато (бо 2 вагони білля, телефон. касет,
черевиків) попало в польські руки. Не було як дещо

казав фір, щоби се все вивезти, але знайшли ся фіри, щоби перевезти все приватне лахміття затіма. Впрочім ми на фронті знали більш тижня, що переходимо Збруч, отже тим скорше мусіло знати осія знатимч та мало час подумати о так важній справі як перевіз державного майна. Та оси нагадали собі осли дуерва подій, як Болька станули їм над карком. До сего може годину перед забалсяням вабоєть, коли відступаючі частини повисилали свої обози, щоби дещо забрати то прогнали їх скорострілами кажучи: „а хрез можна рабувати державне майно?" Хтоб не знав нашої господарки зі сего образця міг сотворити собі вообразеня о ній і то досить вірне. —

По части пімшло мене що удачно ся на широку веселу батьку Україну бо думало буду мав нагоду пізнати її близше, пізнати своїх братів про котрих так богацько читав в книжках та малював собі не один образець в голові —

На Україні.

17. VII. По переході Збруча перейшли ми до села Адамівки, де трохи відпочали, потім помашірували до Фрідриховець де заночували, де долучилась до куріня 6. сотня, яка вернула з позиції. Тут вже можна було завважити, що люди нами не дуже раді та казали: „Зачим вже ви тут прийшли, певно за хлібом!" Думали се тому бо були у них австрійські війська, які візьми їх добре за шкуру, а на наш приход ніхто їх не прилюто-

вав, ~~а~~ майже всі ми були в давних австрійських мундурах. —

От тай зажурились Стрільці Січові
як Зоруч річку проходили
Хоч тілько народу
Стало за свободу
З стогнались не було сили.

От тай зажурились стрільці Січові
Стали дрібні сльози лить
Буде Лях проклятий
Батька мордувати
Матерами волочить

От не тішся Ляше
Що по Зоручь то ваше
Ще зживе тая слава
Вернуть ся ще тії
Стрільці Січові
Задрожить колись Варшава.

З розбитків 4^ох^ давних сотень сформовано 3 сотні і курінь
18. VII. ~~того~~ того дня машеруе до Анчинець через Кадиповці - Должок - Грабин, бо Поляки прома курінь ми переправили ся через Зоруч коло Гусятина. —

З Анчинець відпочивав курінь до 7 год. вечер. З сіл. сем
19. VII. люди відносились до нас грамко вороже, бо були тут самі Поляки, які не хотіли нас пустити прямо в хату кажучи

„А щож хиба се заїзджий дім", а як хто дещо хотів купити то казали, що они се мають для себе. До сего долучився великий брак харчів, бо ся прийшла 160 тисячна армія, а ніхто на се не був приготований. Сей брак харчів і погане відношення ся людий до нас, зненавиділо люди так, що богато хотіло втікати до Галичини, інші хотіли йти на роботи по хазяїнах, а еще інші хотіли йти в Румунію. І знов богато праці моральної коштуючи се наших наддзеських старшин, щоби се все вдержати в купі. Тут треба подивляти нашого шурика як раба бо: В Галичині, де нарід страшно пассивно відносився до всяких військових набудумів, був наш стрілець аж за бутний та робив що тольки мусе подобалося і забирав що лиш видів, за образами в камері шукав коней (грошевих). І наш відворот з Галичини мабуть ніколи не затреться в душах масмів Східн. Галичини, бо мабуть вандали у чужині не потрафили гірше грабувати, як ми у власній хаті. А тут як стрілець почув, а декотрий і переконався, що й баба кочергою потрафить його почастувати якби поважив ся що небудь даром взяти, звісив голову на груди і ходив мов покірливе ягнятко. Другою причиною покірливости було се, що всі чули ся тут чужими, всі тут називали австріяками і кождий мав враження, що прибувши зовсім чужий собі народ, а не між українців, не чувби себе таким чужим як тут. Та се на зле не вийшло, бо так дальше поступати як в Галичині ми не могли і такими ладами ми далеко не зайшли би.

О 7. год. вечером відійшов курінь через Камянець Подільський - Кул-
чіївську Слобідку до Станиславівки, де прибули о 5 год. рано.-
Курінь відпочиває до год. 4. по пол. звідки машерує через Ки-
20. VII. тайгород до Вихватнівки де лучить ся з бригадою і ночує.-
О 5. год. рано відходить курінь через Несвоєвці до Привороття, а
21. VII. о 4 год. по пол. одержує курінь приказ від'їхати на підводах
до Замихова, як забезпека бригади, яка переходила слідую-
чого дня до Івашковець. Курінь їде через Жванчик-Бучай
Соколець і о 3 год. рано прибуває до села Пісець.-
22. VII. О 5 год. рано курінь машерує через Івашківці - Нову Ушицю
до Замихова.
23. VII. В Замихові курінь обезпечується польовими сторожами.
Тут іде праця в сім напрямі, щоби зробити наше стрілецтво відпор-
24-27. VII. ним на всяку пропаганду зі сторони большевицьких агітаторів, кот-
рих крутилось дуже богато та які різними дурницями з'єднували
собі людий дуже скоро. А нашому стрілецтву не дуже богато й тре-
ба було, бо хтонебудь підхопив якусь брехню, подав її дальше
і вже вся частина в неї повірила. Грозила нам небезпека рів-
ноз зі сторони петлюрівських частин бо у них був зовсім инший
устрій як у нас, головно що до старшин і підстаршин та щодо
ношення відзнак степенів. У нас був рівнож обовязок здоровлення
старшин, що не подобалося також петлюрівцям, які в роз-
мовах з нашими стрільцями говорили на сї теми та підбурю-
вали наших стрільців. Праця ся не дуже то успішна, бо стрі-
лецтво відчувало різні браки а як хтось кому говорив за прапо-

Ганду або за обітацию то они відказували: „Ви лучше дайте нам хліба і їсти, а тоді будете говорити за пропаганду." Та мимо сего більшість стрілецтва була в сім напрямі досить відпорна.

Люди в сій околиці були трохи ввічливійші, житє уложилось трохи лучше і в кождого вступила надія, що воно тепер так не буде як в першій хвилі здавало ся. —

Курінь обіймає охорону в слідуючий спосіб: 5 сотня Щербівці, 6 сотня і Кур
28. VII. кмда Стружка, а 7 сотня в хатах між Щербівцями а Стружкою.

Пізнаєсь тут учитель і попа. – Попи на Україні по більшій части
29–31. VII. се москалі з дуже низькою освітою, котрі говорять проповідь виключно в церковнім дусі в російскім язику, а поза проповідью народ не находить в попі жадного опікуна, жадного дорадника. У нас священик занимаєсь більше народом та отвирає йому очи в напрямі національнім та просвітнім, подає ріжні поради, заходить до читальні, де пізнає близше душу мужика, а у попів на Україні придніпрянській власне сего бракує та тут піп ще не знає і не стараєсь пізнати глубини мужицкої душі. У тутешнього попа ні бібліотеки, а великою рідкостію якась українська книжка —

Піп і учитель Подільськ. Губерн.

Учитель се більше освічений від попа та близший народові, но він еще тоже не вступив твердою ногою на національний шлях і він чує в собі потяг до освічення і узискання мужицької душі, но ще не виробив собі стежки, якої держав би ся і яка якраз допровадила б його до сеї цілі. Інтелігенції української тут дуже мало і не дивно,

бо в російській школі не то що не згадувано йому за укр. мову
думку і пісню, але тут видерто і забито в нім всю укр. мову, якою
він так гарно щебетав будучи дитиною чи підростком, і видерто
йому та пригнушено сей потяг пошукувань за своїм рідним.
Ся інтелігенція вихована в російській школі відчула стукіт
революції який відбивав ся в їх серцях і деякі з них кинули ся
до праці та старають ся зблизити до темної маси і старають собі
зєднати се темне серце но як а вже згадав не знають як, не
знають сеї стежки, сего способу. І не диво длятого що тут револю-
ція так кріваво проходить, бо все кинулось на інтелігентів та
поміщиків, бо се були правдиві, (богато з них несвідомо сьліпо
поведені російською школою) вороги народа. Народ не мо-
ніяк забути сеї школи, яку перейшов за царизму. У него тепер
кождий хто не убраний по мужицьки се його ворог. І не диво, бо
народ темний так як його собі виховали. —

~~1. VIII.~~

Серпень 1919.

Рано відходить курінь через Щербівці - Калинівку - Богушівську - Слобідку
1. VIII. і Михайлівці до містечка „Сміткова", де заквартирував ся.
Відпочиває курінь на місци. Перший і II. Корпус були вже в бою, а наш III. Кор.
2 – 5. VIII. був на разі в резерві, а се тому що за послідні бої в Галичині
найбільше потерпів. Бої підчас відвороту з Галичини були майже
виключно в районі III. Корп., а иньші Корпуси лише відступа-
ли. — Большевики відступають, наші частини посувають ся

ЗНАК ДЕРЖАВНОЇ СКАРБНИЦІ
50
КАРБОВАНЦІВ
Директор Державної Скарбниці
АКп194
ХОДИТЬ НАРІВНІ З КРЕДИТОВИМИ БІЛЕТАМИ

вперід та після всяких правдоподібности III. Корп. також піде скоро в бій. —

6. VIII. Ранenько курінь вибрав ся в дорогу. Марш припав більший бо аж 30 верств, та під вечір прибули до Бару. —

8. VIII. О год. 2. в ночі вимашерували з Бару і пішли через Потівку-Антонівку-Сподульці до Чербиновець, де прибули о 1 год. по пол. По дорозі бачили ми все сліди недавної борби. Переходили поври залізничий шлях, де був знищений петлюрівський поїзд місцевим населенням під час відвороту Петлюри, котре думало що большевики принесуть їм рай, а котрі тепер просили, щоби прийти їм з помочею, бо пропадають. Саме тоді як ми прибули до Сербиновець, були частини I корпусу в бою о місточко Межирів, яко о год. 2. по пол. забрали взявши богато большевиків в полон. Сего самого дня курінь посунув ся до Чеверинівки. —

9. VIII. О 4 год. рано машерує курінь по приказу бригади через Коростівці до Малої Жмеринки та на случай якби там був ворог, наступом заняти місцевість. По дорозі стрінулись з повстанцями, які думаючи на нас, що се відступаючі большовики нас обстрілювали. Під Жмеринкою через весь час нашого маршу було чути гарматний огонь броневиків. Коло 10 год. перед пол. вмашерував курінь до Малої Жмеринки, а в дві години пізнійше наші частини заняли Жмеринку, захопивши кілька броневиків та кілька нагружених поїздів, які не встигли втечи на Київ бо II бригада забрала вже Браїлів, а коло Деражні знищили штреку повстанці. —

10. VIII.	О год. 5. по пол. відійшли через Жмеринку - Легаки - Браїлів до Ксмак, де прибули о 11 год. в ночі та де довше відпочивали. —
13~15. VIII.	Рано 13. VIII. відійшли до Могилівки, де закватирували ся. Люди тут вже не такі як коло Збруча, бо тут вже большевики вділи їм за шкуру та длятого вони тут нами дуже тішили ся та уважали нас за спасителів, що підбадьорило наших людей в котрих вступає бадьорість і они не чують ся такими чужими як раньше. Тут одержуємо вістку, що наші частини заняли Винницю. —
15. VIII.	Раненько відійшли через Винницю до Винницьких хуторів малих. -
16. VIII.	Рано курінь вимашерував та пішов через Винницю - Печичани - Слобідку і коло 10 год. перед пол. прибув до місточка Стрижовка, яке лежало над рікою Бугом, котрий тут робив великий розлив. Саме місточко маленьке - паршиве - болотнисте та знищене, в якім молодих жидів зовсім не видко, бо поховали ся, а видко лиш деколи старого бородатого жида. Хтоби не пристав козак кидав ся на жидів говорячи, що жида всему винні, а є їх тут скрізь аж за богато, бо що друге третє село то вже місточко з паршивими жидами, які занимали ся спекуляциями, підбивали ціни, та перебирали гроші. Гнидиво що їх всюди несокочно. —
17. VIII.	Рано вирушили з цілою бригадою в перід, а по дорозі приділено нам (бригаду) артилерію з XIV. бригади. Наш курінь ішов як передна сторожа з одною батерією, бо сподівано ся ворога в Калинівці, але заки тут прибули то ворога справила ся вже X бригада і наш курінь пішов через Калинівку до Котюжинець, де

заночували. Тут вже запримічаєсь, що люди нас уважають своїми та радо приймають і все вже можна купити не так дорого як в Подільщині.—

18.VIII О 5 год. рано вимашерували з Котюжинець. Ворог зголошений в колонії Гальчиндри і тому бригада ділить ся на групи і кде бойовим маршом вперед. Нашою задачею було піти з куренем правою стороною залізничої дороги через Черепашинці–Заливанщину і ударити на ворога з боку, а по можности зі заду. Та мимо дарем робили такий круг, бо по ворогові й сліду не остало ся. Бій ішов тепер о Козятин, звідки большевики ночию мабуть сами заберуть ся. Від тепер вздовж кучебли не переходили, люди нас радо зустрічають та на всіх місцях видко було радість з нагоди нашого приходу, бо се вже не Подільщина, а свідома Київщина.—

19.VIII. Большевики дійсно ночию спалили холяви з Козятина, а о 6 год. рано вмашерували до Козятина, де закватирували ся.—

20–21.VIII. Курінь сидить на місци та жде на вагони – Тепер у кождого вступив бодрий дух та кождий чекає на сю хвилю, щоби побачити золотоверхий Київ, столицю України. Та тут доходять до нас глухі вісти про Денікіна, про котрого близше ніхто не знає, та дехто припускає, що військо Денікина забрало вже Київ, однак ся вістка була неправдивою, бо Денікін став над Дніпром та ждав, щоби ми забрали Київ, бо хаму не удавала ся ця штука.—

22.VIII. Курінь відходить на стацію, де з тяжкою бідою ночию загрузив ся та притисло ся у вагонах ждати до рана, бо не було готового паровика.—

	О 6. год. рано рушив поїзд з місця і коло полудня були ми на ста-
23. VIII.	ції Попельня, де вигрузили ся, бо дальше поїзд не міг їхати, бо
	дорога була знищена та допервa її справляли. Звідси помаширу-
	вав курінь ще 7 верств і заночував коло залізничої будки
	під голим небом. —
24. VIII.	Досьвіта рушили знов в дорогу бо мали брати участь в бою о Хва-
	стів, та в дорозі довідуємося, що Хвастів заняла II. бригада і прибу-
	ли ми коло 6 год. вечером до Хвастова, звідки по вечері пішли
	до Більшої Снітинки де й заночували. Сего дня зробив курінь
	42 верстви пішком і прогнали зі Снітинки большевиків, які
	відступаючи забирали худобу. —
25. VIII.	О 11 год. перед пол. курінь відходить через Мотовилівку до села
	Плісецького, яке є страшно велике, бо тягне ся 7 верств довжина.
	Люди сего села дуже приязно нас приймили та де було зайти
	кождий приймав чим хто міг. Населення тут національно свідоме
	та прихильне Петлюрі. Запитать було підростка хто він та-
	кий можна було почути „Українець Петлюрівець." Тут большови-
	ки накоїли богацько лиха та так завїло се населення, що
	що люди робили повстання та проганяли большевиків. Ся околиця
	взагалі се район повстанців, а до сего є тут великі непро-
	хідні ліси, в котрих повстанці в прикрих хвилях крили ся,
	бо знали сі ліси як свою хату, а хто пробував сих повстан-
	ців зі сего ліса прогнати то й сам там пропадав. —
26. VIII.	7 сотня відходить до села Скиток і занимає тут місце
	полевих сторожи, а 5 і 6 сотня остає на місци. —

Ворог провірив, що в Скитку слаба обсада, а крім сего
28.VIII. ліс, який був на ліво від Скитка не був обсаджений і ворог
зробив наступ на 7 сотню, котра не видержала натиску і му-
сїла цофнути ся, а большовики зачали підсувати ся даль-
ше наслідком чого ситуація стала досить тяжка. Та саме
в час прибула V. бригада та заповнила сю луку, а наш
курінь одержав приказ відійти до Козуховки на скріплення
I куріневи, де прибув на 10 год вечер та забезпечив ся сторо-жами.
29.VIII. курінь одержав приказ до наступу на Глеваху. На ліво від
нас пішла V. бригада, а на право I, III курінь і II. бригада, яка
вже заняла була Васильків. Наш курінь 5 ою і 6 сотнею пійшов
в ліс який був 4 версти від желізничої дороги напроти Глевахи.
З ліску станули та вагали ся що робити бо терен до самої
штреки рівний як стіл. Большевики вкопали ся двома лі-
ніями та мали 4 бронепоїзди, а нашої артилерії, ані броне-
вика не було зовсім. Стоїмо і обсервуємо що де робить ся, аж тут
надїздить 3 большевицьких їздців на яких ми сипнули 2 скорострілами
на них та самі себе зрадили, а з них лише одного зранили. ~ Ворог
готує ся до наступу отже щоби його випередити пійшли ми в наступ і все
рушило мов ті птиці кимнебудь переполохані. Большевики приві-
тали нас огнем гармат та скорострілів, а наші мимо сего йдуть,
а большовики начинають тікати 2 броневики також вже
втікли, а один ще держить ся. Сот. Смерчюк вже з кількома
людьми на штреці та ще хвилина ми перейдемо дорогу
і станемо в селі. Аж нараз виїздить ворожа кавалєрия

та ренен ся на нас мов стріла і все напружують ся бо от от кавалєрия переможе і все попаде в полон аж тут з права заклекотів скоростріл під проводом булавного Сорочака і кавалєрия починає втікати. Та через замішаннє не пішли наші вперед, але цофнули ся опять до ліска. З сїм бою 2 убитих і 15 ранених, а між раненими був хор. Стефанишин. Большовики хотіли використати сю хвилю і почати ся за нами, та огонь наших скорострілів та броневик, що десь під сю хвилю зявив ся прочками, а вгладно здержали ворога. Саме в сю хвилю як ми начинаємо відступати, приходить приказ здержати наступ, бо II бригада оступила Васильків та мусить раньше робити протинаступ.

О 2 год. по пол. II бригада робить протинаступ на Васильків, який удається, а по сїм ми вдруге ідем і добираємо Глеваху, де вже нікого не було бо V. бригада прорвала їм під Бояркою. В Глевасі заночували та довідались що при першім нашім наступі большовики покинули весь обоз і втікали куди кому попало, але мадярська кавалєрия здержала їх. —

30.VIII. Сего дня почав ся наступ на Київ. Перед нами йшов III і IV. курінь, а нам курінь остав у запасі. Около 2 год. по пол. пішли до Вети та через Красний трактир на передмістє Київа „Демеевку" звідси дуже добре було видко Київ і кождому аж серце забило ся дуже на сю гадку, що ось хвилинка і ми будемо могли оглядати золотоверху столицю. Тут по дорозї стрічали ми нашими частинами полонених большовиків, на яких хотіло кидати ся цивільне населенє кажучи: „Сї комуністи напились вже досить нашої крови" —

з красного трактира пішов курінь через Вовки на передмісте Байкова Гора, де захопила нас ніч й де ми заночували. В місто не вдались[ся] нікуди, бо не міг вдаватися, а друге що се була ніч. Коло 12 год. в ночи почала нас обстрілювати денік. артилерия, яка стояла за Дніпром та шкоди нам жадної не вирабила ні одна граната упала між зібрану сотню, але не розірвала ся. Люди тут були рівно дуже раді нашому приходови, дарували кождому китицю цвітів та розказували про знущання ся большовиків над ними. —

31. VIII. Рано ввійшли ми в Київ, мали пійти на стацию і обсадити її. У кождого з нас серце забилось ідучи вулицями золотоверхої столиці України. Еще було досить рано, люди чуючи українську пісню на устах сих утомлених бідних но бадьорих героїв вибігали зі слезами в очах, а китицями цвітів, яблоками папиросами хлібом й самих в руках і побачивши українське військо хилили голові перед ними кидаючи під ноги збойцї маршами [?] китиції цвітів, подаючи єм в руки, кидаючи кусочки хліба під ноги, а народ всі зі слезами очи звинулись в гору і почулося грімкий голос: „Слава Галичанам“ „Слава українському козацтву“, „Слава Батькові Петлюрі“ „Слава самостійній Україні“ І мабуть не було ні одного з нас у котрого не задрожалоб серце та не покотилаб ся слеза радости, бо се витали нас не як чужих, але як своїх братів побідників над нещасним гнобителем. Так ми маширували до стациї, по дорозі тут було мим оклики „Слава“ які далеко лунали та відбивали ся о береги Дніпра та доходили до сердець другого нашого відвічного ворога Денікина.

прибули на стацію, де одержали досить сумну вістку, а се що денікці стоїть по тім боці Дніпра і мабуть сьогодня схоче ввійти до Київа.— На стациї ми одержали приказ ввійти і обсадити город. Курінь пішов чвірками, на переді їхав штаб куріня верхом, за ним пішли сотні, а за сотнями скорострільчики несли скоростріли на плечах, а ззаду їхала одна батерия. По дорозі пригучала ся до куріня якась цивільна оркестра. Хлопці пішли знаменито і дійсно було сатисфакуючо приглядати ся сему маршови. Місто було в святочнім настрою і вигляді. На домах повівали укр. прапори та килими. Бальконы улиці і все заповнено народом, що й протовпити ся годі, бо як старики так молоді й діти всі повиходили. Всюди де ми лише показали ся витали нас грімкими окликами: „Слава самостійній Україні" „Слава нашим спасителям". Чим глубше входили ми в місто було чути більше окликів „гурра" се знак радости, але се такоз прусацький привіт, се був привіт гарносо-теньства. Дорогу прямо цьвітами встелили, а кождий з нас мав стільки цьвітів, що прямо не мав їх де дівати. Населене плакало з радости, що вже позбуло ся своїх катів. Люди тискули ся до нас мов до яких сьвятощів, щоби хоч дікнути ся декого з нас. Приходило прямо до зворушаючих сцен-прим.: Стоїть гет. Собечко а приходить до него сивенький як голуб дідусь з бабунею та дають йому пару цьвіток та зі слезами в очах дрожучим голосом кажуть: „Спасибі, що прийшли", що гет. так зворушило, що не міг й слова промовити.

Цього походу мабуть ніхто не забуде до смерти, як такої величавішої в своїм житю мати не буде. Тут кождому радість груди розпирала та таке приняте було для нас більшою заплатою, чим яка найбільша нагорода. Курінь обсадив 2 сотнями думу а одною сотнею почту. На думі повівав укр. прапор з архангелом Михайлом, а під ним тішав ся убраний в килими портрет незабутного кобзаря і генія України Т. Шевченка.—

Під думою як і в городі почали крутити ся якісь озброєні чорносотенні і большевицькі індівідуа.

Наші оголомшені таким приняттям парадували та дефілювали, а за мало думали про сильнішу забезпеку мостів на Дніпрі.—

О 11 год. перед пол. зібрала ся товпа чорносотенців з трикольоровими кацапськими прапорами, перейшла попри думу кричучи „Да здравствуєт єдіна нєдєлімая Россія" і зникла кудись улицями. За якийсь час з'являють ся та сама товпа з офіцерською півсотнею денікінців з генералом на чолі, які хотіли доконче ввійти до думи, але наші загородили їм грудьми вхід до думи. Саме тоді як начала ся драчка денікінців з нашими прибув Ген. Кравс і умовили ся з денік. генералом (згодились) на вивішення обох прапорів на знак спільної борби против большевиків, но нікали на знак політичної злуки і попри укр. прапор за повис російський прапор.—

По вивішенню російского прапора товпа черні народу ділить ся на українців і чорносотенців, перших було о много більше. І тепер зачала ся гра національна.

Діткне ся хтонебудь нашого прапора чути: „Най живе самостійна Україна,
Слава Україні", „Слава Петлюрі", а чорносотенці кричать: „Долой
сто мать русских городовъ". Діткне ся знова хтонебудь російсь-
кого прапора чути з грудий чорної сотні: „Да здраствует Единая
Неделимая Россія", а Українці кричать: „Скинути московський пра-
пор, не місце йому в столиці України". Я був тоді в думі
та приступив до мене 13 лїтний хлопець з ровером і каже: „Пустіть мене, я
поїду до запорожців, они сейчас зроблять порядок". Я пустив його,
аж нараз чути: „Місце, запорожці їдуть, дайте дорогу!" Приїхало
8 кавалеристів, а инші з музикою задержали ся взаді. Ці
вісім побачивши це приїхали і зголосили се своєму отаманові та верх
під думу наставили карабінки в горі: „Скинути ~~той~~
сейчас прапор, не місце йому тут, а то сейчас стріляєм,
під думою наші стрільці піднесли очі в гору товпа кри-
чали о тротоар і рівно кричать „Скинути". Ніхто
з нас не важив ся скинути, бо се була заключена рада.
В сій моменті зіскочив один запорожець як стріла з коня вили-
тів на верх думи зірвав прапор і кинув на поміч тим
котрі стояли під думою. Запорожці під думою схопили
прапор неначе чортик [illegible] думу і зголосили се
своєму отаманові на що зачала грати оркестра:
„Ще не вмерла Україна".
Підчас сего надїхало кількох денікінців та побачивши,
що прапор зірваний скоро кудись подали ся, а за пару
хвилин зі сеї сторони заклекотів скоростріл ворога.

Зачала ся пальба та счинила ся страшна метушня, цивільні зникли, запорожці розїхалися, ми остались самі в думі, а тут вже кількох запорожців ранених і побитих. —
Відтак чути було ще в різних частинах міста крісову стрілянину, а зі стації почала бити наша артилерия на міст на Дніпрі. Ми позамикали улиці наоколо думи, але до стрілянини вже не приходило, всюди стало тихо. Наші вози від скорострілів, які були недалеко думи, деніківці розграбили, а часть коней остала побитих, а часть забрав ворог. Так курінь сидів в думі до 12 год. в ночи. Ще о 10 год. сказав нам шеф штабу III Корпуса, що є угода що рано маємо опустити Київ. Тимчасом о 12 год. в ночи деніківці хитро окружують думу і нас обезоружують кажучи: „Што ето за Украина, никакой Украины не было, нет і быть не может“ „Это только видумка“. Прийшло до такого через се, що все потратило голову та дало підманути ся підлим кацапам. Єсли були б відразу стали на ворожій стопі, були би принайменьше нічого людий не стратили. Київа були би що правда не удержали, бо Деніківці підсували ся коло Білої Церкви, але були би принайменче вивезли з Києва здобуте майно та забрали покинені большовицькі броневики. А так се все пропало, ще й свойого богато стратили. —

І так фатально закінчився для нас сей день,
котрий був одним з найкращих днів а заразом одним
з найпоганійших днів, та остало се наукою для нас:
„Не вір кацапові!" —

В Києві я попав у полон а мій дневник доведений
до Києва остав при лет. Собечкові, який став моїм
наслідником по уряді — на підставі мойого дневника
лет. Собечко значковий
написав собі на машині свій урядовий дневник.
Я вернувши з полону відібрав свій дневник від лет. Собечка
і на підставі його дневника додаючи дещо свойого доповнив
у свойому дневнику від до Києва, ~~проте~~ що я

доповнив і його закінчив (цей зошит). Дня 19. IV. 1920 р.
в Кривокиринцях.

[signature]

К. 3

„З великих та важких днів"

Мої замітки з часів нашої народної війни.

Ч. III. Від цвітня 1920р. до кінця липня того ж року.

Мазур Степан.

Цьвітень 1920.

Вже в тій хвили, як укр. армія злучила ся з большевиками на підставі умови з дня 12.II.1920., в нутрі нашої армії витворилось хотай дуже незамітно 2 табори, котрі вправді явно не виступали одні против других, але оба табори мали зовсім різні гадки. Один табор складав ся з наших визначнійших старшин до котрих долучились сї котрі мали дещо в кишенях то є особи богатші, ваки[illegible] они вебуть спосіб сего доробили ся, та котрі не могли знести сего, щоби старшина міг остати ся безчури та їсти се саме що їсть стрілець. Ся класа ждала лиш нагоди, щоби в якийсь спосіб вибістати ся взагалі з армії, або якогонебудь перевороту тільки, щоби вибути ся з під кормиги большевиків. До сеї класи долучились і такі, які перецінювали військову силу Поляків, а не орієнтувались ся в військовій силі большевиків та не орієнтувались в їх способі борби. Другий табор се був зовсім відмінний, а складав ся він зі самих низших верств то є зі самих таких, які підчас цїлої української війни сповняли совістно свій обовязок українця стоячи на фронті четовим чи сотенним командантом не маючи спромоги набити нечесним способами кишені, ходячи вічно бідаком, але загально ходило їм о се щоби добре стояла наша справа, а в сім моменті армія котрій тут кождий особисто міг помочи моральною працею над стрільцем. До сего табору долучилась і середна верства і сей другий табор був прихований мав на цїли прихоронити сих самих людий домів, бо в сім таборі були старшини, котрі зі стрільцями сходили ся око в око разом з ними бідували і все мали нагоду чути гадки наших стрільців, та їхні не одні нарікання їхні болї і бажання, котрі під оглядом взглядом майже нічим не ріжнили ся від сих самих бажань другого табору старшин.

Т сей другий табор годить ся поваш з теперішним нашим положеням і ш[illegible] обставинами з якими укр. армія злучена тільки хоче лиш о се щоби укр. армія іститувала як укр. армія і була по можности сильна та они тепер працюють лиш над сим, щоби укр. гал. армія держалась по можности разом і щоби її стан моральний стояв як найвисше. Перший табор маючи під своєю рукою табор другий шукає виходу з під большевицької кормиги та має також же свої заміри та они також ходить о єдність і силу нашої армії, тільки переціняють бочву її силу і покладають на неї надії сподїючи ся таких самих висилків як попереднього року, забуваючи на се, що се

ми четвертина всеї та літоторічної сили. І сей перший табор в порозумінню
з Командантами бригад находить вихід около 15 цвітня, котрий перетрива-
ють ся 23 цвітня. А находить сей вихід перший табор в слідуючий
спосіб: „Около 15.IV. 9го. нав'язують ся лучба з тайними комітетами україн-
ськими з Вінниці і Києві, які були з рамени правительства Петлюри. Сей
комітет запевнює нас, що між 25.IV.–а 1.V. 9го. вибухне загальне повстанє проти
большевиків, яке є зорганізоване між селянством України. З сім моменті
як вибухне повстанє, укр. гал. армія обертаєсь проти большевиків і жене
їх перед себе, та в першім моменті (в перших 2-4 днях) наші 3 бригаді
захоплають Жмеринку, Вінницю і Казатин. Українські частини під проводом
Удовиченка які стояли в околиці Могилева проти большевиків підійдуть
скорим, бо чвилим походом наріві з нашими бригадами і вскорі утворить
знов укр. армія під проводом от. Петлюри, який одержить оруже, аму-
ніцію і муніцию з Франції чи то Англії за посередництвом Польщі, кот.
війська на разі остануть ся на сій лінії як: Староконстантинів, Нова
Ушиця – околиці Могилева – а як зазадають українці як не потрібно
буде сили польскої то польські війська цофнуть ся аж по Буг 2).—
Такі меньше більше після моєї особистої гадки були плани цих, котрі
мали порозуміннє з тайними комітетами. І же ці були плани і була
надія, але вперечусь лишились ті котрі шукали відірвання ся від больше-
виків бо: 1) Наші 3 бригади не були разом отже було тяжке і не скоре полу-
чення з ними серед так строгої контролі, з цього не робить ся се від-
тім порозуміню всіх 3ех бригад, але зачинає се II-га (якої комд. Головін-
ський) бригада більше на свою руку. 2) Ці тайні комітети були мабуть за
мало компетентні, щоби їм можна було повірити, та котрі буцім то були
з рамени правительства Петлюри, мабуть також за мало знали відносини
Поляків до Петлюри. 3) Не одержуєть ся нічо на письмі 4) Не одержуєть ся
нічого письменного що до Східної укр. Галичини, що було для нас всіх
без виїмку дуже важної ваги і що до сих пор держало нас разом.
5) Не бере ся під уваги случаю не вдачі, що тоді буде з нами, як Поляки від-
несуть ся єсли нам ся штука не вдасть ся, що можна було предви-
дувати зі слабої лучби бригад, які були попридїльовані до большо-
вицьких дивізий. 6) Держано ся все в тайні так що майже ніхто о сім
не знав і тяжка прийшла ся хвиля для неодного старшини (я також
се все довідуюся по доконанім перевороті), котрого можна питати

що сталося, а він сам не будучи ніколи поінформований мусить людям, які йому вірять в очи говорити неправду.—

23. IV. О год. 6. раненько одержано приказ: „Всіх підозрілих приарештувати і відіслати (?), дальші прикази прийдуть, куріни держати строге поготівля!" Се властиве був приказ до перевороту до зміни, а дався він скоро побачити, бо у всіх частинах скоро завіяв для нас так дорогий синьо-жовтий прапор на старшинських шапках появились українські відзнаки і в кождого серце сильніще ударило, у кождого вдарила кров, вдарила радість і втіха, но не надовго, бо по якімсь часі минувши (?) у кождого виринуло питанє важке до відгадання, бо до тепер ми стояли лицем звернені до Збруча, з надією, що ось ось скоро станемо за Збручем, а тут приходить момент що ми обертаємось в противну сторону. І для того то в кождого як очайно вириває питанє: „А що буде зі Східною Галичиною?" Лиш старшини мають се питане в голові і кождий як може відповідає сам на него, а стрільці як завсігди звертають ся о відповідь до нас старшин до своїх провідників.

І кождий старшина знов обкинений питанями стрільців сам зовсім непоінформований, як може успокоює людий кождий своїми власними відповідями, котрі людий не дуже то вдоволяють їх гадку (?) повороту до Галичини. Але нам люди добре знали наших старшин, та і тут їм вірять і трохи успокоюють ся, але на місце него одушевлене (?) не одного старшини відбуваєсь дискусія над сим всім, не у одного виступає питанє: „А чи не за скоро се" (бо в послідних днях ходили вісти, що большовики на нашу просьбу мали злучити нашу армію знова разом з нашою начальною командою), або: „Та се взагалі добрий крок" або „Чи ми будемо в силі се зробити" та богато богато подібних питань, а ніхто не потрафив (бо не знав) сказати него, що Східна Галичина носить назву „Мало-Польща", що она для нас пропала. Але кождий по змозі відкидає від себе нещасні і тяжкі гадки, які страшно (?) стають на першім плані.—

По полудни маширує 8 полк до села Мартинівки (коло Літок) 8 верств, де по дорозі обстрілює його большевицький броневик, котрий дочекавши ся в чім діло скоро утікає. Тут курінь забезпечивши ся заночував. Рівночасно мав тйти II полк 3ої бригади в напрямі Бару, котрий був в районі Бару так що слідуючого дня мав II полк заняти Бар, а 8 полк Станиславчик.— Одначе не так сталось.—

24.IV. В IIім полку приходит до непорозуміння, бо один курінь відмовляєсь від наступу, дальшого здержуєсь всю акцію і 8 полк мусить тепер цофнутись і то помужно маширує через Кузьминці до села „Буцні", що хто зна чи не причинить а до якоїсь зміни, бо Кмдт бригади приневолений ~~[illegible]~~ сего куріневи загрозити полевими судами, що опісля дає богато сплетням місце. — Кружляють вісти: „I і II бригада заняли Житомир, Винницю і спішать з поміччю III бригаді на Жмеринку — Шепарович з 1000 кавалєрії з 2000 повстанцями з 150 скорострілами і 2 гарматами держить Вапнярку". —

25.IV. О 5 год. рано вимашировує курінь зі села Буцнів до села Кузьминець на підставі слідуючої диспозиції: „Наш 2 полк посуваєсь в напрямі Бару і має сьогодні заняти Бар, 11 наш полк посуваєсь через Митка в напрямі Станиславчика; 8 полк — бригадна резерва — II (наш) курінь полкова резерва в Кузьминцях" До села Кузьминець прибув цілий 8 полк і один курінь з 11 полка, все прибуло тут з обозами і зі всім так, що ціле село було повне, а тут большевики ще все запримітили та зачали обстрілювати гранатами ціле се село так що тут починаєсь заміщання, зачинають виїздити наперед обози, а за обозами і люди з бойових частин почали масами бічи в зад. Курінь I і III стояли в Кузьминцях, а наш курінь як резервовий також вицофався. В Кузьминцях стояло також наших 3 батерії вкопаних, готових до стріляння. Перший курінь 8 полка мав іти до Миток причім мала бити наша артилєрія на большевиків, та перший курінь відказався йти до Миток, а кулеметчики сего таки куріня сказали батеріям що не позволять стріляти на большевиків, а єсли батерія буде стріляти то скорострільчики їх обеззоружать. В сей час приїздає до Кузьминець 2 ескадрони кавалєрії польської, а до Буцнів прибуває 3 польські батерії і уставляють ся в позицію. Тут одержує 8 полк диспозицію (або II бригада, сего не знаю доокладно але одна хтось одержав) від польської команди дивізії до наступу на Митка при помочи польської кавалєрії. Вісгим робить большевицька кавалєрія в силі 30 їздців атаку, яка зістає відбита нашою піхотою, почім скінчив наш наступ спільно з польською кавалєрією, який не удав ся, а зачала відворот кавалєрія, а пізній наша піхота. Наш I і III курінь занав вправді з великим недовольнем старі позиції і наша артилєрія почала також обстрілювати большевицькі батерії. —

при відвороті було чути колотнечі і нарікана наших стрільців, а між
ньшими було чутиось що:„ Нас знова запровадили в лапку нас запрода-
ли" або„ А що ми будемо польску буржуазию обороняти" і богато ін-
ших нарікань. І тут показалось що стрільцї найже всїх наших стріль-
ців близші до дому дістати ся і се лиш найкоротшою дорогою та
тужи знов мусять наобробляти старшини. Вечером II курінь прибуває до
села Кущ Буцнїв, де ночує наш 11 і 8 полки, а 2 польскї бата-
льони нехоть ночують на поли бо в селї нема місця. Наш I курінь за-
безпечує сї 2 полки на перед в Кузьминцях.

26. IV. О 1 год. в ночі одна сотня II Куріня відходить до Кузьминець, котра над ранок
здержує наступ большовиків, а 8 полк одержує приказ з польскої
дивізії відійти до Кузьминець, але сейчас приходить другий приказ на
мешно остати на місци, а тут підходить до Буцнїв 2 польскі пол-
ки, саме тоді відступає наша сотня з під Кузьминець, яка по доро-
зї повідомляє польску батерию о своїм відвороті, але батерия
хотячи показати перед нами хоробрість остає на місци, а по 1/4 години
стає заскочена большевицькою кавалєриєю і захоплена. Два поль-
скі полки занимають позицию на місце нас і зводять бій з большовика-
ми, які саме почали знов сильний і завзятий наступ, звідки вя-
лось тут знов так богато большевиків що нам стало дуже дивно
але знечевним. Сего дня Поляки опустили Буцнї мали страшні втра-
ти в убитих і ранених та полонених. Того дня мали большевики захо-
пити і вирізати один польский батальйон 17 і 18 лїтних польских
дїтвактів, котрих взято в сильні руки і гнано наперед себе на боль-
шевиків. Наш 8 і 11 полки одержують наказ маширувати в нап-
рямі Ялтушкова і а ми прибували до послїдного села перед Ялтуш-
ковом де були польскі резерви і де Поляки дали нам приказ
зложити оружє кажучи, що вони боять ся нас пускати в свої задні ря-
дела та що ми зі всїм прочим майном вийдемо в ціли реорга-
нізацийї до укр. армії от. Петлюри. Вже обезоружені прибуваємо до
міста Ялтушкова, де зганяють 2 полки на базарну площу
як скот і все так ночує підгоним небом на голій землї. Тут вра-
дї не дуже дуже, але все таки еще повірили. Але тут бачимо
зовсїм що іншого, бо тут Польскі не лиш жовнїри, але і стар-
шини любують ся в наших конях, котрі ми так можливо
плекали, та все забирають визиваючи нас рїжними

лаючими словами. Иньші приходять за сідлами та кажуть, що як они не заберуть то иньші заберуть, та що нам все заберуть. От тут надія наша зменьшує ся тут стає перед очима нашими, що ми знов без крісів що ми знов чужими рабами, що ми знов мушимо слухати сего що каже звичайний довбор польський. Такийсь зам- якась розпука огорнула кождого, та нас тут около 4-тисячі але не то без крісів, але і без калів. Тут без надії кождий умучений пізно ночию положив ся на землі, але мало було таких зі старшин, а навіть зі стрільців, які моглиб сеї ночи уснути. Бо кождому перед очима стояв образ який представляв нас свобідними в правді серед трудів і нарікань, але як борців за волю, за рідне слово а другий образ сумний, який представляв нас зі заложеними руками зовсім безсильними. — У декого блищало ще світло крихіткої надії, а більшість сказала що сей крок закінчив ся нашою пропастю і змив нас як борців, а осталась лиш маса з котрою Поляки зроблять що хотять. —

27.IV. Все остає на своїм місци, Поляки забирають всі коні вози, харчі, а навіть кухні так, що нема все в чім зварити їсти. Тут все маємо богато польських шпіонів та агітаторів, котрі нам різне балакають, та від котрих ми довідуємо ся, що східної Галичини Поляки ані гадки не мають звернути для України, а що з нами зроблять то они ще самі не знають. Тут приходить 2 наш полк від котрого довідуємо ся, що Поляки розгрудивши II полк заняли Бар, але большевики сейчас роблять сильний протинаступ, а Поляки притиснені просили 2 полк щоб він їм поміг, але 2 полк гордо відказав ся кажучи: „Якщоб ви були нас лишили зі всім майном то моглиби все зробити, але забравши, розхапавши все майно як гайворони забаєте від нас помочи, ні тепер вже за пізно", і Поляки були приневолені сего дня опустити Бар та слідуючого дня коштувало їх се троха заки заняла знов Бар. В сім дни Поляки розоружили свій один власний курінь і приарештували до Алтушкова який не хотів наступати на большевиків. Поляки з сего куріня питались своїх старшин чому нас розоружено. Вечером між нами обчислено що Поляки забрали около: 800 коний верхових, около 1800 коний потягових, около 800 возів, около 8000 людий, 356 старшин і харчів на один місяць — се все лиш з III бригади з фронтових частин. —

28.IV. До полудня остає все на місци, а около 3 год по пол. забирають всіх старшин по 5 на фіру і везуть до Деражні. Пізно ночию прибуваємо до села [illegible]лова де ночуємо.

29.IV. Люди сего села скоро нас пізнали і в першім моменті тішились нами, але скоро запримітили що ми під конвоєм, що ми не прийшли їх визволяти з ляцького ярма, але ми самі опинились в тім самім ярмі. Люди здивувались та випитували що се стало ся, а довідавшись про все стали жалувати нас, чим могли угощали та казали: „Вже мабуть нас ніхто не увільнить від ляцького ярма". Сего дня ми поїхали дальше та переїзджаємо через село Яблонівку де 2 години відпочиваємо. В Яблонівці Поляки дались людям добре в знаки і сї люди доперва тепер вміють оцінити наші труди, наші заслуги та жалують сего, що так зле обходились з нами до тепер доперва тепер не одній хазяйці котра раньше не хотіла нас приняти на квартиру тепер стали слези в очах, не одному хазяїнови котрий раньше питав нас по що вам тут приходити, тепер зморщив лице, похилив голову та засмутив ся. І тепер сї люди хотять в послідне нас приймати, угощають, дають хліб, молоко і яйця даром зі слезами в очах, але що раз стало ся вже не вертає. — Перед вечером ми прибули до Деражні де зігнано нашу цілу III бригаду на пасовиско обставлено конвоєм і нікого нігде не випущено. — Пізно ночию ми відійшли на стацію, всіли до вагонів і у вагонах заночували.

30.IV. Сего дня прибуваємо до Проскурова та сейчас на стації замічаємо будову України Поляками бо на стації написи і українські і російські змазано а виписано на білім тлі червоними буквами: „Płoskirów." Та не лише се, але ані одної вивіски по українськи нема, але все по польськи. Тут Поляки дивились на нас згори зарозуміло що ось де они тепер, які они славні а ми ще забавкою в їхніх руках. Нас спроваджують до бараків розуміється їсти дати не скоро думали. Тут зроблено ревізію за оружем і картами забрали одному пор. пару годин[illegible] забрали [illegible] бабкети і револьвери та карти. І так ми умістились в бараках, які мусїли ми собі самі очистити від пороків і сміття якого там не бракувало.

Май 1920.

Неділя 1.V

Гарний погідний день, велика площа на якій стоїть рядом богато бараків доповнених галицькими українцями. Та площа загороджена колючатим дротом, а коло сих дротів ходять пости які відганяють наших стрільців ни старшин, котрі хотять поінформувати цивільних людий про наше положенє та в якім собі ми тут знайшли ся. Площі помежи бараками прямо роїть ся від наших людий які ходять один поза другого та нервово говорять про різні справи. Коло одного бараку запримічено більший рух, бо там порають ся коло приготованя престолу ді зелені до богослуженя, яке має торжественно зачати ся при участи наших священиків (які ділять з нами сю саму недолю) о год. 10 перед полуднем. О год. 10 дав ся чути голос: „Богослуженє сейчас начнеть ся" що розійшлося мигавкою по цілій площі та по всіх бараках. Хто був живий все спішило на Богослуженє наче шукаючи якоїсь розради якоїсь потіхи в сім прикрім незвичнім положеню. – Кругом панує гробова тишина, Богослуженє зачало ся, лиш далеко далеко чути відгомін хору, який співав на Богослуженю. До дротів збираєть ся богато людий цивільних (укр.) які йдуть зі сел до Проскурова та перед престолом кождий зупиняєть ся і хоче взяти участь в Богослуженю, але відганяють їх польскі пости. – І в сю мить забуває кождий за своє горе, за своє прикре положенє, а прислухуєть ся гарному співови, якого відгомін відбиваєть ся не на одній души проскурівського українця та викликує в ній тайно голос, як також скріплює і вглублює вбуджену в часі революції сей крихітку любови. В середині Богослуженя сказав один священик проповідь в якій загріває души присутних до витревалости в знесеню притаявших їм трудів як також взбуджує в присутних душах завзятість і любов до всего свого рідного присутнього серце наповняєть ся якимсь чаром якоюсь надією на лучшу будучність та надія що се потрафить ся знести. – Богослуженє вкінчило ся, а опісля загуло з усіх грудий грімке: „Ще не вмерла Україна". І потрафили Поляки обстріловати бараки, але відгомін пісні грімкої не потрафили здержати і що хвилі було чути відгомін святої пісні яка вирвалась зі зболілих і милих подоптаних грудий! –

3.V. Доходять до нас вістки, що до Проскурова прибув знов один курінь розоружених Галичан, яких розоружили Поляки за се що не хотіли іти в наступ проти большовиків.

4.V. Сего дня приходить до нас вістка мабуть мильна що: „з околиці Ж. уишці мужики довідавши ся про долю (Галичан) Українців роблять заворушене проти Поляків і жадають видачі їх." = Сего дня український комітет назбирав в кількох селах фіру хліба, який мав передати нашим стрільцям, та Поляки се сконфіскували. = Довідуюсь від одного мужика, з котрим мені случайно удалось через гроши довше розмовляти ся що: „Поляки обходять ся з укр. населенням в брутальний спосіб, переводять реквізиції, беруть скот і безроги що дармо бо прим. платять за одну безрогу 10 до 20 марок за яку ми в лютім 1920 платили до 5000 гривень, або за корову за яку ми платили до 15000 гривень Поляки платили найбільше сто (100) марок, а богато беруть собі зовсім даром." = Але сей самий чудько каже ось що: „Пане старшино на Україну прибуває мануфактура, оружє, муніція, обувь, а з сих французьких мишель будуть хороші пінджаки," а на кінци каже: „Так оно довго не буде." = Сего самого дня приходить мабуть мильна вістка, що II бригада, яка була розоружена одержала опять оружє і реорганізує ся.

5.V. Сего дня було кількох старшин в місті які повернувши (були з конвоєм) росказують ось що: „Поляки будують Україну в такий спосіб: В Проскурові укр. товариство „Просвіта" вивісило гарну таблицю на домі товариства з укр. написю, та Поляки дали наказ, щоби сю таблицю зняти, видали рівнож приказ, щоби всі написи були в польскій мові, а хто взагалі рідних знає не подивує ся, що як було прийти до якого небудь склепу то почув лиш польску мову, а все українське вже десь наче зникло неначе під землю запало ся." Ось маємо гарний образець, але як ми ще стояли по стороні большевиків, ніхто не постарався, щоб нас усіх всіх поінформувати. =

6.V. Ранеська оголосили, щоби кождий старшина вписував ся в канцелярії, де кождий з нас зауважив що нас чекає бо кождий з нас мав іти до канцелярії, де мав виповнити: „Karta ewidencyjna dla jeńców" і з сих кількох слів кождий догадав ся, що нас жде нічо иншого як табори і до дуже довго.

(або 1/4)
Одна третя часть старшин вже відповідно до сего застосовалась.
По полудни вибрано транспорт 200 старшин (переважно визначніших), які
мали відїхати до Львова, з котрими поступили в слідуючий спо-
сіб: всі річи старшин забрали на вози і на авта, а старшин
вели окремо. Старшин завагонували до вагонів, а їх річи зло-
жили до окремого вагону, та при складаню до вагонів стар-
шинських річий позволив польський офіцер забрати своїм
жовнірам, що їм подобало ся; при чім вже і наші стрільці
не пожалували собі також. У богато старшин зрабовано зовсім
забрано їм не лиш їх білє і мундури, але хліб, цукор, а декот-
рим цілі наплечники з їх всіми річами, а решту річий звер-
нено їм аж у Львові один день по прибутю до Львова. = Попереднього
дня перед відїздом сего транспорту з Проскурова, поль-
ський старшина, який був комендантом всіх бараків в Проску-
рова сказав всім старшинам, що приїде комісія з рамени
укр. петлюр. армії і буде принимати до укр. армії хто
добровільно зголосить ся. Для того то ми 5.V. зробили
спис всіх старшин які добровільно голосились до укр.
армії, що майже всі зробили і кождий ствердив добровільне
зголошенє своїм підписом, та сей спис передали к-дові
бараків. = Сей транспорт стрінув ся з от. Петлюрою і була
у него делєгация. Петлюра закидав делікатно зраду укр.
гал. армії і приписував її богато вини при злуці з боль-
шевиками, та взагалі висловив ся тепер до Галичан не дуже
прихильно. На запит, що буде тепер з гал. армією [illegible]
на як він на се задивляє ся, сказав, що він про все дуже
мало поінформований і був певний, що все на разі
остає на місцю та здивував ся, що Поляки вже вивозять
старшин. А на кінци замітив, що Пілсудський
особисто приобіцяв, помимо що укр. гал. армію віддасть
до його диспозиції, але він не має великого голосу та що
мусить зробити се, що Поляки йому кажуть. Для того то
він не дуже богато в сій справі буде міг зробити. І на
сім скінчилась стріча з Петлюрою. Розуміє ся, що спис
добровільного зголошеня пішов до коша.

7.V. Сего дня Поляки переводять строгу ревізію у всіх бараках, а в стрі-
лецьких бараках нашим стрільцям забирають такі річи як
шкіру, другу пару черевик, а польські жовніри самовільно
забирали цукор, солонину, хліб, а навіть годинники. Годинни-
ки другого дня на жалобу наших старшин звернено. ═ Тут
мушу згадати як нас кормлено: дня 2.V. дали по 1/4 хліба і 1/2
оселедця, хліба не дали по сім аж 8.V. знов 1/4 хліба. А їсти
давали оську: рано і вечер кождого дня кава без крихітки
цукру, а на обід зупу без мяса, а за мясо і хліб дава-
ли кождого дня по половині оселедця. ═

8.V. Образець з України в часі анархії на Україні в бол.
8.V. 920. — Хотів польський пост коло Бродів, по при котрі
ішла дорога. Дорогою ішов укр. мужик несучи бохонець гар-
ного білого хліба в місто, де ніс він того всцяльно на то-
дар за гроші, але думав за щонебудь проміняти. А мушу
при сій нагоді згадати і за гроші на Україні яких тут було
не мало родів. Були тут гроші укр. гетьманські, укр. петлюрів-
ські, укр. денікінські, укр. большевицькі; денікінські, больше-
вицькі, рідкостию були николаївскі, та керенки. Та все
при змінах власти одна часть грошей була в ужиі, а друга
була все унеуважнена, а все мали найвисший курс старі
царські гроші, по них ішли керенки з котрими нарівні
ішли правдиві гривні без купонів. Два послідні роди ходили
підчас існовання всіх властий. Тому то не дивно, що укр. мужик
не хотів ніяких гроший але хотів хліб проміняти за сіль, цукор, чи
шкіру та що иньше. Наш мужик з сим хлібом ішов до сего
самого ціллю. Польський пост хотів сей хліб купити за-
питав мимо него ідучого мужика: „А со ґессіє, обіцеш за
тен хлеб? ~~…~~ іле марек?“ На се дядько сказав, що не
хоче ніяких марок, але як жовнір має патрони то за
них може обертати хліб. Пост витягнув около 50 набоїв
дав йому, взяв хліб від него і сказав: „А то хлоп глупі
не хце марек, але патронув.“ І так наш дядько набу-
вав набої, а за самоговку і хліб в голодних часах добув
жовніра набоїв і кріса і чекав тільки нагоди, коли
вигнав кріса і проганяв всяку зволоч з України. ═

При сій нагоді мушу зазначити, що в Проскурові і польських жовнірів
зле кормлено (аже не лиш в Проскурові; щоби они з нами зле обходи-
ли ся кажучи їм, що се через нас) і они були приневолені се
робити, а при тім страшно нас ошукували при закупні нам
різних річий беручи по 60 до 70 марок (700 до 800 гривень) за бохо-
нець хліба по 200 марок за 1/4 фунта тютюну по 1½ марці за погані
папіроси, або заробляли також при виміні гривень на марки
даючи за 1000 гривень по 87 марок. Розуміється, що поляки страшно
знизили курс гривень, а в Проскурові можна було щонебудь діс-
тати лиш за марки і старі царські гроші, а на жаль українських
гривень тут ніхто не хотів брати.

9. V. Вже раненько приготовлялись другий транспорт до виїзду до Львова,
по каві розумієсь без хліба та по прочитаню 200 старшин прибу-
ло около 60 лєгіоністів з насадженими баґнетами і нас попроваджено на ста-
цию. Але ще задержано нас на площі коло церкви де нам відобра-
но насильно всі національні відзнаки (як тризуби і леви) та при-
казано здійняти всі старшинські відзнаки кажучи: „To pójdzie
za nami do archiwum"! Старшини протестували проти сього, але
се нічо не помогло і ми вже догадались, що нас хотять представити
скрізь як страшних большевиків. Около год. 3^{30} по пол. без обіду нас
заваґоновано і замкнено так, що лиш вікна були відчинені, а о год.
4. по пол. ми виїхали до Львова. Їдемо ми українською східною
Галичиною, де ще недавно несоден з наших старшин поклав голо-
ву за право українського народу та встоятись не було сили
на сих самих стациях тепер бачимо натружених поляків,
щоби затерти сліди всего, що українське. І дійсно се їм
удалось, але лиш в написах і малюнках, бо української
души спольщити мабуть ніхто не потрафить, а зрештою
що діялось в сім часі в души укр. селянина східної Галичини
може хто иньший сказати. І так переїзджаючи кожду ма-
леньку стацию ми бачимо великі червоно-білі написи,
а все українське, яке за імперіялістичних австрийських
часів мало ~~(що до написів)~~ рівне право
де написи були також українські тепер бачить ся
лиш недавно замазані плями польською захланною
рукою, і доперва тепер ми бачимо значінє сього кроку

яким поповнила укр. гал. армія. І так нас везено дочимських
аж до Тарнополя, а в Тернополі вечером відчинено як бандитам
на 5 мінут, аж зблизив ся якийсь польський старшина та
приказав знов замкнути вагони так, що богато з нас свою пот-
ребу мусіло полагоджувати через вікно кінського вагона.
Ось перерва тепер кождий заллє свого кроку та не оден ви-
нить собі сердечну обіцянку чи присягу любити союзників
Поляків на кождім кроці аж до смерти та сю любов до них
передати своїм наслідникам. — У вагоні був один старшина
з II бригади та росказував дещо з своїх пригод та що за під-
ставі все давнійше навеєних обіцянок зроблено сей крок та
росказує слідуючі сцени при розоружуванню большевиків II бри-
гадою і каже: „Один четар зі своєю сотнею розоружував больше-
виків та при розоружуванню одного полка люди сего полка дали
йому питане „А хто буде держав фронт з Поляками та чи ви ідете
разом з нами на Поляків?“ а мусить ся при тім зазначити, що
в сім полку були люди переважно з Волиня і Холмщини, а ка
то область була занята Поляками і они більше бились з По-
ляками як Українці, бажаючи прогнати ворога зі своїх сіл
та щоби скорше могли вернути домів, то самому четареви
і нашим людям стало якось ніяково, якийсь жаль став
йому сих людий, які мали так гарну ідею, але се був
приказ і його мусїло виповнити ся. З розоружуванням батерії
було се саме і гармаші сьміючись казали: „що ви з
нас пуцикуєте?“ а як бачили що се правда „стали
як вкопані засмучені не знаючи що робити. — Сей сам
четар росказує, що він II бригади робив наступ на Винни-
цю на большевиків, * при якім упало богацько старшин
і стрільців, та в сім моменті як ішов завзятий бій, ми-
том зрадницею ішов наш укр. галицьк. артист Крушель-
ницький, якого большевики забрали пізнійше з місця за-
мордували в жорстокий спосіб. Тут в дорозі також роска-
зав нам оден стрілець що на станції Котюжанах стоя-
ло 3 сотнії з III бриг. які разом числили до 180 людий
з яких більшу половину в хвилі перевороту большевики
розстріляли, а менша половина спаслась утечею

Сю ніч ми ночували в вагонах в Тарнові. =
10.V. Рано наш транспорт відізджає до Львова, де прибуває вечером. По доро-
зі знов доходять до нас різні вісти, бо стрічаємо на стациях тран-
спорти з I бригади, від котрого дещо довідуємо ся. Тут приміром мимо-
довідуємо ся що мала частина I бригади розоружена, а більшість злу-
чила ся з Павленком і дальше борет ся з большевиками. Один старшина
приміром росказує, що на стациї „Знам'янка" знайдено в часі перевороту
Бучач замордованого пор. Глібовицького. Інший котрий вернув з Одеси роска-
зує один образець з Одеси: „На однім больш. зібранню [в день шевченківського свята] кількох бесід-
ників за червоною говорячи довгі бесіду ганять за всяким разом синьо-жов-
тий прапор називаючи його шматою, ганячи тризуб і все національне;
на се виступає один обідраний бідний босий робітник, котрий в свої-
ім повстанню українськім брав участь проганяючи галапасів з Укра-
їни но тепер пристосовуючи ся до сих обставин і каже: „Товариші
я десять разів більший большевик як ви всї і дивіть ся я обдер-
тий і бідний і попираю сю ідею бідноти но мого національного синьо-
блакитного прапора ніхто з душі не вирве, бо се є моїм найбіль-
шим скарбом." На се дали ся чути оклики слава і оплески.
Мушу зазначити при сій нагоді що в Одесі були також китайці які
на різних зборах в салі стріляли зі ручного скоростріла малу серию
в гору хотячи зазначити свою згідність, свою радість. = Тут також
довідую ся о тім, що в Одесі мали розстріляти отамана Орлика і от.
Гусмана. = Вечером прибуває наш транспорт до Львова розумієсь
дуже голодний бо богато випивши 9.V рано каву нічо не їли, а тут
у Львові проводять нас до стациї прохарчовання і добре дають їсти,
отже неодин думає, що се дають Поляки хотячи винагородити наш
голод в дорозі, але вскорі довідуємо ся, що се все є дарунком
українського комітету (1/4 хлїба, кулеша, чай; а Поляки дали посе-
ред...). По вечері нас замкнено у вагонах де ми ночували.
Ось як вимьщала ся ніч у вагоні: у вагоні 40 осіб зі своїми клунками
замкнені, як положити ся, отже на разі все сидить, однак ніч вима-
гає свого, отже повільно сон валить одного за другим на підлогу
а вкінци все покотилось і положилось не зважаючи в кінці
на ~~свої~~ чужі ноги чи голову або черево, але з часом стає
горячо і вже однаму стає важко дихати і кождий переверта-
ючись думаючи в сей спосіб помочи собі віддихати. Ось як

українські старшини були трактовані Поляками.—
Раненько нас підвезли на Підзамче де переведено 5 з ряду ревізию і запро-
11.V. ваджено нас в бараки ось які: два бараки з одноповерховими прічами
приладжені з давних австрийських кінських стаєн, в котрих у наших
головах стирчали кінські жолоби. Ці барака наоколо обдротовані
в страшний спосіб, а по обох сторонах дротів в малім віддаленю
в себе ходять польські пости. По подвірю вільно ходити від год. 5 до
7 ві (по пол.), а до міста не вільно іти взагалі. Цивільні як приходи-
ли відвідувати своїх то говорили в канцелярії по 10 мінут, або
на віддаль через дроти, яких відганяли що хвиля пости.—
12.V до 16.V. Тут в Львові приходять нам з помочию що до прохарчованя, бо дають нам хліб
та кождого дня вечеру, як також при помочи комітету хто хоче виміняє
гроші як хто має та через комітет кождий собі дещо може купити. Тут
ми одержуємо часописи і вже разом в гурті можна дихати, але дуже важко.
Дня 13.V. довідуємо ся, що нас вивезуть на Познаньщину.—Та сего дня була
у пор. Внука сестра, котра йому казала, що сиділа 4 дні в арешті за
се, що в уряді говорила до урядника по українськи, а випустили її до-
перва тоді як 2 поляки заручило за неї.— Дня 15.V. прибуває транспорт
стрільців до Львова, які 4 дні нічо не їли. На що комітет не міг стільки
хліба доставити, бо хліб у Львові був на картки, а ученики гімна-
зияльні довідавши ся що прибули наші голодні стрільці, віддали
ученики свої хлібні картки, щоби комітет міг закупити хліб. Почувши
про се якийсь жаль чи радість огорнув наші серця, що ось сі
молоденькі серця тепер потрафили оцінити сі труди які перенесли
наші стрільці і хотять їм помочи, але з другої сторони огорнув кож-
дого жаль що на нас покладано одиноку надію, а ми находимось
безсильні в такім положеню. Сего дня прибув до нас один старши-
на, який утік з рук чрезвичайки з Києва та сей росказує,
що большевики в великодну пятницю розстріляли 400 осіб,
а в перший день великодня 500 осіб в страшний спосіб а се най-
більше українців які мали тайні повстанчі організації
а трохи Поляків.— В Києві поарештовано всіх укр. старшин
і стрільців з гал. армії (около 500 старшин і около 1000 стріль-
ців), а богато з них з місця розстріляно в часі арештованя.
Арештовано також польовий штаб укр. гал. армії, як: Ковалика,
Михайлика, Затовського і Солодуба, які були назначені боль-

шевиками, та їх большовики вивезли закованих з Києва. У Киє-
ві ніхто не був себе певний і кождий жив з дня на день будучи приго-
тованим, що кождої хвилі може хтось з чрезвичайки його арешту-
вати. = Цей четар росказує дальше, що мав нагоду чути і сам
бачити як поляки обходят се з укр. мужиком на Україні і так при-
міром в селі Богданівцях було в селі 17 польських міліціонерів
котрі казали себе 5 разів денно годувати і се не чим небудь,
бо казали собі давати на снідання молоко і по 4 яйця, на друге
снідання солонину і горілку, мясний обід, підвечірок і мясну вече-
рю. А неодин зі сих міліціонерів хотячи вийти чи за якоюсь справою
до другого села чи на прохід, брав собі мужицьку підводу, що
часто лучалось, а все зовсім даром. = Або в однім селі такий
случай: прибуло до хазяїна 2 польських жовнірів чи жандармів, (підводою)
звідки незвісно казали собі зарізати кабана і обсмалити. Бід-
ний з боязни зарізав свойого власного кабана, але маючи ро-
боту в полі, не хотів обсмалити кажучи нехай они собі самі
се зроблять. На се польські жандарми побили нагаями цілу
родину і хазяїн мусів обсмалити свого кабана, оправити і зате-
кувати їм на віз. — В иншім селі знов поляки за якісь
вини наймити в сім селі розстріляли 3 мужчин, а ціле
село сильно побили. — По всіх селах поляки безпощадно рекві-
рують збіже, забираючи зі села по 5 до 10 тисяч пудів збіжа
то є по 2 пуди від душі, а хто не мав мусів позичати у того,
котрий мав, а кождий під загрозою розстрілу мусів дати на-
значену скількість. — Підводи виганяли собі поляки на що-
небудь богато підвод, а часто більше чим було потрібно, а
борони Боже, щоби польський жандарм зробив кілька верств
пішки. — А загально поляки робили і роблять собі, що їм подо-
бається, а практику мають бо з королівства польського вищі тако-
виводили, розстрілюють, грабують і знущаються над мужиками,
але в душах мужиків кров кипить, і неодин каже: Так довго
оно бути не може, они будуть як не сейчас то трохи
пізнійше палити і ся будуть губити" або „Мені вже жит-
тя мого не треба і довго ждати не буду" або він буде
в селі хазяйнувати або ми самі, а все нам одно." —
Мужики не бачучи українського війська, а як де бачи-

ли, що дуже мало, чуючи що стало ся з укр. гал. армією почали відвертати свої надії на Петлюру кажучи: „Раньше привели нам Німців, а сейчас Петлюра привів панів польських!" Справді Поляки завдяки незручній політиці укр. гал. армії і повстанців досить скоро посували ся наперед, але що стане ся за 2–3 місяці невідомо. Зустрічав сей четар 2 відділи повстанців один під проводом Мордалевича, а другий під проводом Залізького, а оба відділи мали 2 тисячі гарної кавалерії, які вирізала підступно 2 тисячі большевиків в Макарівці і Ходорівці (коло Хвастова) вирізуючи при сім в них обох місточках всіх жидів від найменьших до найстарших. Річ ясна, що сі повстанці не знають і не знали Поляків, але прийде мабуть час, що не один такий Мордалевич і Залізький знайдеть ся, але вже буде кого иншого різати. — Оповідав він також, що був учасником богослуження на українській мові, яке відправляли все в укр. мові в Києві в Михайлівськім і Софіївськім соборі, яке відправляли 60–70 літні укр. старці попи з великою набожностю.

17. V. Дня 14. V. відїхав перший транспорт старшин на Познаньщину, а 17. V. відїзджає другий транспорт старшин з котрим і я їхав. На около дротів вже від рана заглядали через дроти не одна мати, не один батько, не один брат, сестра чи знакомий, які бажали ще хотяй побачити своїх перед відїздом на далеку чужину. Приходить до нас комітет дає по бохонцеви хліба на дорогу тим що не мають зовсім гроша дає запомогу в квоті по 100 марок та все приготовляєсь до відїзду з якоюсь непевностию та з гадкою хто зна коли прийдеть ся вирвати з польських шпонів. Нас вже читають вже уставляють та провадять на стацию. По дорозі чути голоси: „Щаст Боже а скоро вертайте" або „дай Боже щоби скоро повернули". Але в наших серцях відізвавсь якийсь відгомін кажучи: „Мабуть не скоро". Около 5 год. по пол. ми відїхали їдучи дуже поволи цілу ніч. —

18. V. Раненько о год. 6[30] наш транспорт прибув до Перемишля, де ми стояли 3 години. Тут як тільки довідались Українці ~~[illegible]~~, що прибув транспорт почали сходитись ученики, панни, пані на не один мав надію що ось ось стрінесь зі своїм сином чи братом або товаришем, але не одної матери серце розривалось з жалю як почула що її син згинув, або помер на тиф

а таких случаїв було богато. Перед ваґонами стояло богато
українців, польські пости не позволяють їм зближати ся до ваґонів,
з неодних грудий чути: „Чи їде з вами ст. х., кор. у і м." На се
чути з ваґонів: „Сей лишився на Україні, той мабуть попав
в руки большевиків, иньший згинув, ще иньший помер на тиф."
Не одно серце плаче за утратою сина, инше за утратою рідної,
всї серця присутних плачуть що ось українська молодь, що сам
цьвіт, котрий мав добрі бажаня і заміри по утраті ¾ такого
самого цьвіту по причині живих і нежених обставин знайшов ся
в обіймі польських баґнетів. Природа також не спить, але бачучи
сей правдивий душевний плач так важкий, хмурить своє чоло і не-
наче хотячи улекшити сим душам заль зронила свої сльози і вили-
вач великі каплі слізного дощу. Но серед залю не можна було
стояти зі заложеними руками, бо не знати було як довго тут поїзд
мав задержати ся. І мимо великого дощу одні з комітету видають
какао, другі роздають хліб, треті папіроси, а иньші зі слезами в очах
придивляють ся всему. Місцеві пані яка видавала папіроси зближа-
ючись до нашого ваґона з голосом каже: „Аби вам усім уха поодривала
вам не тут місце, ми надїялись, що ви прийдете, але не в супроводі
наїжених польських баґнетів", та й віддалилась від ваґону. Засвистав
свисток, почулись голоси сердечного прощаня і потяг рушив в дорогу.
По дорозї виважують ся в ваґоні різні розмови, а весь ваґон сходить на тему
слів сказаних одною з пань до нашого ваґона. Ся пані сказала сї слова
з усьміхою на устах, але зі слезою в очах, а сказала вона правду, бо
всїм дійсно належалоб так зробити. І тепер мимовалі кождий
застановляєсь над своїм поведенєм і своєю працею та чи не має
собі чого до закиненя. І на заль я є певний що богато в сїй мо-
менті дізнало докорів совісти і мимо сего що не оден ще мав вки-
нено останки зі сего що працював на укр. війні лиш для матері-
яльної своєї користи дізнав так важких докорів сам від себе
що они були прикрійшими і перевисшими ціну гроша в сїй
хвилі. Але не богато в сїй хвилі вже осталось таких між нами,
бо такі зникли вже до сего часу, а остались лиш ті, котрі
жертвували все, що лиш могли для народу, для сего так
нещасного українського народу. З гочину на виїздї з Перемишля
поїзд станув на моїй стациї, але дощ падав иньший,

та мої надії, що може а когось з рідні случайно стріну мене завели, бо станція була зовсім порожна а потяг по близьких хвилях рушив дальше. О год. 6 по пол. потяг прибув до Ряшева, де ми одержали вечеру, а по вечері поїхали дальше. =

19.V. Рано поїзд прибув до Кракова, де стояв цілий день та де одержали ми снідань, обід і вечеру (досить смачне) та тут дивлять ся на нас не з такою завзятостію. Тут залізничники є проти сего, що только ідуть на Україну капусти, що на Шлеску они тисячі робітників польских оставляють на поталу гудзьби, а на Україні обороняють своїх (горстку) панів. —

20.V. Поїзд цілий день стоїть на станції „Żавковічсє" де викриваєсь до що один старшина війск (стак Німець) і нас берут тепер в особливу опіку, заганяють всіх до вагонів і зариглюють. —

21.V. Ранесенько прибуває поїзд до Ченстохови де відчиняють нам двері і проводять як казали Поляки на обід. Кожний з нас був виголоджений як привязана собака і аж зрадів як сказали, що буде обід. Ми прибули до харчевої станиці і почали брати сей обід, котрого на вид було богато, але їсти його не можна було, бо се був обід попереднього дня зварений перед обідом і прилагоджений для когось еще на попередний день, а що попереднього дня нікто сего обіду не забрав, то він стоячи 20 годин на кухні засмердів ся і скот не хотів би їсти його, а люди наші [illegible] сего, що були дуже голодні і деякі були приневолені голодати, хоч трохи заспокоїть свого жадку. По обіді дали каву, але також з попередного дня і сейчас [illegible] відважучи її капустою від капусти. А що кави у капустою еще нікто не пив то і ми відкинули її. Ніби по обіді і сейчас нас зачинили знов у вагони. Але почавши від сїжавші зачинили і нігде не відчинили, мало що не відчинили, але не випустили на второну, не дали води і у вагонах рівнаєсь до готтівського пекла, у вагоні горячо що не можна прямо висидіти, а на дворі тече, в вагоні брак воздуха і прямо немачим відохнути і ми радимо собі тим, що робимо у вагоні багацько малих дірок щоб дати змогу натягувати свіжому воздухови, щоби лекше було віддихати. — І добре нам так, бо замість спорів як се Українці часто мучаєсь між собою се зачинене дає нам деяку науку, та не ма-

ючи чим відпихати і так придушені виводимо розмову між со-
бою, дискусію в котрій в першій мірі кождий заприсягав собі
не лиш … до сих польських брать
некольку любов до смерти, але щоб і його дух і по смер-
ти своїм спогадом пригадував сю любов молодому поколінню.
Опісля виводить ся розмова чому ми тут їдемо а на кінци
бачучи і кождий бачучи себе безсильним сказав, що нам слід
робити по вирваню ся зі сих узлів. Узагально ми прийшли
до сего переконаня, що ми почавши війну з Поляками не взмогли
сильно взяти власть в свої руки бо бракувало нам богато людий
відповідних на дані становища. І так в першій мірі бракувало
нам штабових офіцирів, бо в бувш. австр. армії їх майже не було.
А не було їх тому, що се вже в гімназії, ученикови, який мав замір
укінчити 4 гімназ. кляси, а опісля хотів іти до військової акаде-
мії відмовлювано тому се уважаючи чин офіцерський за щось
нисського, та батярського, а не числячи ся зі сим що буде
в будучині, що місце Генерала буде заступав адвокат. Був брак
залізничників всіх степенів, а маємо найлучші докази, що
під час послідньої війни місця укр. залізничників на жаль мусіли
бути обсаджені поляками, бо ми своїх не мали, тому не диво
що при наших відворотах ми полишали так богато майна
на станціях, а се лиш завдяки польським урядникам станції
в більшій части. Не мали ми людий здібних на старость,
правн[ик]и були, але дуже мало, але був факт де недосвідче-
ний молодий правник займав місце старости. Мали ми
за мало технічних сил і взагалі на кождім кроці дав ся
гірко відчути сей брак, а вкінци у великій части відбив ся
на нашій шкурі. А вкінци прийшли ми до сего переконаня
що повернувши на шлях свобідного житя нашим обовязком
буде в першій мірі боротьба з польскостию в Галичині
і борба не дати розширити ся полонізації польській,
що Поляки поклали собі на перший план. І кождий се свято
заприсягав собі в своїй души що буде працювати над
нашим галичанином, щоби в него вляти любов до всего,
що українське, щоб збудити в нім чувство що він вдома
в себе, але під кнутом польським, якого то кнута обовязком
як вже не сего покоління то котрогось з будучих буде

отрясти ся зі сего кнута, але вже не серед роздорів і матеріа-
лізму, але серед праці завзятої і сьвятої для свого народу
з одної сторони, а серед товпка польської кровиці з другої
сторони, та що тоді вже не буде жадних нарікань. А щоби до
сеї мети дійти в першій мірі селянина треба научити любити
школу і се нашу укр. народну школу в котрій би він бачив крі-
ку основу всего, а опісля щоби сей селянин будучи замож-
ним та даючи сина до школи не учив його лише на
попа, але щоби з него був розумієсь що й попів треба, але
треба і зелізничників, треба судіїв, техніків та взагалі щоби
жадна галузь не лежала облогом, а сей молодий парубок,
щоби був готов і здав хвилі коли буде могла наступити пімста
здобутого права рабів польською шляхтою та щоби був готов
у невольного задобу взяти участь в кривавім весіллю знаючи
вдокладне чого він туда іде. = По короткім стояню в Ченстохо-
ві виїзджає поїзд і через Пйотрків прибуває до стації „Скерни-
віце", де ми купили собі польську газету, а зауважив се поль-
ский підстаршина прискочив до вагону забрав газети кажучи
що не вільно нам газет читати. – Та такий козачий вчинок прибав-
ляв та вглублював у нас любов до наших „союзників".=

22.V. Поїзд прибуває рано на стацію „Врацлавек" – де ми знов
купили собі газету, котру нам рівнож відобрано, та тут вже
заборонено польським постам купувати для нас хліб, папіроси
і все проче та все заострено так, що цивільні прямо питались
польських жовнірів і старшин що за бандитів везе ся сим поїздом,
на що они мовчали (розумієсь що не всі транспорти однаково везено).
Вечером ми прибуваємо до Торуня, де на стації якраз стояв
вже цивільний потяг. Тут поїзд стоїть трошка довше і люди
з цивільного потягу хотять прямо від нас довідати ся що ми
за одні, бо они мали нас в своїй уяві (бо їх так поінформова-
но) за якихсь диких большевиків, але військові забороняють
нам розмовляти з цивільними на що они страшно обурюють ся
та лають польських жовнірів. Але один якийсь інтелігент з-мимо
заборони досить довго з нами розмовляв, но вкінци ми мусіли
заперестати та лиш лиш вуси як сей головік відвернувши ся
від нас сказав у своїй роботі: „Але пановє то нє чест так страшне як

нам представляло, бо то не сут такі страшні бандиці і большевики, але то сут порядні інтелігентні люди, для яких то не треба таких страшних почисть о них розповідати". По сих словах поїзд рушив, але в послідним вагоні скакав польської молодіжи, котра розуміє ся була добре поінформована що ми за одні і ся польська молодіж їдучи попри наші вагони видавала зі себе звуки диких звірів та плювала у вікна наших вагонів. Ось що показала польська культура заходу. Але се не вина сих молодих людий, але вина професора, котрий був їх провідником, котрий допустив до сего. І я зовсім не дивував ся сим молодим людям, що они так робили, бо будучи так довго під Німцем, а діставши свободи і одержавши свою державу, но будучи лихо в нас поінформованими, бачили в нас нічо більше як ворога їхньої держави і они з любови до своєї держави так поступили, але еще раз кажу винуюю лиш їх провідника. І ось дивіть ся на сей примір до такої любови ми повинні попровадити наше молоде поколїння, а доперва тоді наступить кровава неділя пімсти над нашим гнобителем, але горе сему котрий би з нас ведучи колись в своїй старости укр. молодіж на прогульку, а стрінувши так нещасних синів якогонебудь народу хотайби польського, допустив би і позволив молодіжи плювати на нещасних синів.
Ми рівнож в недовзі рушили голодні дальше.

23. V. Около 3 год. по полудни поїзд прибув до містечка Тухоля, за котре по дорозі кождий з нас тільки говорив, бо було се місце нашого побуту. Поїзд стояв тут 2 годиин, а що була се неділя зійшлось богато цивільних людий, хотячи придивити ся, яких то они вязнів будуть мати в своїм містечку. О год. 5 по пол. нас відпровадженно до бараків, які побудували еще Німці для полонених Москалів, яких тут устроїли великий новий цвинтар в Тухолі. Тут нас поміщено в бараках, а повечерявши заночували.

24.–31. V. Сего дня нас еще раз сконтролювали, забрали в депозит всї гроші оставляючи по 100 марок на душу, бритви та деякі гарні шкіряні річи як торби різного рода; викупали нас, здезинфекцийовали та завели в иньші бараки котрі стали-

дали ось як: Велика площа на котрій стоять десятки погоріших бараків вкопаних в землю, котрих лиш малі віконця вистають зі землі, а кождих 2 або 3 до 5 бараків опутані колючим дротом. Нас запроваджено і уміщено по 100 старшин в бараку. Годують при сім ось як: рано кава з видом чаю без крихітки цукру, обід зупа в якій є часом кусок шкварка або мяса, або кілька барабол, а часом зовсім нічо, що найчастійше лучається, вечера кава така як на сніданє і хліб 2 військові бохонці 1½ на 7 людей. І так коротають в сім бараку свій час ті, котрі боролись за правду. Купити не можна нічо, хиба може позволити собі на се той хто має богато грошей платячи по свойому ціну постови. Примірно бохонець хліба в місті на картку 1½ М. без картки 8 марок, а пост продає його за 35 марок і то тяжко дістати, тютюн в місті 12 марок — у поста 25 марок, цигаро в місті 2–5 марок — у поста 10 марок. Не можна купити жадної газети і прямо приходить ся пропадати. Почту вільно посилати 2 рази тиждневе, але щойно 31. зачали цензурувати перебираючи сі листи в котрих пише ся що живемо в землянках і тут панує біда, а при тім відходить щоденно дуже мало листів з браку цензорів, мабуть для того, що в Східній Галичині є дуже мало інтелігентних поляків, що знають дуже добре укр. мову. Дня 30. V. на зелені свята наш піп відправив богослуженє при співучасти гарного хору, котрий по богослуженю відспівав „Ще не вмерла". Дня 31. V. звидував табор польський генерал та сего дня дали солодку каву і добре їсти, а другого дня було все знов, що перед тим. Тут прибувають дальші транспорти і число в сих ляграх зросло до 1600 людий (лиш там 800 старшин). Тут довідуюся, що богато наших зі Стрия втікає на Чехо-Словаччину, а навіть богато зі сих українців, які вертають з італійського полону по дорозі утікають на Чехо-Словаччину і вступають там в укр. армію, зрікаючи ся на разі повороту домів, бо довідались, що з нами стало ся, де творить ся укр. армія (тайно). І так віддано укр. гал. армію, (а ще її часть, бо що є з иншими я не знаю) на долю судьби, а цвинтар недалеко від лягру. —

31. V. в год. лагрі

Червень 1920. (В польській неволї).

Вже в перших днях нашого прибутя до лаґру та опиненя ся серед таких
важких обставин трясучись над куском хлїба та заглядаючи до бочки
чи в зупі яку давали на обід є кілька бараболь і кусок якого небудь
мяса чи взагалї нїчо нема, що дуже часто лучало ся кождий мусїв
придумати для себе якесь занятє, бо безчинно вдїжати нїхто не був в силї.
І кождий з нас шукає собі занятя яке пало до вподоби і так сї котрі
люблять ся грати в шахи виробляють собі власними руками шахи,
инші постаравши ся ще виїзджаючи з Галичини о самоучки до
французької мови і устроюють собі курс французької мови, одні гуртом
а инші поодиноко, инші учать ся англїйської чи італїйської
мови, инші з нудьби грають годинами в карти а другі кічки. Хто має
яку книжку читає її, а прочитавши вимінює її у других за
иньшу книжку і кождий собі зарадує як може. А всї старши-
ни вибирають між собою редакційний комітет, котрий займа-
єсь видавництвом часописи (гумористично-сатиричної) „Вош-
ка“ часто розвеселює почорнїлі і обсмалені на сонцю лиця за-
сумованих старшин. Рівнож зорганізував ся хор, який щоденно
відбуває проби співу, що також кождого примагає прислу-
хувати ся дзвінким втужним піснам, з котрих богато є таких, що
повстали вже за часів укр. війни і нагадують сї кріваві часи. А що
найважнїйше вибираєсь комітет для зібраня матеріялів для утво-
реня і по можности видання альманаху і історії Української
Галицької армії, що є найважнїйша акция нашої праці і що
правдоподібно остане одинокою памяткою, одиноким спомином
для будучих поколїнь, котрі мають взоровати ся на сих героях
та продовжати їх працю. Справдї богато було записок, богато
картин описів світлин і всякого гарного і цїкавого матерія-
лу з геройчної праці укр. армії, але з хвилею як з рук
сих героїв відобрано оружє як замовкли укр. гармати а
Поляки відібрали від них бистрі гарні конї, з хвилею коли
серце кождого Українця забилось з якимсь пересполохом,
бачучи що сї скорострїли крісли й гармати котрі ще
недавно гудїли тепер перекидає зловіща польська рука
на купу в безладдю і тогдї то боялись щоб ся найцїннїйша
праця душевна не попалась в їх руки сї стоси

наших сьвятощів, ми се все не маючи вже спромоги десь скоронити,
бо заскочило нас се дуже несподівано ми драмо се знищимо і з вель-
ким жалем палимо, а серце кождого з нас корчить ся в сю хвилю
так само як сї клуби диму, що з жадобою пожерали так мозольну
працю так довгого часу. А попавшись всї в лагер ми бачимо що ми
приневолені були знищити і що се все треба вдруге до купи зібрати і то
як найскорше доки свіжа память, доки ми всї разом, бо як кажу
се останець одиноким актом будовання муравлища України. І власне
сей комітет має за задачу зібрати се все до купи при помочи всїх
які находять ся в полоні. І так мимо сего, що находимось тут серед
так важких обставин, що площа яка була около 300 кроків довга
а около 120 широка містила на собі 4 бараки, а окрім сего нас
400 шукало там сьвіжого воздуха в погідні дні, а приходило вже
до розпуки в непогідні дні, бо треба було товпитись по 100 в ба-
раку підземельнім де рівнож ніхто не схоронився перед дощем,
бо скрізь текло на голову і було придивитись в хвилю дощу в сей
барак жах чоловіка збирав і мимовольні приходило чоловікові
на гадку, що прийдеть ся пропасти в ляцькій неволі, а не з крі-
сом в руцї на широкій Україні, але все зносить ся байдужно
та ся невигода дає лиш тему до різних дискусий, бо кождий
з початку озлоблений і поденервований тепер викриває неодні
блуди поповнені підчас нашої праці. До сего всего долучаєсь ось
3.VI. який факт: дня 3.VI. 920 отаман Шльоссер, якому пропоновано
еще у Львові утечу, відкинув сї хотячи зносити всї труди разом з ин-
шими старшинами та дальше бути з нами всїми. Вже зі самого
початку нашого побуту в лагрі він дуже побивав ся в справі всїх
о полученє нашого положеня ставив різні домагання і вже по кількох
днях нашого побуту от. Шльоссера, от. Льобковіца, от. Ерле і пор. Яроша
почасти за се що за богато, а згляднo домагались о се, що належить ся стар-
шинам в полоні, а почасти через се що німці відокремили їх від ин-
ших старшин позбавляючи їх і сих прав які ми маємо. Отаман
Шльоссер бачучи, що се до нічого доброго не доведе навязав (правдоподібно)
зносини з 2 цивільними німцями з Тухолі порозуміне і хотїв
утечи, але лише в тій цїли, щоби дати знати сьвітови, що
з нами поводять ся не як з полоненими старшинами але
гірше чим з найбільшими бандитами.

І власне 3.VI. 9го пробує він утечи, але се йому не удаєсь і його спеці-
ально замикають до арешту то є до кімнати так маленької, що він кладу-
чись стати не міг випростуватись, забравши йому всі річи як: накривало
плащ і иньше, оставивши його в блюзі і штанах, а ~~хоч~~ він хотячи читати мусів
ставати на крісло яке йому дали другого дня і всей спосіб міг читати
бо в комнатці було темно. Двох цивільних німців рівнож зловили і замк-
4.VI нули. А в наслідок сего і нас взято острійше бо заборонено міжнародній
комісиї доглядати ~~...~~ до кухні, котра вже кілька днів доглядала кухні
та сконстатувала, що нас обкрадано (бо при мірам на обід належалось
150 фунтів муки, а видавано по 70 ф.) на кождім кроці, а почти все взагалі
7.VI. не висилано і таке иньше. Дня 7.VI прибуває новий транспорт який був
в Щепорній в большевицькім лагрі 2 дні та бачив що з росийськими больше-
виками обходжено ся о много лучше. —
Раненько довідуємось про слідуючий сумний факт: попереднього дня пізно
10.VI. вечером (около 11 год. ночи) хотів утікати один наш старшина та вже
був в порозумінню зі стійкою яка пильнувала дротів. Тимчасом ся
стійка обманула нашого старшину і зловивсь з иньшими стійками
і в трійку вичікували утечі нашого старшини зо вали з наладованими
крісами. Як пор. Яросевич зблизив ся на 4 кроки до дротів, які огороджу-
вали нашу площу, всі вони без остереженя нашого старшини і нічого
не сказавши віддали 7 стрілів при чім згаданий одержав 2 кулі в гру-
ди, а одну в ногу. Взято його до кімнати хорих, але підчас ночи упли-
ло йому богато крови і 10.VI пор. Яросевич Іван умер. І так упав
жертвою одною один борець. А поляки не розслідили справи, але один пост
за свою хоробрість став фрайтром, а другий сего самого дня поїхав на 3 дні на відпустку, а для нас видано ряд заострень, бо виста-
лено 2 ручні скорострільці, по 8 год. вечером (раньше по 10 год.) забо-
ронено виходити з бараку, а за кару лиш 2 рази тижнево м'ясо,
а решта тижня оселедці і бараболя необирана (з лушпиною).
Відбув ся похорон ~~пор.~~ сот. Яросевича Івана, на котрім було на-
11.VI. ших старшин 6ох присутних. —
Відбувалось все на нас се заострення бо обід такий: оселедець і 6 бара-
12.VI. боль в лушпині = ось їда укр. старшини в полоні. Вправді
не випадає таких дурниць писати і може хтось хто сего сам
не перебув буде сміятись, але для того хто зїв оселедця без
хліба і 6 бараболь з котрих на жаль до двох було зіпсутих

що сему се зовсім не буде видавати ся сьмішним. Сего дня відїхало 14 старшин мабуть домів, а се такі котрі мали добрі плечі за собою. —

Двох священників відправило службу Божу зробивши престол в купі дропів, де стрільці принесли з ліса богато зелени. По службі Божій відправлялась панахида за покійного гет. Ярославича Івана, а по сїй хор відспівав „Ще не вмерла".

13. VI

Перед вечером приїхав Генерал Роя переглянути табор полонених, а скоро пізнали ми по тім що хтось приїхав, бо кава на вечеру була солодша як звичайно, як рівнож видано по кусочку мила до прання, а до кави видано по 3 ложки сира на 7ох. Генерал бачив як наші старшини прали собі самі біле, иньші мали пробу хору, еще иньші читали книжки, деякі брали сонячну купіль так, що кождий мав якесь занятє. З нашої сторони посипались ріжні жаждання і прохання іосьякі: 1) Домаганє пральні 2) Домаганє получшеня харчів і осібної кухні та самого нагляду над нею. 3) Жалоба на почту, що почта наша лежить по 8–10 днів в канцелярії і не лиш ся що ми пишемо, але також ся що приходить до нас. 4) Домаганє устроєня для нас кантини, де б можна найконечнійші річи купити. 5) Домаганє випущеня 4ох Німців, які є відокремлені, а також випущеня от. Шльоссера з вязниці. 6) Видачі біля, бо деякі старшини мають лиш по одній парі біля. — Обіцяно нам все полу[ч]шити, а вкінци Генерал запитав після його слів для його власної цікавости хто з нас вступив би до укр. (петлюрівської) армії, на що всі одноголосно піднесли руки кажучи „всі"! У справді більша часть дїсно вже від давна продумувала над сим, якби се вирвати ся з лаґру і могти взяти участь в будові нашої держави, бо в лаґрі нічо зовсім не причинить ся до сеї праці. Мала частина знов в своїх гадках хотіла при помочи вступленя до укр. армії вирвати ся з лаґру, а опісля дати собі волю. Генерал Роя згань[б]ив команду обозу чи лиш про око чи може дїсно і відішов до стрільців, котрі також предложили йому свої жаждання і прохання між иньшими, щоби випущено от. Шльоссера з вязниці що дуже здивувало Генерала. Вкінци Генерал відвідав замкненого отамана і погратулював йому за що потрапив здобути собі так велике довіре до стрільців і приказав команді обозу випустити от. Шльоссера. — Стрільці також голосились всі до укр. армії.

15. VI.

16.VI. Відїхав генерал і на разі дійсно лишив слїди своєї візити, бо перенесено нас до бараків, де вже не тече та де колись люди (полонені) мешкали, дали сїнники і харч на разі хотай не дуже но все таки полїпшив ся, бо доглядає його наша комісия. Випускають от-шльоссера, но всїх товаришів знов відокремлюють.

19.VI. Вже попереднього дня старано ся у коменданта табору, щоби позволено одному нашому старшинї поїхати (розумієсь в супроводї конвоя) до Львова в цїли виміни австрийських корон як також укр. гривень на марки. По довгих трудах узискано позволенє і має їхати сотник Огоновський в сїй цїли. По сїй причинї, що всї старшини в таборі не мали до тепер жадної лучби з нашими комітетами і взагалї з нашою суспільностию і сидячи тут здезоріентовані нехотячи лише глухі вісти з перестарілих, а для нас все ще нових газет кладемо на сотника Огоновського також важнїйший обовязок від попереднього, а іменно постарати ся бути у Львові з представниками нашої суспільности та засягнути певний напрямок теперішньої укр. полїтики та засягненя відомостий що буде з нами. З другої сторони щоби дати представникам нашої суспільности образець нашої думки взагалї. Сего ж таки дня раненько зібрав ся вибраний нами полїтичний кружок складаючий ся з 17 членів зі сотником Цапком як головою на чолї і обговорювано там наші думки а переважно обговорювано тему: „щоб нам робити єслиб дано нам позволенє вступити в укр. армію (тепер гетьманівську)", а обговорювано се тому, щоби укр. суспільність в Галичинї мала також поняте про нашу думку. Взято тут під увагу 2 сторони а іменно Польщу і Москву, котра нам жадна не є приятельскою, але обі сторони є однаковими нашими ворогами, але з деякою ріжницею, бо як говорено Польща моглаб найвисше відкусити кусок України, а не булаб в силї її поглинути, бо як ново народжена держава моглаб удавити ся, а Москва яко така котра вже мала в своїм череві Україну і стремила до зруссифікованя її не зробить великих уступок і тепер, де бачили ми як задивляв ся царський генерал Денїкин, вправдї большовики робили уступки, та давали повну самостійність Українї, але тодї як слабнули, а тодї як кріпшали говорили зовсїм инакше, а взагалї

все робили лиш на папері а в дійсности було противно тимбільше що ми всі бачили, що вся інтелігенция на Україні хвилево в сій бурі пробудилась та шукала причини над даваша застанов, а тепер кинулась до праці проти своїй гнобительки Москви, але зауважали ми також що то заняття Москалями України ~~сі всі~~ багатої сих котрі тепер борють ся зі своїм ворогом, скоро уляглоби його впливам, бо всі они були виховані в російській школі бо- гато з них забуло про своє, у багатьох залітав лиш відгук любови до свого хотай вправді тепер сильно забилось серце кождого українця, але як кажу скоро оно моглоб охолонути, бо з сі всі люди зживуть серед так страшного революцийного вирду, що не один ради спокою з браку свідомости по трудах справді, але все така покориться ся давньому гнетови роблючи собі надію що Московщина мусілаб поробити великі уступки. На Польщу ми дивимо ся зі сеї точки погляду що она не може мати так великого впливу бо тут релігія инша, мова також не малаби так великого впли- ву а з другої сторони по польській стороні лучше поле до боротьби о національне дитє. У кінець кінців якби оно не було треба би тепер сотворити українську армію, до якої обовязком кождого з нас вступити" та працювати взагалі над будованям української армії, а як армія буде сильна то буде і держава. Сю резо- люцию нашого політичного комітету дано під голосованє поодиноких бараків і у нашім бараку голосовано на 87 голосів 85 за сею резолюцию, а 2 голоси за резолюцию „Нам вільно вступати в укр. армію", а ся резолюция друга запала тому що головні отаман та деякі його міністри як сальський відносились з якимсь холодом до зал. українців. Загально двома третинами голосів на всі бараки вийш- ла перша резолюция. Того дня виїхав сотник огновський до Львова.

недїля 20.VI. Рано відправилось богослуженє з патріотичною промовою, а по полудни, як звичайно при недїлї богато старшин зібравшись деякої старої баски роблять різні пригощеня та пускають „Baracken-tele-gra- ми", що викликує з своїм помешканє і цілий табор, а є кілька від новости разумієсь неправдивих. До сего зявляєсь нове число гумористично-сатиричної нашої власної газети „Взад" з якої хочу тут дещо завести а іменно

„**Взад**" ч. 4.

Villa renaissance, дна 13. II. 920.

Незалежний орган партії „Незкуристів"

(Уривок з ч. 4.)

Що день несе.

На площі спацеровій.

(Жарт на 1 сцену)

Особи: Громкопердов, Тихобздов.

Громк.: Ти! дай закурити!

Тих.: Не маю! більше не маю!

Гр.: Брешеш! та дай! два рази пакнути... ще сьогодні не курив. =

Тих.: (з неохотою) На! бо мене печe вже в пальці. =

Гр.: (По хвилі) Ти коли їдеш до дому? =

Тих.: Хиба мені тут зле? зупу зїдаю всю, ще й по „нахтраб*" їду, оселедці дають тільки шкода, що тут нема нахтрабу. Курити випрошую в старих парубків, а як дуже скрутно іду до старого знайомого і той дасть, бо кажуть, що він зі Львова привіз ерцгарцес тютюну і паперців. Голити ся не голюсь, а мити ся як схочу, спати скільки змогу. Не вступлю ся їм звідси на злість.

Гр.: Кажуть що кількох їде до дому. =

Тих.: Добре як хто має дім, а я? — Хата згоріла, мати на тиф окаліла, батька в домбю воші на смерть зїли, з рідні в мене більше нікого. =

Гр.: А я „браце" думаю їхати якби пустили, до Петлюри не хочу. Вже доволі навоювався, цілих півтора року, „кюхенмайстром" був при бригаді, а то також фронт. А тепер як „танцюючо" заїду до дому, то сяду на печі і ніхто мене звідси не витягне.

Муха

(Відписав з оригіналу: Мазур)

* нахтраб = додаток (по роздачі обіду цілому баракови, зі всего що оставалось давано додаток що називано ще вбувш. австр. війську нахтрабом. = Або уривок зі слідуючого числа:

Привели нам генерала,
Вся братія в лави стала
І стоїть як мур,

А „ритмістр“ і „Надтова“
Колінами трясуть оба
Мовби йшли під мур.

Взад

Незалежний орган партії „незуристів“

(Уривок з числа 5.)

З книг паломництва укр. народу.

На Помор'ю у Тухолі
За сосниною на полі
Табор наш стоїть,
В нім землянки є низенькі
Навіть в ясний день темненькі
Як підземний сьвіт.
За числом ідуть рядочком
Й довго тягнуть ся шнурочком
Геть — геть аж під лісок
В них стрілецьку нашу силу
Лях замкнув як у могилу
В поморський пісок.
Навколо два рядами
Обвів землянки дротами
Щоби хто не втік
Щоб стрілецька наша сила
За дротами тут гнила
Хочби навіть вік.
По боках високі вежі
Коло дротів сильні стежі
Як ніч так і день
Ще крім сего скорострільно
Що бунтовщиків би вспільно
Вистрілять у тень.

У землянках тверді лежа
Збудувала нам ворожа
Ляцькая рука
Щоб стрілецькі наші боки
Пам'ятали цілі роки
На союзника.
Тай то в сьвіті не бувало
Щоб старшин кватерувало
Сотню у барак
Тому страшно аж згадати
Як прийдеть ся нічку спати
Бож тісненько так.
А на криш як хто хлюсне
Або дощик добрий рутне
То дійсна біда
Через діри та на прічи
А хто лежить, то і в вічи
Капає вода.
У погоду знов пісочок
Всім сиплеть ся нам до очок
Так щож тут почать
За папою ми шукаєм
Ті криши добре помаваєм
Щоб безпечно спать.

Взре найгірший тріщить мороз
Бо вершок тоді взре горя
Студінь зимова,
Через шпари вітер віє
Чоловік весь костеніє
Й халепа нова.
    Хто плаща, а хто кожуха
    Натягає аж на на вуха
    Ноги знова так
    Мерзнуть бідні аж до рана
    Й пригадують свому пану
    Що він є козак.
На харчі знов аж слова
Щось сказати, бо столова
Старшинська є тут,
Гірка кава в вечір й з рана
Темна юшка картофляна
Й селедець дають.
    Хліба всего триста грамів
    Після польських всіх „реблямів"
    Є пайка така;
    А не має часом хліба
    То сідає пан Заглоба*
    На свого шпака,
І до фронтів підїзджає
Всіх до себе викликає
І так мовить нам:
„Гей панове вибачайте
„Що чортів не висилайте
Все скажу в миг вам."
„Я стараю ся без тями
Добре жити з вами
Й на рукавах тру,
Мармуляду, кварбії, пиво
Спроваджую всім на диво
Й допево беру."
„Тай про хліба памятаю
З магістратом раду маю
Но шкода тут мук,
Бо штабі ті прокляті
Муки й хліба не хотять дати
І в тім то є сук."
    Ще требаби тут згадати
    Про тих славних делєґатів
    Що їдуть сюда
    Вони тішать, що в Варшаві
    Все робить ся в нашій справі
    Но одна біда,
Бо є факти на папері
Й з того Клопіт ~~на папері~~ в Бельведері
Неабиякий;
Але справа буде ясна
Прийде днина та прекрасна
З радісним „вільний"!
    Ми на вус це все мотаєм
    Бо Поляків добре знаєм
    Й чесне слово їх
    Бо інакше вони мовлять
    Й иньше зовсім щось готовлять
    В таборі для всіх.
Знаєм добре, що довгенька
Невідрадна і тяженька
Неволя буде,
Но пуста лайка задїх
Й фантастична хиба муза
Що тут нас дгнете.

З ч. 5. „Взад"-переписав Мазяр.

* Заглоба де небдза = поручник (як називаєсь не знаю) так його прозвали в нашім таборі, бо є страшно непорядний.

Малий фейлєтон.

Дума про побіг трох братів з Азова.

(По найновітшому списку подав Акакій Як)

В славній Тухолі у місті,
Літ тому не сто не двісті,
А недавно ще зовсім;
Патріоти три зібрались
Рукзаки попакували
І „adieu" сказали всім.
З темну нічку невидненьку,
(З неба спав місячейко) –
До дротів вони підійшли
Сюди й туди пробували,
Довго дроти оглядали
Аж вкінці діру найшли.
Пост не був тер гасрандула
Як „паперчик" рука вчула
Зараз знала що робить
Дрота їм порозгортала
Й все робила, що лиш знала
Щоб їм побіг улекшить.
Модзьо перший в діру пхаєсь
Груба риба, зачіпаєсь
То за рукзак то зивіт;
Його другий попихає
Бо він добре тоє знає
Що час летить не стоїть.
Третій бачить тую роботу
Помогти має охоту
Й за драгшерами питає
Поста сміх то страх збирає,
Вкінці доста того має
І злосливо їм гука:
„Wozu sind da noch Drahtscheren!
Lecken sie mich ------ die Herren!
Як не вмієш то не лізь!"
Втім гуду – земля стугоне – – –
То на коми Немоза суне –
Десь надніс його тут біс.
Кинулись назад втікати
Ледви мали час сховатись
Щоб дизурний не зазрів
Й знов нагоди дожидали
А тут посів позмінявши
Гешерт к чорту полетів. –
Скулені як курка в сльоті
Тихо, мов кіт по болоті
У барак назад пішли;
Тут доперва полїтичну
Довгу річ патріотичну
Між собою розвели.
Хто був винен в сій невдачі?
Чи збігці з них такі левачі,
Чи по просту мали пас?
І таку там сварку звели,
На других вину скидали,
Все не винен жадний з них.
Лиш доля така щербата;
Тьфу! пек осика до ката!
Най чорти все те візьмуть!
А якби то добре сталось
Якби було так удалось
За границю десь драпнути.

Агітацию підняти
Сьвіт з Польщею розъєднати,
Україну увільнить - - - -

А так з кухні ніч у бараку
В день на свіжій грій лиш ... пісні
Й слухай як живіт ворчить.

З ч. 5. „Взад" відписав Мазур.

22.VI. Гарний день, сонце своїм старим звичаєм освітлює своїми теплими лучами землю, а в наших бараках як звичайно панує оживлення і рух. Одні перуть білє, иньші читають книжки, иньші учать ся, в декотрім бараку відзиваєсь скрипка, по подвірю бігає польський капраль і вичитує ріжні назвиска і то одних до щеплення, других до канцелярії для справдження сьвідоцтв, третих по пакунки, четвертих між котрими і я був по гроші до канцелярії. Я зі своєю партією, яка складалася з 15 старшин прибув перед канцелярію о год. 9 30 перед полуднем де вже всі ждали щоби нам видано гроші. І справді кождого чорт би вхопив якби одержував щоденно гроші, бо за мало, що кождого нерви напружені як струни бо хотів би чим скорше одержати сих кілька марок (я мав одержати з дому двіста марок які зістали вислані з дому 10.VI. а листа я одержав 15.VI., а гроші що їно нині одержую а які вже маю 70 марок довгу), на котрі не один мав вже довг, а тут як почали шукати по книгах, провірювати, підписувати так, що се проволоклось до години 1ої по пол. Так стоячи ми перед канцелярією подекервані нагло звернули свої очі на щось иньшого, бо ото з далека долетів до нас відгук похоронної пісні „Святий Боже". Се везуть помершого стрільця ~~–~~ четверту жертву в нашім лаґрі, за стрільцем іде старшинський хор, який співає похоронну пісню віддаючи йому героєви послідну прислугу. І ото 4а з ряду жертва (1 старшина а 3 стрільці вже похоронено 2 стрільців на тиф., а один на запалення легких) і сей герой по так довгих трудах, поборовши всі трудности нашої мандрівки не вернув до рідні не побачив вже своїх рідних, але прийшлось йому скласти свої кости на цвинтарі жертв війни далеко від рідної сторони. — Сим разом вже позволено і старшинському хорови взяти участь в похороні стрільця та взагалі під сим взглядом наступило полекшеннє що було наслідком візити Генерала Гої, до польської канцелярії допущено кількох старшин, котрі працюють виключно

над сим, щоби нам помочи, бо примірам в віддії почтовім, при цензурі при упорядкованю і видаваню прибувших з дальнїх сторін. Всяким старшинам позволено ходити до міста з конвоєм в ціли пломбованя зубів і житє в лаґрі стає почасти можливим, але в дійсности богато недостає до сего, що належить ся в дійсности полоненим старшинам. І взагалі сего тиждня час минає такими самими шляхами як і передтим но троха лекше, бо час минає скорше, а се тому що самі сей час улекшуємо сотворенєм всяких кружків. І так сей політичний гурток за який я згадував складаючий ся з 18 членів стає сталою „Радою полонених старшин і стрільців у Тухолі", яка є заступництвом політичним всіх старшин і стрільців та яка часто відбуває свої ради, котрим неодин цікаво прислухує ся. Закладаєсь рівнож „Гурток укр. народніх учителів в таборі полонених в Тухолі", якого задачею є праця над самообразованєм учительства як також просвітна праця над стрілецтвом. Рівнож задачею сего кружка відчитами освідомляти загал під зглядом фаховим і не фаховим. В проєкті є також як найскорше утворити курс для ~~середн~~ укінчених і неукінчених учеників середних шкіл. До сего дня 24.VI прибуває

24.VI. сотник Огоновський, якого всі ожидали з новостями, але новостий не богато він привіз, бо не мав спромоги, але сказав нам що з нашим поглядом що до вступленя до укр. армії вповні згідні і дуже, що в недовзі бо ~~по~~ двох недїлях нас випустять, а решту новин рівночасно зі запомогою має привезти комітет горожанський, який має прибути зі Львова.

Неділя 27.VI. Рано як це вже у нас ввійшло в житя відбулось Богослуженє при співучасти хору. Але всі ждали по полудня, бо пополудне недїлї якось звичайно сходило скоро, ~~то~~ а найбільше що сьогодня мали ми одержати з пайки хліба, якого вже третий день богато з нас не їло. І скоро притиснув нас обід, а опісля одержавши кождий бохонець хліба за попередні дні був кождий в гуморі і неначе повеселїшав, забуваючи хвилево про журбу і пригноблення. І скоро надійшли як звичайно у лаґрі неправдиві вісти і то ось які: якийсь польський старшина приніс вістку що нині о 11 год. перед пол. Німеччина видала війну Польщі, утворивши союз з Англією, Чехами (і з Італією) ~~про~~ та з Росією проти Польщі, Франциї і большевиків.

Другою такою вісткою було що: Поляки евакуують міста в Східній Галичині над Збручем та що большевики забрали Тернопіль. І ось знов загуділо в таборі від різних припущень та різних гадок. Перед вечером відбулось зібрання старшин на якім затверджено статут „Ради", а вкінці відбув ся відчит одного зі старшин: „Галичина й Україна" про котрий кажу в кількох реченях: Україна Придніпрянська себто східна почавши від її борби з Татарами а скінчивши на царизмі не мала спромоги свобідного розвою культурального і просвітного для того учені з тамошної України мандрують до Галичини, інтелігенція придніпрянської України вихована в росийській школі не інтересувалося довкілля селянства на Україні, для чого то східна Україна меньше здібна до будови самостійної держави до чого є здібнійша західна часть України себто Галичина. Він каже, що вже в княжих часах селянство не хотіло зносити тягарів, які накладала княжа держава на своїх підданих та що взагалі ~~[illegible]~~ селянство в Східній Україні є вороже проти устрою державного, що є браком освіти і малої степени культури, а доказує противність в Галичині, де є більша здібність до будовання держави, а кінчить на тім що Україна без Галичини не збудує своєї держави. — Зі сего відчиту взагалі бачить ся хвалення Українців з Галичини і ставить ся їх висше над придніпрянських українців. — По відчиті наступила інтересна і довго дискусия, в якій перший забрав слово пор. Сольчаник доказуючи що Галичина чейб не українна і чейб не конституційна австрийська свобода в Австрії, то стоялаб о много низше від східної України бо 1) всякий рух всякі відгомін відродження і проби збудовання своєї держави були лиш в східній Україні (як Хмельниччина, Гайдамаччина [Котляревський, Шевченко] і и.) та що учені укр. не маючи спромоги свобідно проголосити своєї думки, переносились до Львова, а тут допервa галицькі Українці маючи більш свободи переймали ідеї учених прибувших з Києва і сказатиб іншими їх вказівками і розширювали сі ідеї у себе, а причина мандрівки учених до Львова є нам звісна як Татари, опісля царизм, а що до селянства то оно може висше стоїть від нашого в Галичині. —

Опісля заняв слово чет. Мацюк котрий зовсім не згоджуєсь з відчитом і доказує, що се тільки вихвалення гал. Українців та що укр.

як одні так другі за мало працювали над масою, щоби її показати
та збудити потребу держави власної з економічного боку кажучи: „Корда
людина я великим егоїстом і не хоче жадного устрою державного,
якийби він би не був народний чи чужий бо вкладає на себе обовязки
а взглядно тягарі, а що устрій державний якийсь мусить бути то власне
над українським народом треба працювати щоби в нім викликати
потребу власної держави що нашому селянинови лучше буде жити ся
в укр. державі ніж в чужій та що кождий українець буде мати також еко-
номічно користи та що власне в укр. державі по більших тягарах пер-
шої будови тягарі державности будуть лекші ніж тягарі які наш народ
поносить в чужих державах." І доказує що наш селянин чи польский
чи иньший він однаково відносить ся до власної держави бо не оцінює її
з боку економічного, а дивить ся простим розумом де б йому лучше
було і каже: „наш укр. нарід мав би вже свою державу, єслиб Україна
не мала вартости з економічного боку, єслиб не була тим куском
на який чигають всі сусіди хотячи її використати економічно а
сусідами сими були з початку Татари, опісля Московщина, Польща
і Туреччина, а в сучасній хвили Московщина і Польща". А кінчить
сим що треба не вихвалюватись, але працювати над масою, а
доперва тоді можна збудувати державу. — Опісля говорить пор. Чер-
кавський який почасти годив ся з передбесідником та додав
богато ще своїх гадок. Богато иньших старшин забирало в сій
справі слово і дискусия досить цікаво продовжалась досить
довго. — По відчиті появилось нове ілюстроване число „Взад", яке
знов розвеселило нашу братію, а якого зміст подаю; а подаю
тому, що ся гумористично-сатирична часопись є в деяких случаях
частию, а в деяких цілим образом нашого житя в Тухолі зі стро-
ни сатиричної. Того дня вийшла також часопись „Рада" орган
ради полонених старшин в Тухолі і ся займає становище
поважне і реальне, вийшло перше число в 3 примірниках.
Часопись „Взад" виходить ~~завсігди~~ на разі також лише в од-
нім примірнику розумієть ся писана рукою як одна так
і друга часопись.

Рік I. Тассафс де „Nedza" 24. VI. 920. Ч. 6

Взад

Орган партії Незсуристів.

Вільно чи треба?

Ні! поет, я не є а звичайний козак
(Не стараюсь сего й доказати)
Дріт від сьвіта відтяв,
Живіт марша заграв,
Тож попробую я віршувати.

с-к-о-н-ф-і-с-к-о-в-а-н-о

Ми
Нам тут зле сидіти скучно,
Сотворімо парламент
І в дискусіях, нарадах,
сварках, лайках, нових зрадах,
Стане Україна в мент.
Гайда! добре так зробили
І парламент сотворили,
Орієнтацій завели
Щоб робити, не для кули
Для свободи до Петлюри
Ухвалили всі піти.
І тут знов не всі однако
(Се залежить від бараку
Де яка команда є.)
Той хотів би на Вкраїну
Там той робить квасну міну)
Гвалт до дому хочеся йти.

Иньший пише – „Pisz podanie
Drodzy ojcze – doskonanie –
Do Petlury biorą gwałt
Ja pochodzę z Małopolski
Де панує свобода,
Україна тут при чому?
Тож тягни мене до дому
Визволяй – давить біда."
Иньші грають в купці гідко
Втрать на сірниках вигідно
Часом зупи украдуть
По „Nachtrag" біжать з засами
Щоже як не стане їда
Поляки другу дадуть.
Кожний має тут заняте
І не даром – за прокляття
Дорогам своїм зрич;
Один пише, другий пише
Третій спить, сопе і дише
Той визбирує цьвочки
Як ще Котрий не гниє.
Хвалять Бога як хто знає
Сварить, бреше, проклинає
Своїх таки собратів,
А найбільше інтендантів
Тих проклятих інтригантів,
Сала залили вни всім.

Взад.

Боже! ми всі такі чесні,
Праві, щирі, не облесні,
Красти – Боже борони,
Ми – колиб так волюмали,
Мибі Христа з хреста зняли
Так сказати – украли б.
Колись знов буде на волі
Можна разом підем в поле,
Створим армію, не гріх,
Не по старому у нас буде
Інтендантів у нас не буде
Красти – кожній буде міг.
Цеж засада є свободи,
Це признають всі народи
Маєм примір такий тут:
До каптики не одного
Вибираєм, а п'ятнайцять
В спілці, разом най крадуть.
Наша праця для народу,
Нам таки щоб з моста в воду
Прийшлось скочить так сказать,
І до Відня й Букарешту
І до Праги й до арешту
Коби тільки що зарвать.
Це нам хист і нічо більше
Розуму нам треба, смілше
Гадки свої висказать,
А щоби се скоро сталось
І вже більше не повторялось
Тра молитву проказать:
Боже змилуйсь ся на нас старшин
І з нас глупоту просвіти
Ради місто мармелади
Що залічили нам за ...
Бочку мозгу привезти.
Такий самий.

Оперативний звіт.
Генерального штабу з 20–24. II 920.

На большевицькому фронті окрема зміна. Як довідуємося з певного джерела союзні війська наступають на Львів.

Задком.

На німецькому фронті приготовання до поважних акцій. Наради відбуваються щоденно. Вчера то є 23. II. частини до Тухлі свої сили [новий транспорт нашим полоненим] фортифікації збогачено навіть одною мікстурою. Резерви відзивляються ся шефом картами, щоб навикли до убійчих газів. –

Заступник шефа Генер. штабу:
Де Воп.

Подяка.

Людина з Вас добра наче
Один вахвальчик
Любінька, що крадькома
Дещо доставляє:
Дай же Боже, щоби ми
Так вам доносили
І в короткім вже часі
Відплатити всім.

Чаб.

Взад

Малий фейлєтон.

Пообідна молитва на сіннику 22.VI.с.р.

Слава ж тобі Боже аж до кінця світа
Що раз я наїв ся добре цего літа
Відставив їдункну попустив вочкурик
Тепер на лежанці лежу мов князь Юрик
Смалець що правда був трохи надгнитий
Але мимо цего мав смак знаменитий;
Тільки щось не вірять в то всякі люде
Тому у приказі потверджене буде.
Юшка горохова ві гнила маньдбурка
Смакувала Боже як печена курка,
Тож нині прискорбну шлю тобі подяку
І прошу, щоб завтра був гуляш в гріндаку.
Тай щоб харчовії вже ся спамятали
І цукру до бочки більше досипали.
Тобі й нам заслуга на харч світ в минувтлюне
По каву і юшку до бочки присуне.
Є з невинним серцем о все це та прошу,
До тебе високо молитви заношу.
Може з мого серця важкий спаде камінь
Звольни Боже волю твого раба. Амінь.

Баб.

До товаришів криміналістів.

От нарешті товариство
Ми попались до діри
Тепер випєм гіркий напій
Нескінченої війни.—
А може то на здоровля
Зійде нам оцей полон
Дарма що тут нині бачим
Землянки всі без вікон.—
Загартуєм своє тіло
Дістанемо гарт душі
І всі наші вороженьки
Не будуть вже нам страшні.—
Яку то користь велику,
Маєм з нашої біди
Ми поволи тут в полоні
Відвикаєм від їди.—
Тай курити папіроси
Відзвичаємось ми тут
За те плекати худобу
Навчимо ся раз в раз.—
Усінки наші вже не будуть
Мати клопоту з за нас
Бо варити, біле прати,
Все навчив нас прикрий час.—
І як вернемо до дому,
Заведемо в себе рай,
Господарі будем добрі,
Будем з кожного хазяй.
Будуть люди нас хвалити
Слава буде нам за се,
Але ворог як дізнаєсь
Буде пхать в кримінал все.

М. К—енко.

„Моє поважане! А тут дальше рекрутувати!"

(карикатура)

Наш домашній патріот.

Було се у нас за „тої" України.
В одному селі П..., зібрав акас.
чимало охотників — новобранців і голові

передати їх в реєстр.
Акад. (в канцелярії реєстр.): „Добрий день Панам! Я привів охотників під Львів.
Кмдт: „А де они?"
Акад.: „Стоять в збірці під канцелярією." (виходять оба) „..... Тс.... увага!!! Кмдт иде! Ту прошу спис---а--- а...а..і. Буду дальше рекрутувати....Моє поважанє!"

Новинки.

Порада в справі звільнень.

Показалось практичним оженити ся з молодою ~~[illegible]~~ дівчиною, вислати її до начальника панства до Варшави, там она скоро полагодить всякі формальности, щей увільненому мужеви і собі привезе гроші на дорогу до дому. —

Півофіціяльне.

Як довідуємо ся півофіціяльно, що укр. правительство заявило півофіціяльно, що приймe гал. укр. старшин до укр. армії. Члени польського правительства заявляють півофіціяльно, що радо відішлють гал. старш. до укр. армії з Тухолі. Галицькі старшини під проводом ради згодились на це півофіціяльно, так що справа виходить тільки півофіціяльно.

—

Нашим лікарям.

При останнім щепленю на тиф нашим псевдо лікарям тільки шість осіб зімліло. Смертного случаю не було. Пропонуємо псевдо-лікарям зловити собі за дротами безхвосту козу і на ній робити експерименти.

—

Офіціяльне.

До співробітників.

Просить ся всіх поетів слати дещо меньше поезій, а дещо більше критичної прози, бо в противнім случаю в зад дістане „zatwardzenie".

Редакція „Взад"-у.

28.VI. Знов минула одна неділя і то ~~[illegible]~~ зряду, а началась сема нашого житя в ляцькій неволі в Тухолі. В понеділок перед полуднем покликано отамана Луцького і сотника Цапяка до Грудзьондза до Генерала Рої і приїхало по них авто. У нас хвилево затріпотілось серце, та неодин задав собі питане: „А може в справі нашого вступленя до укр. армії", у иньших „може до дому нас пустять", але ні одно ні друге, бо Ген. Роя хотів лиш близше познакомитись з історією нашої армії та про її переходи та питав про відносини нібито хотячи улекшити нам наш побут в полоні. І знов неодного надія ~~[illegible]~~ розпрошилась, бо один сподіючись вернути опять на широкі степи між наші укр. села між тих бурливих придніпрянських мужиків, котрі проти всіх витягали обтяті рушниці і скриті кулемети, а нас вкінци зрозуміли і добре до нас відносились, иньший думав вернути до родинного гнізда і знов почати занехану перед кількома роками працю, однак і одні і другі сидять дальше в Тухолі та все систематично рано і у вечері стоять перед бараками, а польський підстаршина перечислює не могучи дійти з рахубою до кінця бо когось бракує, або є за богато, бо звичайно позичає собі один барак кількох стоящих з иньшого бараку. І так побачивши, що Ляшки не схотять нас так скоро випустити, почали подумувати над духовою працею і над самообразованєм, яке вже в части зачало ся, але є ще не урегульоване. В одній бараку аж підлога гнеть ся від гуцульського танця „аркана" та „коломийки", ~~[illegible]~~ в иньшій бараку якусь сумну мельодію виграє якийсь старшина на флєті, за бараками вправляють гімнастику, а в одній бараку зібрались поважнійші старшини між ними богато професорів гімназияльних і семинарияльних щоб урегулювати працю між собою бо на одній з бараку бачить ся такі оголошеня ~~[illegible]~~ в яких оголошує ся курс бугальтерії, гімназияльний курс, семинарияльний курс, курс французької мови, курс англійської мови та курс танців, але ся вся праця не була до сих пор урегульована і власне се обговорюють і мабуть скоро появить ся побіг годин та науки. І вже обіцяв Генерал Роя позволити поїхати 2 старшинам за підручниками, але тутешний Комендант якось

ся причиню, та обіцяє що ~~на~~ позволить на се в перших днях місяця. Вкінци появилось поліщення, що в перших днях місяця поїде 2 старшин до Грудзьондза і появить ся поділ годин, який опрацюють ся. —

Липень 1920.

І так час плине своїм шляхом, а ми кождого дня очікуємо 2ої години по полудни, коли то прийде сьвіжа часопись деякий лист чи картка, пакунок чи гроші з дому. А що житє чоловіка не може вдоволити єсли оно є монотонним, а тимбільше за гратами то шукає ся попри заняття поважні якихсь способів, якимиб можна його розвеселити і так витворюєсь попри шпортовців сатирична партия під назвою мнюхів і знов новість цікава бо різні ілюстрациї висміваючі одні спортовців, а другі мнюхов лежачих на сінниках розвеселяють очи публики та приходить до сварів, зібрань противних собі партий а навіть появляєсь одне (уже сьмішного) число часописи „Мнюх". А згадую се для того, щоби показати який брак був книжок та підручників до науки а час мусілось чимсь заняти, а було се в хвилях де не було вже що робити не було чим заняти ся, а нікого за закупном відповідних підручників не впущено. Але мимо всего, що нема підручників приготовляють ся і опрацьовують ся поділ годин для науки. —

Дня сего раненько появляють ся нові оголошення як 1) поділ годин всіх
6.VII. курсів 2) що сего дня відбудеть ся відчит під заголовком: „Учительство як кляса" чет. Мацюка. 3) появляє ся нове число органу полонених старшин У. Г. А. в Тухолі „Рада" ч. 3 з 6.VII 920 зі слідуючим змістом: 1) Поляки на Україні ї про Україну 2) Большевики на Україні 3) З життя в таборі 4) Телеграми. І знов час є чим заняти собі час і скористати чи з відчиту чи з котрогось з курсів. На відчиті я був і дуже він мені подобав ся, бо був добірний і добре опрацьований. Але ось появляєсь слідуючий поділ годин, в котрім оповіщаєсь що початок науки має зачатись дня 8.VII. Поділ годин подаю на слідуючій стороні.

Поясненнє до поділу годин:

* Саля ч. 1. для сих котрі не беруть участи в курсах гимназияльних в салі ч. 2, ані курсах семинарияльних саля ч. 3., які потребують ще здавати матуру гимназ. чи семинар. чи кваліфікацию, а втрогім для всіх які хотять взяти участь в науці.

*1 Курси гімназияльні

*2 " семинарияльні

*3 I і II два рівнорядні відділи

Імена сих що викладають лекції:

Бухгалтерия: пор. Іванець (бухгалтер)
Істор. укр. літерат.: пор. Сольчаник
Всесв. істор.: сотн. Сологуб (профр)
Суспільна економія: 1) чет. Данилович } на переміну
2) пор. Богачевський }
французьке відділ I сеї початкуючих } пор. Богачевський
англійське — } — проф. Дашкевич
французьке II — } — Калужницький
греска — — — проф (чет) Мартинюк
математика | саля 2 } фізика } проф. Добрянський
Математика | саля 3 } фізика } хемія } проф. (сот) Царевич
Педагогіка } учител Кудрич
начеркова геометрия } проф. Добрянський
теория співу: — — — Баландюк
читаннє нот: — — — Ставничий
стенографія: — — — Кузьмів
латина: — — — проф (сот) Батрак
гра на скрипцях: — — — Зінюк Корикора

Поділ годин з ч. 3. органу „Рада"

Барак ч. 5.	Дні:	7.30 до 8.30	8.30 до 9.30	9.30 до 10.45	10.45 до 12 год.	Від 12 год до 14.30 (2.30)	Від 14.30 до 16 год (1½ год. па.)	16 до 17	17 до 18	Від 18 до 20 (8 год)
Саля ч. 1. *	Понеділок	Бухгаль-	терия I *3	Істор. укр. літер.	Суспільна економія	Обід	французьке від. I	англійське	Вечера	Танці
	Второк		III	Всесв. істор.						
	Середа		I	Істор. укр. літер.						
	Четвер		II	Всесв. істор.						
	Пятниця		I	Істор. укр. літер.						
	Субота		II	Всесв. істор.						
Саля ч. 2. *1	Понеділок	Матем. — фізика	латина		греска	~	Начерк.-геометр.	читаннє нот*	~	~
	Второк			стеногр.	теория співу*		французьке відділ II			
	Середа				греска		Начеркова геометр.	Хемія*		
	Четвер			стеногр.	теория співу*		французьке відділ II	читаннє нот*		
	Пятниця				греска			Хемія*		
	Субота			стеногр.	теория співу*			читаннє нот*		
Саля ч. 3. *2	Понеділок	Матем. ~ фізика	Педаг.			Перерва:	Від 1.30 до 2.30: Лекції при I II I II I на окремих в двох рівнорядн. відділах	2.30 до 6.: Проби театральні	~	хор
	Второк									
	Середа		Педаг.							
	Четвер									
	Пятниця		Педаг.							
	Субота									

Є прочитавши подїл годин став я безрадний а чому став я безрадним сейчас скажу:
Ходив я 7 літ до гімназиї, опісля вже в воєннім часї здав одноголосно гімназияльну так звану воєнну матуру. Учив ся я в гімназиї середно, але докінчивши 7ȣ класу поза гімназияльну науку не мав я на сьвіт ширшого погляду, не сказав я собі що докінчивши гімназию буду студиював „право" чи „фільозофію" чи „торговельну академію" чи „техніку" чи що иньшого, але бажав лиш одержати сьвідоцтво зрілости і на тім кінець. Ї лиш мовом став я дорікати вихованю гімназиї що не дало менї ширшого сьвітогляду на сьвіт що не збуджено в менї замилуваня почавши вже від V класи в кількох напрямці в яких предметах, що не дано менї спромоги, а взглядно вказівок що є так 1) право 2) техніка 3) торговельна академія 4) гірнича академія 5) фільозофія 6) медицина і проче, що ~~не що~~ не було кампочок, якби даваноучеником висших клясс до читаня інформуючи їх про всї напрямки дальшої унїверситетської науки що не давано викладів в сїм напрямі беручи під взгляд всї можливі обставини студиюючого при сїм, а ученик V до VIII кл. вже в VI, VII і VIII клясах застановлявби ся над сим та шукавби серед богато доріг одної яка для него булаб догіднійшою ~~[illegible]~~ чи задля замилуваня до якогось предмету чи вкінци з приневоленя обставин, а не щоб ученик взявши матуральне сьвідоцтво та натїшивши ся ним на вакациях при кінци ферий ломить собі голову що йому робити до чого взяти ся що почати. Ось дїйсно нещасний сей ученик зі сим сьвідоцтвом матуральним, нераз і дуже здібний, але не знаючи напрямків якимб йому піти переважно на сторону батька старенького мужика і йде на теольогію придушуючи там всякі прояви спецыяльного нахилу спецыяльної здібности до якогось напрямку не хочу і не думаю туй понижувати теольогії, бо тут треба також здібних людий, але не один на иньшім полі науки бувби приніс о много більші користи для народу.— Ї ось длятого я сьогоднї єсьм безрадний подененервований бо прочитавши сей подїл годин не знаю з чого міґби я найбільше віднести користи мимо сего, що сьогоднї я трохи інакше дивлю ся на сьвіт як в 1915 р. по 7 класї.—

Але мимо сего я по довгих надуманнях та подерервованнях
записую ся на 1) бухгальтерію 2) істор. укр. літер 3) Всесвіт. історію
4) суспільн економію 5) французьке але від 3 неділь по трохи укус.
день уже несподівано прибуло авто з Брудзьондза і забрало 2 наших вибраних з
7.VII. поміж нас всіх старшин до ген. Рой і то з великим поспіхом. По пів-годині виїхав
сотник Луцький і отк Цапяк. І знов вступила в кождого надія, кождий робив для
себе як найлучші надії і можна було робити надії бо виразно було сказано що
се мають бути нами вибрані старшини. І знова ждемо ми який буде вислід.
від 8.VII. Оба наші делегати вернули аж 8.VII по обіді та скликали доперва раду,
до а нам оголошено вечером такий вислід: 1) дні наші як пояснених є помиле-
18.VII. ні 2) щоби улекшити нам побут в таборі одержимо позволення що буде
могло поїхати 15 старшин на відпустку. Ми сейчас вибрали з бараку
двох найвизначніших (6 бараків по 2 = 12) а 3 вибрала „Рада", а се тому
що ~~тепер~~ ми повинні використати сю нагоду для цілий організаторсь-
ких. Але я думаю що наші брата Ляхи занадто добрі і хитрі і ду-
маю, що се лиш печені голубці у воздусі.
І минає так день за днем думаючи, що може може удасть ся вирвати
зі сего пекла, але не всі так думали, бо богато з нас знали дуже добре
сторону наших псевдо союзників та вже зараз ми припуска-
ли, що се лиш солодкі обіцянки. Тим часом відносини поправляють
оскільки, що почала ся наука курсів після поданого повище
часу і богато старшин, які не маючи праці ходили нудьгуючи ~~—~~
цілими днями тепер знайшли заняття та нагоду до повторення
собі сего що вже неодин з нас учився, або пізнати всього нового.
І почавши від тепер кождого рана бачимо що з кождого бараку
спішать старшини з нотатками під пахою наче до школи
і неодин приміщений до самі науки о год. 7 30 рано виходить
в полудне з неї. В бараках запримічує ся, що нема вже
такої нудьги, але один вже робить математичну задачу
инший переписує собі деякі виклади, в иншім куті
роблять знов щось иншого і вже з умів сходить ~~—~~ та
гадка та загадка, ~~—~~ та се питання коли година чи скоро
до обіду. День минає за днем відносини вже змінюють ся,
обіцянки остають і на дальше обіцянками, а нерви кождого
напружують ся бо прочитавши газету довідуємось про не одну

новину про неодну цікаву телеграму про неоден звіт Генерального шта-
бу і що 2 до 3 рази денно обходять новости 2 до 3 рази, а наче з під землі вири-
вають свіжі газети польські чи з новою прибувшою почтою українські. Я думаю що
кождий повірить що нерви найтвердше холоднокровного чоловіка не потрафи-
либи встояти ся проти сеї бурі різних вісток частійше сумних а лише
час від часу веселих хочби таких: читаємо в одній чи другої половині червня
в „Громадській Думці" чи у „Вперед" статю про думку гал. укр. представни-
ка в Парижі, котрий, в сім часі де на широких полях України поля-
ли сотки тисяч трупів, де кров потічком лялась тай ще і тепер ллє
в часі коли сини гал. України сидять тисячами по польських лягерах, а ти-
сячі з них зложили в жертву за свої права, за свій нарід за незалежність
України, в тім самім часі п. Панейко радо годить ся з думками, щоби
Україна припала Росії з застереженям автономії з російською урядовою
мовою на Україні приміряючи в своїх гадках та не криючи ся з ними але
доволі явно приміряє до сеї Росії також давній пємонт України Східну
Галичину. Або друга вісточка, бо вже в першій третині липня читаємо в наших
часописях: „Українська бригада яка була до тепер в Чехах зістала розоружена
та розпитано її по роботах" се думаю також не дуже то мила вістка
що одинока наша горстка з крісом в руці, на котрих будь що будь
кождий покладав маленьку надію хотяй може мильно і на сю горстку.
Таких вісток було дуже богато бо кождого дня кілька а притім
читаючи звіти польського генерального штабу бачить ся в уяві над Збру-
чем два вороги борючих ся о послідний кусок української землі
о Східну Галичину. Час минає котить ся день за днем неначе перекотиполе
по полю, а на землях засмученої України змагають ся два сильні вороги
о українські землі а се Польща виперши ся рівнож з чужого ярма
за підмогою Франції поставлена на ноги, забула на недавне ще
своє поневолене, забула як она до недавна стогнала від чужих утис-
ків, але ся сама хотіла відразу стати колосом, стати великим
шукаючи границь з року 1772 і дійсно ми самі, ті котрі сиди-
мо тепер в Тухолі за дротами не знаючи Поляків та вірючи
в їх чесність що так діло з нами не поступлять, але дадуть нам змогу
очистити Україну від большевиків, але для себе самих а не для
сих дахманників, ми власне дали їм змогу що они по нашім
переході на їх сторону засягнули руку по золотоверхий Київ

та вкінци здобули чого, але за се в нас кипіла хмара
зрадно до тих котрі тут проголошують перед світом незалежність Укра-
їни, а з другої сторони гнетуть по своїх льохах тисячі українців
котрі бажалиб хоч чим небудь причинитись до будовання своїй хати та котрі
власне за се опинились за польськими дротами. — А з другої сторони
великий кольос Росії повкривши ся облаком большевизму сягає
рукою по послідний кусок укр. землі рівно Східну Галичину
хотячи злучити всі землі українські щоби опісля знов їх при-
нести знов їх подавити, щоб більше сей нарід не двигнув ся. —
Але ніхто не зневіряє ся, але вправді ходять з похиленими на груди
головами небоки, але відкидають се марево нїби докору чи якось
заради бути тепер в тім вирі і брати участь, але немогут безсилні
зробити сего не в силі бо куди глянеш кругом дроти, крім нас,
отже кидаєсь все до праці хоч в сім гуртку в тухолі між собою
і праці над собою. Одного ранку появляєсь оголошення про кон-
церт в честь І. Франка. —

18. VII. Кілька днів перед тим старано ся у кмдта табору о відступлення
одного бараку деб можна як слід відсьвяткувати концерт, та
сего нам не зроблено і дня 18.7.920 о год. 6-ій по пол. відбув ся
концерт на нашій площі між бараками під голим небом. Залунала
пісня невольницького хору далеко розносячи свої бажання
не одного підкріпляючи на дусі пригадуючи йому слова: „Наша
пісня, наша слава, не вмре не загине" та неодин розбит-
ниць духом, прибитий лихими обставинами підніс знов бадьо
свою голову отрясаючись від лихих гадок. —

19. VII. до 22. VII Сего дня знов не обійшлось без новин бо прибув наш комітет зі Львова
та довідуємось що наша бригада на Чехах не є розоружена, але дальше
сидить спокійно з крісом в руці очікуючи хвилі, коли можна буде сего
кріса знов ужити. Комітет привіз 20000 марок як запомогу, 100 кил.
трохи шкільних підручників різного рода, трохи біля й тютюну. Довіду-
ємось також що вислано для нас 2000 пар мундурів як дарунок від аме-
риканських українців, 1000 пар черевиків і трохи біля, але місце-
вим се видати видаєсь польським жовнірам (вправді в тухолі
не всім), а для ока і нашим деяким грімцям. За се комітет
упімнеся ся у висших властий польських. Довідуємось також

як від комітету так також з часописів догадуємось, що на польськім фронті велика паніка. І ось сї самі котрі завітніше хотяй не так дуже давно чванились заняттєм Києва, ті самі скоро його опустили, ті котрі забрали все майно укр. гал. армії, яка кервавицею і важкими трудами наче молодий хазяїн ся збирала до купи трясучись над всім, та мусїла се все віддати полякам в руки, ті поляки тепер опускають широкі степи і мають до діла не лише з армією противника але також до діла з українським мужиком, кожний не раз вже хитав головою кажучи, що так дальше не буде, та думаючи що не в однім місци потурбували укр. мужика тих гордих захланих зарозумілих польських шляхтичів котрі казали що: „од могжа до могжа", але в скорі отямились над дорученим, а як довідуємось що большевики перейшли Збруч та тепер одно питаня виринає у нас в Тухольщинї а іменно: „де ми тепер повинні бути?", та вдачне що в кождім разї не за польськими границями. І власне се нам неначе докоряє, хотяй на разї оно еще не звісно, а покаже ся в недалекій будучині. —

22. VII. День гарячий і сонячний година 6 по полудни, сонце знижаєсь до заходу, на нашій площі товпить ся від людий а радше від старшин та стрільців, кругольня, коло котрої товпило ся звичайно богацько людий, приглядаючи ся грі стоїть тепер пуста. На середині площі зібрав ся хор. Лунає пісня одна за другою, но кожда містить в собі якусь тугу або спомини з нашого що йно минулого часу, яка під впливом гарних та милих слів хору вдирає ся в серця всіх які уважно слідять за словами, мельодією ударами хору малюючи собі в уяві не один важкий та тепер якийсь вже милий образець, а милий він тому, що його вже перенесено на своїх плечах та по перенесеню якого важкого тягару, а тимбільше такого як переносить кождий з нас, такого який зносить ся для свого народа мусить він бути милим. І неодин образець завлюкий у неодного душі перебігає перед очима рівночасно з мельодією пісні та неодного лице набирає різного виразу, то раз стає похмурим, иншим раз стає якимсь вдоволеним і гордим з сего що спільки труду перенеслось та дальше не упадаєсь на дусї. Та мимоволї можна зауважити що кожде лице звертаєть ся в одну сторону неначе шукаючи

когось. А там в однім боці площі стоїть особа убрана на пів по цивільному, поставою висока на погляд не стара, але зі сивим волосом на голові. Сей сивий волос вказує на се, що сей чоловік не мало труду переніс, не мало старань доложив. Похнюпившись задумала ся та сива голова прислухуючись з задумою із смутком сих пісень. На його лиці найскорше можна вичитати образ душі в сю хвилю і дійсно богато вичитав бим в сю хвилю психольоґ зі сего задуманого і пригнетеного сумним виразом під впливом мельодійних пісень лиця. Хто се такий ся особа? Се український Генерал Тарнавський, який сьогодні приїхав привезений під польським конвоєм. Був він в послідних часах в українській армії Ген. Павленка, та в послідних днях одержав відпустку і Поляки арештовали його в Станиславові і привезли ще з за[ми] старшинами до Тухолі. Цілий лягер зробив збірку і він перегляну[в] всіх стрільців а опісля старшин всупроводі 2ох польських старшин. Був би радо поділив ся з нами своїми вістками, своїми думками, був би радо промовив до всіх нас бо одно горе для нас всіх спільне, спільне для цілого українського народу, всі переживаємо, всі переживаємо сю важку хвилю: „Або істнувати укр. народови як народови самостійному рівному з иншими культурними народами, або знов улягти чужому польському чи росийському або обом ворогам." Але не міг нічого сказати бо мав коло себе ґвардиків, але витав нас лиш своїм бистрим поглядом який ми тичас укр. війни на фронті так часто стрічали, тим поглядом який по погибелі, неодним частина додавав відваги в борбі за свої права за наше існованє заохочуючи до витревалости і сей сам повний нас тако скріпив. — І власне сей сам наш Генерал з посивілою головою, сей котрий вже за австр. часів був опікуном січових стрільців, а опісля за української війни працював важко для добра народу сей то чоловік стоїть тепер та пригноблений, а рівночасно гордий що міг стільки услуг, стільки трудів зложити ~~на~~ у стіп укр. престола праці стоїть та прислухує ся нашим хорови. Думав би хто що не знаємо його стану душі, але ми дуже добре знаємо, що душа його пиксне [illegible] вирвати ся звідси разом з нами і помочи будувати сю народню хату. — Хор закінчив співати, Ген. Тарнавський відійшов до свого помешканя в однім з бараків. —

Чого самого дня одержав случайно один старшина в місті відозву Поляків до українських селян де взивав їх до борби як Поляки виражають ся з позволом виганяючи їх нагайками, але знаємо ми що за лукава зволоч і Поляки маючи сьмілість видавати таку відозву держучи тисячі синів сих селян по тюрмах та по таборах, а скільки їх синів вже зложило свої кости на цвинтарях біля польських таборів. Або знов ось що: сего самого дня ~~там~~ попадає ся в руки відозва та сего самого дня привозять Ген. Тарнавського під конвоєм. Ось чесний польський народе! Чому ~~ти~~ так підло поступаєш, але се все глибоко записуєсь в наших думках. —— Сего самого дня вийшов „Здвиг" нове число в трех аркушах, котре гарно представляє дальше наше життє і то дуже гарно в сатиричний спосіб. —

24.VII. День був гарний та над вечір небо почало заслонюватись темними хмарами що показувало на велику бурю. Але ся буря збиралась повільно неначе отягаючись когось неначе кажучи: „Ще є на мене прийде своя пора." І дійсно до пізного вечера бурі не було. На дворі потемніло, у всіх бараках запанувала тишина та лиш з декотрих вікон блискало ~~хвилями добиває~~ блимаюче сьвітло сьвічок яке продиралось крізь темряву ночі. Година 12-а в ночі сотки людий спить важким сном, а не один з них у сні відбуває важкі бої чи то з Поляками чи з большевиками хотячи добути, хотячи викувати лучшу долю своєму замученому обезсиленому народови, ті самі бої які по причині невдачі шарпають нервово серце, ті самі бої котрі він недавно зводив з крісом в руці. — Здавалоб ся, що все спить, що всі уляглись правови природі, що ніч се час на відпочинок. Тимчасом не всі сплять бо ось в нашім бараку незамітно в куточку блимає сьвітло сьвічки, а при ньому трех старшин впяли свої очи та щось дуже уважно з напруженям нерв слідять. Се трех старшин розглядають карту, всліджують дороги, села ріки озера і стежки, якими ось ось мають удати ся щоб визволитись з під ляцького баґнету, та щоб стануть при нашім гуртку в нашій бригаді в абл..., бо може єще колись пригодять ся. Се ті котрі через годину через дві опустять табор на около котрого стоять ляцькі зовавіра з наїженими баґнетами. Переглянувши докладно карту поглянули через вікно на двір де єще перед кількома хвилями панувала гробова тишина

А ось нагло зірвалась буря, дощ почав грубими каплями зро-
шувати землю, а час від часу блискавиця освічувала польські баг-
нета вночі коло кольчатих дротів і неначе казала: „ходіть я вам
присвічу". Але по блискавиці відізвав ся також важкий гуркіт
грому котрий остерігав наших хлопців перед важкою вандрів-
кою предсказуючи, що буде важкою. Але не спинило наших від-
важних хлопців ні сьвітло блискавиці ні гуркіт грому, але противно
темнота і буря додало їм відваги і они пустились в дорогу передавши
маленькі записки сусідам до своїх товаришів. У нас в бараку
сьвітло рівно погасло, але я ще не спав, але думав про тих що вже
~~трох~~ передираючих ся через дроти товаришів недолі. Але через
15 мінут всі три вернулись опять до бараку бо продершись через
перші дроти ~~...~~ натрафили на сторожу так що мусіли вернутись
щоб не попасти її в руки. У бараку неодин прибув ся та якась
жаль стиснув серце що наших товаришів стрінула невдача. —

25.VII. Неділя день гарний по вчерашній бурі і на дворі аж
любо, любо але не всім, любо тим що на волі, ~~а~~ любо тим
що по бурі народи засвітило їм сонце свободи сонце кращої
долі. Але в лагрі якийсь сумний настрій, бо ось тут і там гово-
рить ся про невдачу вчерашньої утечі. Але над вечір і у нас
стало веселійше, площа котра була майже пустою стає щораз
людніщою і починає ся веселійше. В однім кутику зібрав ся хор
та співає гарні пісні, в иньшім кутку зібрались самі
молоді та співають китайський гимн: „Гімалая Брама-
путра" в супроводі оркестри шальок а ще в иньшім місци
зібрав ся гурт котрий прислухує ся жартам одного стар-
шини, який був учителем на Гуцульщині та розказує гамошні
жарти. Я думав би хто що то діється так весело, они же наші
товариші в числі 50ох під проводом К....ого, які відсиділи
все своїх 14 день за невдалу утечу задумують за всяку ціну
вирватись із шляхоцького лагру ~~...~~. Хвилі весілля, акти
грабо-комедії відходять, а в сей час зникає один за другим
старшина неначе під землю і нім стемнілось 50 славних
товаришів було вже в підземеллю, а ночию рушили

в дальшу дорогу. Через 3 дні очікували ми з напруженням чи не переловлять кого та не перепровадять до арешту (бо як до 3ох днів не припровадили утікача то було ознакою, що почовзе й не зловлять), але на жаль припровадили 8ох яких переловили на самій границі і замкнили в арешті. А по кількох днях ми довідали ся, що решта щасливо перейшла, та вже в дорозі до нашої бригади на Чехах, а між ними і сих 3ох, якім попередного разу утеча не вдала ся. Поляки розуміє ся о цім всім довідались аж по 3ох днях, та страшно лементували довідавшись що тілько бракує, й не могучи повірити самі перечислювали кількнайцять разів, аж вкінці переконали ся що воно так і є. А що не обійшлось тут і без посмітюхів доносчиків і Поляки довідались куди ся група втікала і засипано сю яму, яка йшла ~~по~~ під дроти.

Тухоль 28 IV 920

Мазур

Петро

N. 4

I

Ч. 4.

„З великих та важких днів"

Мої записки з нашої народної війни.

Ч. IV. Від серпня 1920р. – до – лютого 1921р.

Мадяр Степан

Червень 1920.

І час минає своїм звичайним повільним темпом несучи зі собою, зі своїм упливом нові вістки, новедить і якусь зміну. І всі ті вістки, сї новинки що хвилі так різні, що сотки вподібні пересяпт мінне тими змінами, тими новинками, котрі напружують нерви неодному, а неодному приносять хвилеве вдоволеня, але не на довго, бо свіжа нова вістка, котра надходить наче буря паралізує знов його хвилеве вдоволеня та його нерви. І так у нас жите живе, яке вже згадав я своїм шляхом, а кождий у нас бажає, щоби сей час, се мікарство душі, щоби минав як найскорше, мимо сего, що несе він зі собою для нас богато прикрих, богато зловіщих новинок. І мимо сего що у кождого нерви напружені, кождий жде вечера, бо тоді звичайно кружлять богато можливих, а ще більше прямо видуманих новинок, бо неодин в сю пору одержить лист з дому, з котрого довідуєсь дещо нового, а ще більше додумуєсь; инший пропагандя дещо підслухає і зі сего комбінує новости, а ще инший видумує прямо щось неімовірного і розносить се вже як правдиву вістку, а кождий все се вірить, бо хоче заспокоїти свою жадобу цікавости.

Але щоби сей час як найбільше собі приспішити, помимо сего, що серед таких обставин тяжко приходить ся занятись поважно наукою. То помимо сего курси, які зачали ся, серед важких обставин і серед великих перепон дальше ведуть ся досить успішно. Часто лучає ся так, що до научного бараку приходить польський підстаршина з рідким тоном на устах: „заходзїце на збюрке" візили провірка, бо знов негодна команда дорахувати ся кілько їм бракує, кілько втекло. І бачить ся щоденно рано о год 7^{30} десятки старшин, які зі зошитами під пахою спішать на виклади, хотячи з одної сторони щоби сей час як найскорше час минув, хотячи забути на кілька годин за все, за лихі обставини а віддати ся науці, пригадуючи собі неодно забуте, неодно придушене через шість літ війни, инший знов хоче щось нового научити ся, щоби в будучині своїм знаням прийти з більшою працею для народу, щоби своїм знанєм принести більшу користь для суспільности. Вправді нераз приходять вістки зі сторони польської Команди, що нас скоро випускають, що наша справа добре стоїть, але знаємо ми наших побратимів аж надто добре, а вже прямо волосє дубом стає, коли щоденно читаємо сторінки нашої газети, котрі переповнені розпучливими статями, протес-

тами, наведеними фактами з нелюдського поводженя ся наших
побратимів з українським народом у Східній Галичині, як читаємо
за масові арештованя нашої інтелігенції, як прочитаємо статі про
наведені і доказані надужитя польських властий над безборонним
нашим населенєм то мимовільно відзиваєсь у кождого голос со-
вісти: „Не опускайте рук і за ґратами, але працюйте над
собою, бо прийде час, коли будете мусіли з подвійним
напруженєм взятись за працю над своїм народом і направити
рікою крови зроблені недостачі." І ніхто не думає та не вірить
на всякі обіцянки польські, але у кождого кріпшають сили
до праці над собою, а почувши звіт з фронту мимовільно, якась
утіха хотяй мабуть мильна після ночі гадки огортає наші
серця хотяй знаємо бо вже наочно ми переконали ся, що як поля-
ки так і російські большевики се рівні для нас союзники
простягаючі руки по українські землі, які зрошено кровʼю
вірних синів сеї землі та засіяно десятками тисяч трупів.
А сї союзники наче з рукава сиплять обіцянками, а дійсно
роблять що иншого. І так у нас плине час заповняючи наші
серця різними прерізними думками та приносячи час
від часу мимо нашої нехоче заслонений образець зі змагань
двох велитнів о землю, яких ми через свою оспалість не мог-
ли оборонити. Аж ось кілька днів сейчас по утечі вже згаданої нашої гру-
пи, ми довідуємось, що наша бригада в Чехах зовсім не розо-
ружена, але противно кождим днем збільшає ся і мабуть при-
йде час де ся бригада, сей цьвіт укр. народу, котрого серця зі-
тають ся до сеї бригади, сей цьвіт захистивши ся на Чехах візьме
ще чинну участь в будові нашої держави і стане ще в обороні
прав нашого народа. О важка я доля нашого народа, розсія-
ного по усіх усюдах, котрий пробує піднести ся на ноги, та
над ним стоїть два кати, а се з одної сторони стоїть Польща, а з дру-
гої навала укритого московського большевизму, та сї два кати
не позволяють піднести ся сему зніченому народови. Але мимо
сего що двох катів стоїть над українським карком, сей народ
підносить ся; бо мимо сего, що богато найкрасших синів на-
шого народу гинуть по польських тюрмах, а иньша час-
тинка гине від катів большевицьких чрезвичайок, але иньша
часть схоронилась за границею, гартуючись в бою рати та жи-
дач хвилі, коли знов можна буде стати груди об груди за права
нашого народу! Та не сплять і сї в таборах та тюрмах,

але працюють над собою а ось дня 1. VIII. 1920 відбуваєсь відчит на тему: „Що кождий з нас коли дістанесь на волю повинен робити, щоб наш нарід поставити на рівні з иньшими народами“, а дня 8. VIII відбуваєсь відчит на тему: „Будова укр. держави через культурну працю“.

Нариси зі сих відчитів я зробив собі коротенько.

День гарячий, життє у лаґрі іде своїм звичайним шляхом. До полудня як се звичайно буває кождого дня, в лаґрі панує якась тишина, а се тому що богато старшин заняті наукою, одні в одній з трех наукових саль, иньші в читальні, иньші на площі і все мимоволі так складаєсь, що у лаґрі панує якась тишина і все обняте якимсь дивним сумом. Аж по полудни життє якось відживає. І сьогодня по обіді життє наче віджило, а до сего долучилось еще все що задумано по одержаню з великими трудами дозволу, власними руками збудувати собі театральну сцену. І я думав іти помочи хоч крихітку при сій праці та заглянув через вікно чи вже зачала ся ся праця. І ось бачу я перед собою отсей образець:

13. VIII.

Около двайцять старшин під кервом польского жукальского в чабіку вбиваєть зривають дошки з розваленого бараку та перекидають їх через дроти на нашу площу. На площі стоїть иньший гурток старшин глядячи одні з них на летячі дошки, а другі на купку знарядь, які мали взяти за хвильку до праці в свої руки. Кілька хвилин так придивляв ся сей гурток, аж нагло перший гурток перестав кидати дошки, а другий кинув ся до стоп накиданих дощок став приглядати ся їм, перебирати приміряти і та з тишини почала ся стуканина і рух. Недалеко від сего гуртка котрий мозольно заходить ся коло праці хоч псевдо-сцени, бо за правдиву сцену тут не може бути мови, недалеко від сего гуртка ходить вільним ходом середного віку постать згинаючи ся що хвилі до землі неначе підносячи щось чи збираючи щось по землі. Хто ж се за постать коли вже згадую за неї? Се постать поважного професора вчительского семинаря, се Др. Ц. ходить по площі та збирає сухі трісочки по площі та докладає до огнища, де на цеглах стоїть старий чорний баняк з вибраним його білєм і се білє він переварює. Згаданий професор викладає щоденно математику і хемію для гуртка учительського семинара, бо колись сего предмету учив в учительским

самохари в Станиславові. Отсля в укр.-польській війні бачив я часто се відважне, спокійне та холоднокровне лице, звернене з великою увагою і напруженєм з далековидом при очах в сторону неприятеля, регулюючи огонь своєї батерії відносячи майже завсіди добрий успіх. А знаю сю постать тому, що часто він зі своєю батерією ішов як передна сторожа як підмога нашому куріневи. Ось сьогодня сей самий чоловік збирає по площі трісочки, та переварює біль, але також не заперестає працювати і над образованєм своїх молодих товаришів. У мимоволі такий образець стає якимсь сумним та глубоко врізуєсь в душу та мимо на се, щоби бути неначе упімненєм та вказівкою на мойім шляху житєвім, який повинен а взглядно по при моє занятє мусить бути посвячений для добра і піднесеня нашого народу. Так дивлячи ся на сей образець почув я розмову в другім кутку нашої салі, де товариші говорили щось за село Павлівку за бої в них місцевостях та мимоволі приходить мені на гадку одна образець з борби фізичної з борби в котрій змагався укр. стрілець на пів нагий і обдертий, але свідомий з [illegible] польським котрому приобіцяно укр. землю в Східній Галичині єсли прожене українців, гайдамаків та після польської назви „бандитусів".

Було се одного гарного дня (дати не памятаю, але маю її записану в дневнику першім, який я оставив у Львові для переховуваня), наш курінь прибув по важких боях злучений одним курінем XI бригади до села Білобожниці на відпочинок, де мав задержати ся кілька днів. А що наш курінь досить добре і кріпко держався в VIII бригаді, вислано його слідуючого дня на підмогу XIV бригаді, яка стояла на позиції за селом Павлівкою та саме зводила важкі бої з наступаючим ворогом. Курінь рушив в дорогу одержавши по 50 набоїв та прибув до села Павлівки над вечер якраз в благу пору, бо XIV бригада обезсилена важкими боями з переважаючим ворогом, почала відступати до села Павлівки. Наш курінь перенял часть позиції від XIV бригади себто обсадив ~~[illegible]~~ село Павлівку та на сих позиціях заночував. Слідуючого дня раненько прибула часть II бригади з цілою XIV бригадою і спільно з нашим курінем одержано приказ до протинаступу з цілию відзискання попередного дня страчених позицій ~~[illegible]~~ між тим і фільварком „Стадники". Наступ по середніх втратах з нашої сторони та не меньших

з польської сторони в?ратах наступ удався і переважаючого во-
рога викинено з вчерашних наших позицій. Але в два рази
більшій скількости ворог вскорі зорганізувався і почав наступ,
який до часу як було ще по кілька набоїв у стрільців здержувано
але по годині наші частини по причині браку муніциї опустили
з так важким трудом здобуті позиції. Наш курінь знов опинився
в Павлівці (коло місточка Джурина), де вскорі роздано обід і ожидано
на посилку муніциї з бригади. Але скоро завився наш післаний
їздець на запіненім коні з відповідю, що муніция надійде не скор-
ше як по двох годинах, бо позвідки запасу муніциї вислано до части,
які також доконче потребували. Міжтим вислано другого їздця
до курінного обозу з приказом сейчас привезти всю муніцию яка лише
була при обозі, щоби принайменьше можна було роздати хоч по кіль-
ка набоїв. Тимчасом дає ся чути вистріл ворожих гармат і то досить
сильний так що кожний вже з гори причуткав, що се підготовка
до скорого ворожого наступу, а у наших стрільців по 2 до 5 набоїв,
а село в скорі треба обсадити та здержати ворожий наступ. Че-
рез 15. мінут приїхав висланий їздець, що було знаком, що везесь
муніцию. Але по розгляненю показалось, що се переважно россійсь-
ка муніция, а у наших стрільців австрійські кріси і старши-
ни бачили прямо безрадні (була се позбирана муніция россійсь-
ка при різних нагодах по селах чи при відворотах). Стрільці
побачивши муніцию аж зрадїли і кождому неначе якийсь тя-
гар скинено з його души. І кождий чув себе вже відважним та певним
себе, але вскорі далось заприміти зміну в веселих передхви-
лево обличах наших борців, бо в хвилї коли справник та деякі
підстаршини почали переглядати ю привезених скринок амуніциї;
горячі, опорошені і переспічені лиця стрільців були звернені на
тих кілька деревляних скринок в яких они шукали неначе яко-
їсь помочи якоїсь відради, але так дивлячи ся на її твари мож-
на було вичитати зміну та заприміти перехід сеї веселости
хвилевої в якийсь сум і безрадність бо ті лиця бачучи що нема
що нема нікого. Муніциї почали набирати скривленого болю
виду, що шукаючи ліку на сей злучевий біль не можуть його
знайти, а тревоги сеї лікарство таке примітивне, се сих
кілька деревляних скринок потрібувало бути повними і з сотні
людий були б вновай вдоволеними. Але не пора була думати
над сим всім бо змагаючий ся з кождою хвилею огонь шрап-
нелів і гранат приказував спішити ся, щоб не було за

пізно. Дивлячи ся на се все наш курінний Кмдт сотн. Ста-
німір, котрий в найбільше пекучих хвилях не попадав у зневіру
але все був рішучим; тим разом також не опустив рук але
здавленим, але рішучим голосом дав приказ: „Видати кождому
по 25 набоїв таких які є в скринках" і в сїй моменті нежданно
з під землі виринула підвода надіслана з бригади з муніцією
до скорострілів в числі 5000 набоїв. Всї утїшилися та зрадїли,
бо зовсїм інакше представлялась справа коли наших 10 скоро-
стрілів буде могло відізватись як слід в случаю ворожого нас-
тупу, а скорострїли мали ще по кілька лент муніції так
що положенє наше показалось вже о много лучшим. Між стрїль-
цями вже було чути веселі розмови, они вже радо здали мали
по 25 набоїв російських потїшаючись допомогою скорострілів.
Уже тревало довго як наш курінь обсадив село та пішов завзя-
тий бій та розходилось о здержанє о много сильнїйшого насту-
паючого ворога, котрий що хвиля підсував ся під наші по-
зиції і здавалось, щоось ось прийдесь ся опустити село, а зби-
раючий ворог прямо кпив собі з нас бо стрільцї стріляли
російськими набоями, котрі падали 100 кроків перед стрі-
льцями, а Поляки побачивши се кричали в голос „Не стшеляй
сьмєпакамі" тобто лековажили собі сих борців, але
в рішаючій хвилї коли ворог наближав ся щораз близше
заклекотїло наших кілька скорострілів на перегони випере-
джаючи один другого та завдаючи ворогови страшні втрати.
До сего дав ся чути невольний гуркіт наших 6ох армат
котрі рівнож не остали по заду, але посилали свої гранати
та шрапнелї, котрі наче радіючи над добрим положенєм,
котрі бачучи утїкаючого в переполосї ворога своїм невгаль-
ним гуркотом додавали ворогови відваги до шаленої утечі, а
нашим бідним перемученим героям, почорнїлим від сажи
борцям гоїли сей біль душевний, додавали душевної сили
до переслїдування ворога. І так того гарного дня відбито два
ворожі наступи маючи кількох ранених (кількох сьогодня я собі
вже не пригадую, але маю записано в першім дневнику), а Поляки
засїявши поле численними трупами третого наступу вже
не пробували.=
І так протягом двох днів сцена станула зовсїм готова як на наші 15. VIII.
відносини за дротами досить добре удекорована, а куртину зробле-
но з великого брезента (велика військова непромокальна плахта)

а в неділю рано появило ся оголошеня що о 6 год. вечером відбуде ся перше представленя. Сего дня по обіді отаман Любків проголосив відчит на тему: „**Модерна армія в теперішних часах**“ беручи тут під увагу малу державу з величиною Східної Галичини, значіня і твореня армії потрібної для такої держави як самостійної, евентуально підготовчу і органїзаційну працю в роді Січий і Соколів для Українців в Галичині східній оскілько не притишилось би її вибороти самостійности чи то в злуці з великою Україною чи самій так, щоби на случай відповідної хвилі можна стануть на ногах самостійних твердо і непохитно. ~
Сего самого дня о год. 6. по пол. відбуло ся представленя під заголовком: „Редактор чікаб. хліборобa“ (комедія на 2 дії). І знов насуваєть ся мені при сій нагоді сумний образець з нашої мандрівки по Україні. Тут перед представленям відспівано „Заповіт“ Шевченка, який хор полонених досить гарно відспівав. Ся пісня відбиваєсь в кождім серцю з присутних, а мені в сей момент стає перед очима один образець коли наша армія переступила Збруч та посувалась повали органїзуючись напрід щоби за кілька днів взяти участь з завзятим ворогом. Осьма бригада стояла в Новій Ушиці, де стояв рівнож штаб II У. Г. К. та случайно там примістив ся укр. галицький театер, який рівнож взяв участь в славній важкій походї нашої армії і от в Ушиці сей театр дав представленє для війська, а перед представленям виголосив промову старий вже посол Петрицький для стрільців і старшин, де вказував саме на заповіт Шевченка та на сю хвилю що ми якраз в дорозі виповнення сего заповіту вказуючи на важку хвилю та на виповнення нашої так великої задачі супроти нашого народу. І ось як ріжні сї дві сцени в нашім житю. Рік саму лиш в важкій борбі, а тепер за дротами перед представле-

нім співає хор свій так важкий заповіт, котрий можливий був до сповненя, та однак ще досі гори не сповнений. Все потішає мене се що були ми вже на дорозі змаганя до сповненя заповіту і важка ся борба була, але свідома і мила бо звалось що се виповняє ся заповіт сего, котрий віддав нашому народови все, що мав лиш найдорожче бо віддав свою душу та оставив єму заповіт, котрий є неначе нашим сторожем в наших важких сьогоднішних змаганях о самостійність о розірваня сих важких кайдан. А сьогодня так склалось чи судилось сидіти за дротами, але є ще надія, що може ще прийде хвиля і для нас, коли станемо врядах та зложемо вже навіть розірвані кайдани, котрі наші вороги все щільно кують, що зможемо їх розірвати. Представленє випало зовсім добре. По представленю не обійшлось без ріжних новинок, тимбільше, що до Тукома прибув з Буджиснаца евакуований дім інвалідів.

Сего дня вечером відбув ся „гумористичний вечер“, продуманий театральним кружком, а складаючий ся з 6 точок. Замітною була перша точка в роді вступного слова висказана в жидівськім діялекті польскої мови беручи сатирично під увагу наші відносини та відносини наших союзників під сю пору. Сей гумористичний вечір мав на цілі виключно дати кілька хвиль веселих для відірваня сего по части досить монотонного та замкненого житя. Сего дня одержали ми також від нашої групи яка вирвала з Тукома до Грибайк заривоти до Чехословаччини гумористичну часопись, яка подає нам загально хотяй неясно відносини у тамтій Грибайці, а як она до нас дійшла то я сам не знаю, але для зацікавленя подам відпис в осібних картках, але зазначую, що тут може занадто осуджує деякі особи, але се на нашім місци кождий би так осуджував, сидячи в хвилі коли на наших землях рішаєсь наша доля, а нас зачинено під багнетами, не даючи рушитись, в сей сам час вже розграють ся в Східній Галичині над нашим народом, де будьтоби якась укр. армія бореся рівнож проти большевиків. А щож ми чиж не Українці? чиж ми не тої самої обідраної зрабованої неньки України сини? Так ми також Українці, але ми після думки головного отамана Симона Петлюри зрадники, а се тому не маючи нас в своїй армії не міг би поступати так як лиш кому подобається, але

16. VIII.

мусів би іти ясним шляхом, шляхом котрим би вів весь народ до визволення, а не ради своєї власти віддав одну часть народу на поталу дальшого гнету, а за яких при помочи котрих віддав колись тримадрамно до Києва і не подумав зовсім. але може жаліє і причиниться до сего, що ми тут заглядаємо з за дротів. Але не мені його судити бо з одної сторони не знаю його душі та його замірів, але се є моя вгадка і лише моя особиста гадка.

І минув знов один тиждень нашого життя в таборі в Тухолі, і знов найшла неділя. День був гарний а порядок недільний в нашім життю в нічім не змінив ся, бо около 10 год. перед полуднем відбуло ся богослуження і час перед полуднем минув досить скоро. По обіді знов показалась одна новість, бо появив ся афіш з оголошенням, що о 6 год. вечером відбуде ся „Артистичний вечір" зі слідуючою програмою: чотири точки мужеського хору, ~ 5 точка = Невольник (4 дії), ~ 6 точка = Калнишевський (сценічний образ), ~ 7 точка = живий образ. = | 22. VIII.

Вже о 5 год. по пол. стінили старшини на площадку, та кождий старав ся чим скорше заняти місце щоб міг хоч зі сего скористати та розірвати собі час шукаючи для свого ума, щось нового, щось такого щоб відірвало його гадки від сего так марного життя. Для деяких не ставало місця, отже сі пішли з лавками зі своїх бараків, а ще иньші не могучи нічо зі заду бачити тащили зі собою столи, ставали на них щоб могли бачити. О годині 6ті появив ся і ген. Тарнавський отаман дещо пізнійше і польський поручник та декілька осіб цивільних (поляків) з міста, які до тепер попередувані військовими властями заглядали з далека за дротами на нас, хотячи придивити ся нам як большевикам, що ми за одні та чи не виглядаємо як які дикуни, а як хотіли приблизити ся до дротів то відганяли їх тості не даючи з ніким слова промовити. Та тепер вже певно довідались хотяй еще не зовсім, що ми за одні, чому тут сидимо та дещо близше за нас і для того то появилось кілька осіб на сей артистичний вечір. Ві призначенім часі зачалися співи хору, котрі випали зовсім добре, по них 4а дія невольника, яка представила тюрму козаків. Нім мала зачати ся 6а точка ~~на~~ на небозводі почали збиратися густі хмари і здавало ся, що от ось може дощ і не дасть спромоги докінчити сеї штуки. Але

тут неначе природа нам сприяла, бо вправді повис у во-
дусі ланцюх хмар, але неначе хотячи придивитись сій штуч-
ці, котра серед таких поганих обставин, серед так важких
старань і мозольної праці драматичного кружка, хотяй і за
дротами, але в хвилі коли куєть ся доля і то важна доля
українського народу, ся штука преть ся на сцену і хоче
нам пригадати важку долю послідного нашого гетьмана
Калнишевського без порівнання і ще раз без порівнання
гірну від нашої, а мимо того Калнишевський не упа-
дав на дусі, але кріпко держав ся духом, а слова актора
який грав ролю Калнишевського: „Від Січи туга по Кавказу"
при вечірній пітьмі і надвисаючих хмар зробили і на чужих
гостий вражіне. Послідна точка се був живий образ (Україна,
або Шевченко і його твори був дуже гарно уложений і також гар-
но удав ся. ==

Субота, вечір гарний на дворі місяць світить прямо не
хочеть ся йти спати і так ходячи приступив я до гуртка, в кот- 28. VIII.
рім розмовлялося на ріжні теми. Говорено між тим про свя-
щеньство, його працю для народа та про його хиби. І тут у мене
являєть ся гадка ось яка (може она й хибна, але після мене она
булаб не зла і можлива до переведення): Священик повинен
працювати в злуці з учителем. Повинен він також помагати вдечім
учителеви, в добрий учить дітий і повин їх собі так з'єднати, щоби
они горнулись до него, а маючи їх любов до себе не повинен їх
покидати і по за наукою, але старати ся мати сей молодець-
кий гурток і поза школою, а специяльно відносилоб ся
се до пори літної (липень, серпень до половини вересня), в
якій учитель при помочи священика, а деколи при помочи
учеників гімназияльних чи семинарияльних утворити пови-
нен щось в роді курсу літного чи якби його не назвати і в сім
часі розширати знане дітий на рідну историю, читаючи їм
з початку цікаві байки та казки, опісля деякі кни-
жочки про наших князів про нашу державу про наші
борби і т. д. Се з початку тяжко приходилось, але при добрі
волі і стараннях дітий собі можнаби з'єднати, а проваджучи
такий гурток через кілька літ починаючи від сих ма-
леньких дітий можна мати їх я по своїй стороні так, що
они і покінчивши свою науку будуть літньою порою
сходити ся в означенім для них часі, будуть горнулись

остілько, оскілько виберетъ ся для них підходящий матеріал, а що найголовнійше оскільки в них розбудиться ся взбудити зацікавлення. А провадячи такий курс кільканайцять літ розділюю його на дві часті а іменно дітинячий і курс для дорослих котрий днов групуєсь в читальні, а є се той сам курс який провадилось від дітинячих літ і з тих котрі учасниками на сей курс маєсь гарних сталих членів читальні, а попри них як їх зацікавить ся горнуєсь і менше сельськоство чи старі жінки чи мужчини. При сім старшім кружку учениб попри лекцій читання вибраних книжок також співаних пісень (розумієсь моральних) українських. Такий літний кружок для дітий треба поліг від половини липня до половини вересня то є через 3 місяці в свята та неділі, а висший кружок, щось вроді читальні могли б відбувати ся частійше, а при добрих обставинах і зимою. А се моглоб наступити лише тоді, колиб се роблено спільно якось в порозумінню зі сусідними селами так щоби такий учитель чи священик був певний, що він переходячи в иньше село застане там також такі просьвітні кружки, а тим що прийдуть на їх місце передаст свою працю. Розумієсь що в круг ділання старшого кружка входилаб також якась каса заохочова і инь., але я се начеркнув для себе так лиш, щоб колись переглядаючи дневник міг запитати себе чи зробив я зі сего хоч крихітку розумієть ся маючи до сего нагоду. Бо у нас богато говорить ся, а мало робить ся, а хотівбим колись сам на собі переконатись та пригадати собі деякі обіцянки. ~ ~ ~

говорено також богато за наші музеї їх вартість і мимоволі приходить мені на гадку що я будучи в Одессі, будучи в Києві будучи у Львові (хоч не довго), а маючи достаточно нагоди не інтересував ся нічим, не був ані в однім музею в Києві, а лиш в однім в Одессі, де зацікавили мене запорозькі гармати, портрети гетьманів і инь., але загально можнаб сказати нічим не цікавив ся. А чому є ?і сам не знаючи се моя особиста вина, чи тому що так мене в школі виховали, чи укр. оточенє, а мабуть се посліднє. Ар бонерова тепер приходить на гадку яку се все вартість має лєгцейнсу для народу для його культури. —
говорено також за вивезення літри зроблення з корони

Дакила Москалями в 1915 році, за знищене большевика-
ми дому Грушевського во Києві, де він мав зібрані всі
матеріяли до писання історії України. І мимовалі все
взбудує якусь вагу сего всего, що нищить ся довга війна,
а що дає? хиба се що відродження для нас, але попри се
забирає здобутки нашої культури, наші памятники так мозольно збира-
ні з усіх ~~...~~ усюдів, а котрих більша часть окрашує
стіни і сали чужих музеїв. ~ ~ ~ ~ ~
В сім самім дни відбув ся відчит пор. Сальчаника
під заголовком „Дещо про історию літератури Возняка"
де виказав значіннє і вартість її для нас Українців. —
День неділі проминув як звичайно та може трохи спо-
кійніще як звичайно, бо день був похмурий, а як звичайно 29. VIII.
в такі дні буває і вдача чоловіка пристосовуєсь до природи так
само в лагері нашім стало якось тихо, подвіре стало пусте
та лиш через вікна бараків можна було побачити деякі
лиця, котрі що хвиля глянули у вікна хотячи переконатися
чи вже перестав дощ падати. Над вечір появилось оголошення
що слідуючого дня відбудеть ся відсвяткування річниці
здобуття укр. гал. армією нашої столиці Києва та на сю
интенцію відправить ся поминальне богослуження за погиб-
ших за свободу нашого народу героїв, а по обіді має відбутися
в сю честь академія на нашій площі. —
День дощевий, ціле небо затягнене сітню темних хмар,
дрібні капли дощу зрошують землю, з бараків виходять 30. VIII.
старшини, уставляють ся двійками і довгим шнурком двійок
якимсь важким кроком ідуть до каплиці. Лиця їх якісь
поважні та похмурі, ідуть мовчазно та лиш деякі щось
між собою говорять. Чомуж такий настрій, то й не треба
питати хто знає хоч трохи положення її і історію укр. гал. ар-
мії. Ото рік тому назад як сі самі веселі одушевлені,
хотяй умучені вичерпані довгими маршами стукали гармата-
ми в мури Києва, рік тому як підступали її лиця,
але зі зброєю в руках освободжати столицю України,
а сьогодня сі самі постаті підступають важким ходом
під браму льорф щоб їх польські пости відпровадили
до каплиці. Старшини і стрільці увійшли до каплиці,
де була построєна могила, убрана гарно в зелені цвіти
а над нею сторчав хрест з написю „Погибшим борцям

за волю народу!" І в сім моменті кождого гадка полинула до сих могил, котрі так розкинені по широких степах України. Серед заліблого настрою відбулось поминальне богослуження, а по богослуженню відправлено панахиду і о. Лучиньский виголосив проповідь, а по богослуженню відспівано укр. гимн і всі розійшлись до бараків. З каплиці кождий вернув немаче покріплений на дусі з гадкою що сі жертви на марно не пішли і тейже се один з найлучших доказів, що сі могили є свідками, що ми маємо право самі розпоряджати своїм хазяйством. Академія по причині непогоди не відбулась. ~ ~

І так проминув знов один місяць а сей час забирає поволи разом з гарним літом ~~[illegible]~~ тої крихітку веселости, крихітку сего гумору, а наближаєть ся час в якім природа відбуває немаче жалобу по утраті тих гарних літних днів зрошуючи своїми слізьми насичену теплом і літним щастям землю. ~ ~ ~

Вересень 1920.

Час плине своїм руслом не оглядаючися на нікого, чи приносить він кому добро чи зло тому все обоятно. Він плине собі байдужний на бажання людий, на їх жалобу на їх зойки, топочить все що тому стоїть на перешкоді і не оглядаючись позад себе йде в перед. В нашім таборі життя починає дещо змінити ся, час як я вже згадав починає забирати зі собою ту веселість, а на її місце приходить якась тишина якийсь сум, якесь пригноблення. Дні стають тратити свою давню красоту літа, а набирають якоїсь понурости якоїсь немаче злоби, а небо раз-враз покриваєсь темними хмарами та майже щоденно зрошує землю хотячи помстити ся за сі світлі часи. Вже не видко усміхнених ~~мо~~ переважно з гори молодих лиць в сорочках на площі вигріваючих ся до сонця, вже не видко сеї рухливости, але на місци сего бачить ся важкі постати десякі окутані в плащі зі зошитами чи книжками в руках, ходять они повільним ходом та кождий віддаєсь науці, хотай се тяжко приходить. Щораза стікають сі постаті до саль викладів, та з неодного

грудий вибувати ся вже тепер сухий страшний кашель.
Вже тепер, а що буде серед зими? Правда, була комі-
сія польська та бачучи, що нема на ліжках накри-
вал (коців) казала все записати та приобіцяла, що
скоро надійдуть ся. Але ми віримо бо такі самі ко-
місії приїздили і перед двома місяцями та казали:
„Панове ваше дні суть полічоне", так сі самі оглада-
ючи склад мундурів, які нам надіслано з Америки за-
питали нашу команду табору що се за мундури; одержа-
ли відповідь: „То сом українське, але мийсьмо забрали що
потшебовалі і терас не зостало", а ми щодень
ходимо з білими кулаками та здаємо уряди, але навар-
мо і все нас записують але дуже рідко дають що свое, але
нам присилає від наших братів американських українців.
І час пливе, а що буде се покажеть ся ще. А щоб зовсім 1.IX. до 8.IX
духово не пропадати то от сходимося, старші розумнійші
дають відчити та курси і час минає. Дня 1.9. пор. сот. Цаяк
дав відчит на тему „Як повстає нова держава";—
Дня 3.9. відбулось представлення театрального кружка
де повторено „Хмарорубa" і додано комедію „Хапуга" та моно-
льог. Дня 5.IX пор. Dr. Хичій дав відчит на тему „Як тра-
тили ми свою самостійність" (часть I). А 7.IX ходять слухи
що нас перевезуть, а стрільців пустять домів, але що в сім Від 8го вересня.
правди то покажеться. —— Слухи остають слухами як
всі иньші сплетні по бараках, а у нас ми в дечім змі-
нач ся життя а саме в тім, що кождого тиждня зникає
кількох товаришів себто покидає лябер та мандрують
одні задержуючи ся якийсь час в Німеччині на роботі, а за-
бивши кілька марок вандрують туди, куди й иньші.
А поляки забувши на се як їх старшини бувшого легіону
за австрійських часів в часі коли їх замкнено на Угорщині
так само втікали, они вже забули на се та не з злос-
тять ся роблять провірки, грозять, спроваджують цивіль-
них агентів, поправляють оглядають дроти та з вели-
ким здивованням викликують: „Панове! Дльчего уцє-
каце, пшецєж вам тутай не єст зле і нє длуго
тутай бендзєцє сєдзєць." А оглядаючи дроти зі
здивованням говорять між собою: „Вшендзє вокр
пообставалісьмы постерунками, і нігдзє нє ві-

дацъ дзюри в друтах, а оні що кілька дзень по кількох утікали." Старають ся оні в різний спосіб викайти слід кудою втікають, але дарам, бо й мене як запитавби хтось як утікали то за всіх не потрапивби я сказати. Бо се так при збірці вилидаєсь половик, а мимоволі бачить що вже є менше так не знає коли і як сих або иньших двох чи трех зникуло. А поляки вже в різний спосіб старають ся нам виналагороджувати, бо замкнули нам площу, зменьшили пайку хліба, погіршив ся харк, обходят ся брутально, забороняють не то своїм, але нашим власним світлом світити по 9[ти] годині та се все нічо не помагає бо вже скоро буде півтора сотні старшин які опустили сей благородний табор. А ми як хто може дальше працюємо над собою, появляєсь новий поділ годин який поміщаю на слідуючій стороні. Дня 12 вересня відбуло ся представлення „Кара совісти", а дня 19. IX. концерт і представлення (одноактова комедія „Газетна помилка", дня 12 і 13го вересня на годинах економії відчит „Про аграрне питання" дня 18. IX. на годині економії відчит „Про промисл."— По причині заборони ходити по площі урядженo сцену в науковім бараку і кружок драматичний дальше мозольно працює над сим щоб давати і дальше представлення, щоб в сей спосіб уприємнити своїм товаришам се гірке життя. А гарно також працює з трудом склеєна оркестра, яка купила вже бас за 1400 марок з фонду запомогового в части, та з доходів з представлення (представлення давано за вступом від 1- 3 марок для старшин, для стрілецтва дармо) гарно розвиваєсь і хор, бо вже співає 30 гарних пісень. А як наука поступає дасть нам гарний образець нового поділу годин. Та тільки на сполиш одного мище кождого захмарюєтьсл, а сімсото дні зменьшаютьсь, наступлять довгі зимові вечорі, наступить зима, котра для кождого мiру є нещастна і кождий хотівби єї оминути та не дасть ся. Так от і ми стоїмо на порозі обдерті без накривал ~~перед~~ на передодні зими, а що она принесе рівноч покаже ся. —

Поділ годин

Обовязує від 8.IX 920.

	День	8 - 9	9 - 10		10 - 11	11 - 12	12-2½	2½-3½	3½-4½	4½-5½	5½-6	6 - 8	
I велика салі	Понеділок	право вексльове і торговельне др. Кіцула		Перерва	Історія укр. літер. пор. Сольчаник	Право — Право цивільне — Загальні і рідні виклади	перерва	Кооперація	право політичн.	Книговодство Іваненць		годівля худоби	
	Второк	Книговодство			Всесвіт. історія ст. Сологуб			Військо				Позашкільна освіта	
	Середа	право вексльове і торговельне Кіцула			Істор. укр. літ. Сольчаник			кооперація	право політ.			годівля худоби	
	Четвер	Книговодство Іваненць			Всесв. історія			Військо				Позашкільна освіта	
	Пятниця				Іст. укр. літерат.			Кооперація	право політ.			годівля худоби	
	Субота				Всесвіт. історія			Військо					
II середня салі	Понеділок	Військові виклади	Фізика		Стенографія	Математика і (для біланорясті) проф. Добржанський			Англійське	Французьке I	Вечеря		
	Второк		Геал. начерк					Хемія					
	Середа		Фізика										
	Четвер		Геал. начерк					Хемія					
	Пятниця		Фізика										
	Субота		Геал. нач.					Хемія 1½ до 2½					
III мала салі	Понеділок	Математика (для семінаристів II-ої ст. Царевич)	Педагогіка		право-карне	Пільництво	Обідова	Теор. св.	Англійське	Військо		Проби хору і музики	
	Второк		~~фізика (Гімн.)~~			Садівництво		/					
	Середа		Педагогіка		право-карне	Пільництво		"					
	Четвер					Садівництво		/					
	Пятниця		Педагогіка		право-карне	Пільництво		"					
	Субота					Садівництво		/					

Як се всюди і все буває, що часи, а вслід за ними природа змінються,
та так само се і у нас дієтьса; бо місто давних гарних та гор-
чих днів, а опісля меньше для нас приємних бо мину теп-
лих днів приходять так сказатиб ворожі для нас дні, ворожа пора
року, а се глубока осінь. І як се буває в таку пору року
всі натягали селяни теплі кожухи, хотяй що правда не
всі, але котрі з них не мали на собі кожухів, то на них
звертались очи всіх з якимсь сумним виразом лиця з виразом
співчуття і не один сказав: „от бідні люди". В місті рівно
одягались люди в чорні тужурки та теплі плащі і се
було знаком що от, от збліжаєсь зима як звичайно кож-
ного року. А якже ж виглядає се в лягрі спитавби декто?
А в лягрі виглядає оно зовсім відмінно зовсім інакше, бо
лягер, а ще до сего польський лягер то се щось дуже відмін-
ного, бо як се буває у ляграх, а випливає се вже з міжнародного
права що сей, котрий когось замикає має його прокормити,
має його одягти та старатись о санітарну опіку для него.
А тут воно інакше є як у держав инших як у держав куль-
турних. І ось у нас хто що привіз зі собою з одягу, то й обув-
ся має і ніхто його не питає чи в тебе добрі черевики чи ні,
чи ти змерзнеш чи ні. І не диво що приглянувшись ранній
збірці бачиться лиця худі і збідовані тремтячі від зимна,
бо ні в що убратися не в що взутися, а найлучше о сім
свідчить се, що з не одних уже молодих грудей чується гулкий
відгук сухого кріпкого кашлю, котрий виривається не
з одної, а майже з кождої груди. А в лягрі, себто в бара-
ках, котрі можнаб сказати в зимі без опалу є хиба загибе-
лию для чоловіка нічо не змінилось, бо як не було печі,
так і нема, як сінники були без покривал так і оста-
лись без них, а на дворі зовсім воно змінилось. На дворі
змінилось і то дуже бо місто давних гарних теплих днів,
шумить, гуде вітер, котрий пронимає тіло людське
холодом та зимном. В бараках рівно вітер віє, вправ-
ді не з такою силою як на дворі, бо дістаєсь він мимо пере-
пон через щілини стін і не диво, що як се кажеться що
в лягрі найбільше часу до спання та і сего тут не можна
примінити, бо накритись нема чим і в холоді годі спати
тож як тільки день настає, кождий зриваєсь на ноги
та ходить скорим кроком по бараку, щоб трохи розіг-

ріпись. А в наслідок сего і у нас життє змінилося, бо місто повільного проходу по подвірю бачится постаті окутані в обідрані ровнерські плащі, які ходять скорим кроком по подвірю від одного конця до другого не завдаючи собі питання чи є в сім ціль яка чи ні. А тут і там бачится як старшини з ношами навантаженими цеглою, яку носять до бараків, щоби побудувати собі печі бо дальше так сидіти неможливо. І в кождім бараку будують собі старшини власними руками печі, хотяй сего ніколи не робили і ні на гадку не прийшло професорови гімназіяльного, чи урядника якогось на вязалі кождого з нас, що він колись в польськім лаґрі буде будувати собі печі, красти потайком дрова, щоб було чим палити. Але се все по моїй гадці завинили, бо за мало працювали над народом, за мало що не так працювали як мали працювати, але самі ми ходили під чужим обухом і так нам було видко добре, коли принайменше за час війни австр. коли се у нас вішано сотками наших селян і богато інтелігенції, коли сотками мучено наших людий у Талєргофах і Ґміндах ми мимо сего не потрафили бодай тайно сотворити самостійних організацій, котрі б вказували в першій мірі самостійницьку дорогу інтелігенції нашій, а ся повинна була її розширити між нашими низшими верствами, на котрих ми маємо оперти свою державу. І ось тут блуд був наш і то непростимий, що ми дивились на сотки жертв та мимо сего не задавали собі питання як сему зарадити, як зі сего вийти, а наслідком сего сталося се, що зірвались ми до будови самостійної держави Західної Области України неприготовані, бо якби були ми приготовані і оперті сильно на наші низші верстви, то малиби ми безуслівно самостійну державу і не сиділиб по лаґрах. Хотяй є се школою для тих котрі вірили в чесність наших сусідів і казали що поляки безуслівно не підуть на нашу землю, а переконались аж тоді коли побуквавши по широкій Україні, коли побачили десятки тисяч наших могил на степах українських, а тепер опинившись в лаґрі переконуються, що лиш наша власна праця в першій мірі над собою, а опісля над нашим музиком і то праця безуслівно непереривна над вихованням і двигненням наших низших верств і ся праця мусить бути енергічна і доперва тоді принесе користь. І чим богато то

у нас мимо того, що обставино, лихий харч і холод докучає кождому праця між нами поступає вперед і кождий працює над собою, щоби в найгіршім случаю, а й в случаю дальшого нашого національного поневолення стати на дорозі ясній довільній і мочи побороти всі навіть найтяжші перепони. Нашою цілью є все тепер дійти до самостійної держави бо се хвиля яка не скоро прийде і тепер все ті ~~стати~~ жертви в теперішнім змаганню мусять нам дати нове національне життя і то самостійне, але в случаю неудачі мусим стати до дальшої борби і не покоритись поневоленню, але стати гордо й навіть зі жертвами до нашої цілі. І от тепер у нас дальше ті худощаві лиця марні срізнично, але кріпкі духом ~~..~~ одні вириваються з ляцької неволі до нашого гуртка, який може еще стати активним і піднести свою рушницю, а другі не могучи видістатись працюють тут дальше. І ось 26 і 27 сего місяця дає нам музичний кружок концерт в честь Ів. Франка, якого програму долучаю, а в промові вступній вказує бесідник шлях Франкової кривавої дороги, яка веде до цілі. — 26.IX.920

Дня 29. сего місяця тов. Д...... дає виклад: 29.IX.20.
„Увагу на тему польського закона що до примусового викупу землі", який видано на загладу українців Східної Галичини, бо все статистичні дати виказали, що оскільки Східна Галичина припалаб Польщі мимо того що зістало проголошене „самоозначення народів" то протягом 10ох до 15 літ Східна Галичина булаб переповнена польськими кольоністами мазурами, а наш народ бувби лишений на загладу! Увласне треба нам знов праці над нашим народом і обяснити кому щоб він знав що його чекає і від кого його ся заглада чекає а до сего треба знати средства й то звичайні п...., а в другій мірі праця над народом як спілки, крамниці, кооперація і спільна організація (держава - в державі — чехи в Австрії).

Дня 30ого сего місяця дав тов. ДХ... виклад ~~..~~ взглядно пояснення „статут для Східної Галичини" запропонований Найвисшою Радою Антанти в 1919 р.

Справді нам сей статут прочитано і належито пояснено, але такий статут довсім не був би пожаданим для нас і здавалоб ся, якби хто не розглянув докладно сего статута, що се широка самоуправа, але в дійсности се безглядна підлеглість державі і предвиджена заглада українців Східної Галичини добре Поляками обчислена. Так що по 15ох роках такої самоуправи як прийшлоби навіть до якого небудь плебісциту то Поляки тоді моглиб заложити руки і по доконаній кольонізації Східної Галичини моглиб легко сказати, що мають 80 процент Поляків то є більшість, а навіть моглиб зробити так як Австрія зробила в 1908 р. з Боснією і Герцеговиною. Але в першій мірі сей статут вже неважний і непринятий, бо Поляки не маючи права до Східної Галичини, а мимо сего нехтують наші права, скорим темпом кольонізують Східну Галичину, а наші люди одні по домбах і иньших таборах і се саме гнітить душу, що місто стати в запомогу і помочі нашому безборонному селянству ми мусимо тут сидіти за дротами та слухати газет на тих чистих (сконфіскованих) і переповнених зухвальними безправствами над нашими братами. Але як я все згадав се має стати гартом душі мочі і вказівкою на будуче коли часи дещо змінятся, а чоловік стане вільним щоби міг легше побороти всякі трудности.

30.IX.920. Сьогодня стає наче чогось веселійше, та взагалі в таборі якось рухливо робиться, хотяй без жадної важної причини. Справді як се в таборі буває щонебудь може дати причину до зміни настрою, хотяй лиш хвилевого. А сьогодня заворушилось все тому, що фотограф привіз виготовлені знимки ріжних груп, котрі вправді не дуже добре виконані, але мають остати їм кождому вічною памяткою, бо на жаль з нашої війни з наших так обильних жертв борби ми таких памяток мало маємо, тому ми що часть самі винні, бо за мало ваги на се клали. Я рівнож купив по одній з кождої з обох кімнат нашого бараку, що має остати памяткою та спомином на будучність. —

Жовтень 1920.

Як се все і всюди буває, що тоді коли чоловікови найбільше
дається відчувати брак найконечнійших річий, брак сего в першій ~~лінії~~ [лінії]
що повинен мати кождий чоловік, а ще до сего і брак
иних річий з окрема чого вимагає інтелігентний чоловік; тоді
ті люди глубше застановляються над своїм положенням шукають
причин сего злого стану свойого, шукають причин сего не лише
безпосередних, але також причин дальших глубших а також
цих хиб які сей лихий стан спричинили. Се саме дієсь
тепер і у нашім таборі, а щоби се лучше розібрати треба
кількома реченями згадати яке наше положення, а треба
додати що значно оно погіршилося, ~~бо~~ а до сего наведу реаль-
ні факти сего погіршення. Ото харч значно погіршився
і кождий з нас котрий не має сильного подерця домашного
то ходить кождого дня голодний і сам не знає як сему зарадити,
бо рано випивши трохи зовсім горкої, вгладно трамо
огірченої кави з куском хліба як кто ще має, бо нас-
щійше лучаєсь що одержавши вечером одну третину
малого бохонця хліба мусить його зісти весь бо тринне-
волений він до сего своїм золудком. У з тим жде обіду.
А щож сей обід чи що лучшого? зовсім ні бо одержуєсь
чисто зупу (голу воду) і то несолену а на друге
трохи бараболі часто несоленої а більше разів зовсім
не мащеної (як се у мене в дома дається свиням) і то
ще дуже мало. З'ївши такий обід чекає знов вечері
яка не є лучшою від снідання, бо одержуєсь або таку
саму горку каву (розуміється не солодку) або чисто
теплу несолену воду. Мяса вже цілий тиждень
не одержуємо (хотіли нам давати кінське мясо, але
ми постановили не приймати). Се булоб лише що
до самих харчів, але окрім харчів слідує ще обхо-
дження польської команди з нами бо от ходби
таке: Світла не дають, а се світло яке ми собі
купуємо мусимо гасити о год. 9<u>ій</u> вечером і так
приказано командою. Командою приказано щоби
гашено світло по бараках о год. 9., а тим часом
як тільки стемніє пости зі всіх сторін кричать:
„Гасіць свьятло", а як сего не зробиться то бере

каменюку та кидає через вікно до бараку, або прямо стріляє в барак, а се тому що команда видає [illegible] приказ, а інакше приказує його виконувати своїм зовнірам поучуючи своїх зовнірів щоби били нас по лиці, зневажали не впускали вечером до кернишці по воду (мимо сего що у бараках води нема то муситься іти до кернишці, котра стоїть коло дротів). Та не лише се але богато иньших річий як примусом сі дрова які ми собі потайком поприносили з розвалених бараків нам забираються, а цегли з яких хочемо собі побудувати другу піч мусимо ховати, щоб нам не забрано (мимо сего що обовязком Ляхів є побудувати нам печі). — —

Се будиб обставини які нас примеволюють глубше думати над причиною сего положення, котре яке ні найтісніше доповнено поодинокими фактами стає щораз гірше, та над хибами які наш укр. народ в галичині до сего стану допровадили. Попри різні дискусии (при чім не обходилося без нарікань зі сторони слабих характерів) які велися в поодиноких бараках маємо на сю тему знов відчит два бор. Хичія 7.X під заголовком: „Як втратили ми свою самостійність" ч. II — себто продовжень. З сім відчиті котрий був досить обширний я наведу лише кількома словами найважнійше се, що ми повинні собі дати мита на будуче А іменно: Наша інтелігенція не (береться тут [illegible] під увагу, а деякі слова а навіть їх більшість можна і до нас примінити) довсім почувала себе українською і не бачила потреби своєї держави, а тимсамим не могла сего вляти в низшу верстви, а найголовнійше в верстви селянські. Один укр. поміщик на Херсонщині говорив так. „Петлюрівці не є українцями бо їхні старшини при лучності зі зовнірами говорять по українські, а з приватними особами говорять по російськи." Отже бачимо, що для него (для сего старшини, котрий був вихований в російській школі) укр. мова була лише потрібною лише для мунтри, а не для конечности, а не для того що він українець та що сего батьківська рідна мова. — Простолюдє без інтелігенції нічо не зробить, а так само інтелігенція відокремлена від простолюдя не може нічо зробити. Если інтелігенція не є духом українською, а лише назвою,

що ніколи не позискає собі простолюдія, не позискає собі мужи- 23.
ка, бо мужик до таких провідників не чує зближення і прямо не
уважає їх своєю, але якоюсь чужою. Для того в першій мірі мусять
бути української інтелігенції, а до сего мусить мати стремлін-
ня і то точно означені і ясні до самостійної держави, та сі
стремління мусять влити в маси народа і тоді доперва така
борба яка ведеться не потребує стільки жертв і стане доцільни- кінцевого
мого. — Замітка президента: Нами галичанами можуть поляки
заволодіти і використати нас економічно, а москалі можуть за-
володіти культурально. —
Дня 8, 9 і 10. сего місяця при великих зусиллях нашого драма-
тичного кружка відбулося представлення „Перехитрили" або
„Пошилися в дурнів" - оперетка в 3ех актах. Представлення від-по-
відно до цих обставин випало дуже гарно. —
Сего дня було у вечір в хорі представлене котре відбувалось 10. X.
своїм порядком. Коло 9ої години вечером (але ще перед 9ою)
сотник Мейкевич пішов до керницї щоби набрати собі води
знаючи от так дуже добре що по 9ій годині не можна до дротів
зближатися, але пост добре поучений такими коман-
дантами як Заблоба, хотячи розбіткуватися приказав пере-
керницею в болоті покластися на землю і передержав так
в болоті около 20 мінут та доперва опісля закликав
коменданта варти і взято його до кімнати де поміщу-
валась варта, передержано через цілу ніч та на другий
день по довгій церемонії та по закінчі що хоть утікати
випущено його до нас (мимо сего що було в приказі що
аж по 9ій год. мають все бути в бараках). Се було одно
поломлення в нашім мірі. Але сей факт подї-
лав не дуже зле на нас бо таки протягом слідуючих
3ох днів утекло 12 старшин між ними також сотн. Л. —
Та за сю утечу прийшлось знов нашому бараковi
трошка перетерпіти, хотяй вже до сего привикли, бо
наш барак случайно найскорше мусів виявити утечу
наших 3ох товаришів. Отже 12/10 наш барак замкнено 12. X
на цілий день, а пані жандарми, котрі ледви держа-
лися на ногах перепроваджали ревізію розуміється
будучи п'яними кричали і сварилися як хто
хто на них подивився. Але не помогла і ревізія
(котра се з ряду була то вже не знаю але в котрій
раді таких було вже богато)

бо слідуючого дня зголошено і прочих утікачів (бо були они вже за границею) но і польська команда вже не знала спротиву проти утечі, рвучи собі волосся зі здивування куди се наші товариші втікають. Але мимо сего, що хотіли наоколо дротів обладали їх зі всіх сторін з різними агентами поміцними нічо не помагало.
Дня 14.X. відбувся відчит д-ра Кіцури „Про торговлю і промисл".
Як се всюди буває, що не кождий перейшовши школу стає здібним до дальшої самостійної праці, бо є і такі котрі вийшовши зі школи йдуть манівцями мимо сего що в школі одержували вказівки як мають поступати. На жаль так само є і між нами в таборі. Завдяки і добру школу ми вже перебули підчас послідного двох літного періоду а мимо сего не на всіх она вирила свої патно доброї практики національної свідомости.
Бо ото і між нами є хами хрупі як сот. Березюк народн. учитель зі Товковщини і пор. Горилян (є ще і иньші, але ці може не так замітні, але сі два то таки очевидні зрадники-падлюки) які за свою провину супроти всіх старшин зістали покарані бойкотом, а хотячи вилізтися з під сего удаються до польского табору обернюють сотника Цапка, якого є добре знало особисто з воєнних часів і думають що в цей спосіб дістануться домів. І ото 14.X на доносі цих двох падлюк допускають сотника Цапка, і мимо сего, що наш табор старається о випущення кого між нас, але полякам цего х треба тільки і они вірять своїм підчіпкам, а не всім старшинам. І от знов один доказ полученння в нашім таборі. — Та не конець на тім, бо ото 4 дні по тім знов розійшлась вістка, що в таборі прибув польський хлоп Вітос. І дійсно 18.X Вітос не знаю чи случайно чи спеціально прибув до табору, прим часі наші старшини хотіли предложити йому наше положення і погані обставини, але він не хотів нічо говорити кажучи „Не мам часу то сєм вшистко вирувна" і не оглядаючись довго завернув і знов вийшов з табору. А як показувано йому бочку зі зупою (-несьвенною тепловою водою) сказав: „а вєм, я вєм" і пішов не дивлячись на нічо. От польський хлоп. Але добре так. Бо коли б ми не сидячи за дротами, але зі зброєю в руках, сильно держали Східну Галичину, то тоді він з нами інакше говорив бися.

14.X

18.X

Длятого єще раз нам очевидячки вказують на слова: „Хто сильнима з тим кидаєтся і миш з тим ласляєтся". Сего самого дня розлетілась вістка: „З слідуючих днях їдемо до Вадовиць, в ціли відпущення нас до домів", але таки зараз слідуючого дня розійшлася вістка, що вже не їдемо, а як оно буде то все побачимо.
Ось такі є у нас сейчас відносини і серед таких власне відносин часто вечерами в гуртах говориться про причини сих обставин та деякі точки для нас на будуче. Ось при сій нагоді вигринуло і у мене питання а іменно: чому ми опустили східну Галичину? А на питання се вириває у мене одна може дуже мала але дуже важна частина відповіди а она звучить ось так: При перевороті 1918 року в місяци падолисті наші формуючіся нам частини арештували польського (бувшого австр.) генерала Пухальського. Але цего самого дня наші иньші (може в некомпетентні до сего) пани замість вивезти його, випустили його, а він скоро вдався до Ярослава зібрав 800 міщухів і в двох днях прогнав наші частини, які були єще дуже малеські, з Перемишля. — Хтож це були ці міщухи? Це було половина наших українських дітей, які не мавши опіки від нашої суспільности перейшли в польський табор і стали десять раз завзятійшими нашими ворогами чим родовиті Поляки. А на будуче нам зі сего одна точка: „Не дати пропасти ані одній нашій сироті міській, але виховати кожду на свідомого українця, то тоді не будемо зводити боїв з нашими пропавшими для нас братами, але они станут твердо по нашій стороні." І нераз так лучалось що міські батярчуки піддержували польський фронт чи то у Львові чи то на відтинку де я був себто в Городку і богато таких случаїв можна би навести. А хиба наша в тім що ми село уважали нашим, а зовсім забули за міста. Длятого цілими дальшою наших сил „Сотиковий фонд" на 1) захоронки 2) школи для цих захоронок 3) удержання і піддержання на кождім кроці і при кождій нагоді вкладками на сю ціль то постійно (поки на [illegible]). Отсе булаб одна часть відповіди на се питання, але се лиш дуже мала частка але дуже важна а може й найважнійша, котра мені случайно попала на гадку та котру кладу на сторінки

мойого дневника, хотяй мильно надиваю се дневником, бо не щоденно а лиш від часу до часу вписую мої замітки, щоб мати колись перегляд сего періоду життя в полоні, котрий має стати для мене школою і програмою для будучої праці.–

Дня 23 і 24 сего місяця музичний кружок улаштував концерт 24.X.
якого програму подаю на осібній картці. І сей концерт став знов неначе підкріпленням до видержання всего хочби найприкрійшого, бо на жаль є між нами і такі, котрі ради лучшого харчу і теплої кімнати а може і ще дечого упідлюються перед поляками, бо ідуть і працюють по їх канцеляріях як звичайні раби, як звичайні писарчуки перечеркуючи всю свою борбу, яку вели до тепер прямуючи до свойого визволення. А як примір такого упідлення народу дію імя а іменно ст. Бекеревич. Та на жаль є у нас таких хрунів не мало, але поминаю се на боці хочби з огляду, що тепер минула се справа, а згадую на се, щоб колись собі пригадати що і тут є хруні, щоб все бути осторожним. —

Падолист 1920.

День був погідний і гарний, але заразом зимовий вітер доказував, що не то гарне літо, але і знесилена осінь уступила місце зимі. Дуже раненько в таборі стало метушно. З несмілих дверий бараку вибігала скорим ходом закутана постать старшини, але набравши в жменю води до миття скоро вертала до бараку де рівно не було теплійше. Але ніхто не дожидав на ранок, але кождий вставав, натягав на себе що мав та стимив до зимної салі наукового бараку, де раненько відбулось святочне богослуження, яке відправив о. Ваківський. По богослуженню відспівав хор заповіт Шевченка, по нім відбулась академія зі слідуючою програмою: 1.XI.

Перед полуднем:

1) Націоналізм у Франковім „Мойсею“ (жор. др. Кичій)
2) Короткий огляд історичних подій нашого народу (ст. Солоуб)

Вечером:

3) Вічний революціонер ~ муз. хор в супроводі оркестри
4) оркестра
5) Ой чого ти почорніло широкеє поле – муз. хор
6) До живих і мертвих – Т. Шевченка (деклямація ст. Мацюка)
7) На орю ~ муз хор

і 8) Перший підполковника ~ сучасний образець пор. Ф. Кучинського, який я подаю в відписі з авторового твору. —

Сей вечер гарно витав і мабуть не було ні одної особи, котраб не вдрігнулась, не закля́лась в души, що мусимо витревати во кінець і ні раз не завагатись та не зупинитись в своїй дальшій борбі, хоч якаб она не була важка. Були на сім вечері і деякі польські ловіри, мабуть був хтось і такий, котрий мав за задачу добре слідити за всім, та мабуть не дуже добре він все зрозумів та вже добре поінформував команду обозу, бо на другий день управник військовий Брезінський, (котрого ми називали для знехтовання капітаном та рітмайстром) що ми за богато забагато бо хочемо і України і мармоляди (та думав він що ми проміняли Україну за мармоляду — отак собі представляє польський дурак нашу справу — але на жаль ще у нас хруні — та правду сказав один польський староста за часів нашого панованя у східній Галичині: „Будь невольником, то будь хлоп, а панованєць" — і дійсно держимось ми кріпко того рабства). Отак то час минає та зі сею різницею, що було в приказі, що маємо одержувати від 1.XI дрова, та се остало лиш приказом та мабуть і на дальше остане лиш пустими словами, бо по бараках холодно і до всего, що часто з грудей сих страдальців дасть ся чути: „Я такий голодний, коли ж се вобіч буде" до сего причиняється і се, що вже дуже раненько не могучи спати з холоду встають старшини і від кождого чути: „Я сеї ночи нічо не спав, бо зимно було" і так щоденно, бо накриваєсь нічим і палити нічим. Але се повинно як вже не раз я гадував школою і дійсно сі всі труди які я перебув від 12.VI 1918 дали мені не один досвід не одну науку. Дня 1.XI 1918 був я в дорозі з Одеси до рідного дому, бо наші тоді і австр. війська перепаковані повстаннями скарами: „кінець війні" і вертав я також між сими чужими для мене вояками, але вертав не з гадкою щоби стати в ряди проти найбільшого ворога бо ті не приходило мені на гадку що час скинути пута рабства, скинути хамське ярмо і не думав я в сім часі що в сім самім часі вже ллється кров о нашу свободу, що рвуться пута рабства, але байдужно і обоятно їхав я в сторону Галичини, та по части дивувався бачучи як укр. селяни платили по 25 копійок шкалу горілки за один навіть австр. ловірам. Я тут не завдавав я собі глубшого питання, але дививсь на се зовсім обоятно

мимо сего що бачив я сей вир наочно, однак я сего не розумів, хотай бажавби був се збагнути, але прямо боявся завитого хочби наших старших і поважніших людий, наших старшин які ще були в австр. армії, чи був я ще і тоді рабом. Я був а тому рабом, бо так мене виховано і був боягузом. І се все може буде одна з головних причин, що ми сьогодні хвилево поконані, бо були ми до послідної хвилі рабами і ще тоді коли Австрія конала, ми готові були її ратувати. Аж доперва тоді, коли показалось, що Австрії вже не встане ми кинулись до рішаючої проби вступити на иньший шлях, бо нам ми нагоди довсім вчасно і незамітно бути приготовленими до сего діла. Але я знов відступив від Левчика бо ось дня 4.XI. о год. 9 вечером запалав пожар одної частини нашого таборy. Горіло до пізної ночи з чого ми може й тішились, але се горіло по причині доброї господарки польської та се на нас скрутилось, бо слідуючого дня дуже раненько прийшов з ранит вже нам заблова та приказав щоби ми всі старшини з 5 ох бараків помістились в 2 ох бараках, та се ниж ніхто не опирався і почались на перегони переноситись та уміщатися в двох бараках як оселедці в бочці не звертаючи на се що се є неможливим. І тут знов показались ми солідарними, бо се не було конечним і можна було опертись єму, бо одна половина нашого бараку, в котрім я був не перенеслась аж по 2 днях коли нам дано місце. А наші пани боячись щоб не піти до землянок, полишали в давних бараках гарні печі, які собі своїми руками при великім труді. І знов показались ми слимаками і боягузами. Нашу половину бараку перенесено аж 7 давши нам половину бараку рівно з печами, бо ми оперлись і не хотіли йти до села без 2 ох шиб і без жадної печі чого від нас задав Бжезінський. Дня 5 ого. XI розійшлась вістка „Стрільці виїзджають до Вадовиць, а звідтам поїдуть домів“. І здавалось, що виїдуть, бо забрано їм деякі навіть власні річи як мундури білє і вівтачки в числі понад двіста на стацію, але по двох годинах вернули бо не було паровоза. Дня 6.XI повторив сот. Данилович і пор. Кичій свій відчит про „польський закон про викуп землі“ і „Статут для Східної Галичини“ що було для стрільців начеб працюванням та завданком та підкріпленням до дальної

4.XI

В бараках де було по 40 старшин напаковано по 150

5.XI

праці і борби в рідній землі. Дня 7.XI відїхав всей транспорт
стрільців, що кождого втішило, бо сі стрільці се добрі борці,
бо витревалі і будуть дальше продовжати раз начате діло.
Та ніби і для старшин здавалобся прийде скоро час (Комдт бараків)
повороту бо 10.XI полковник-комдт табору прикликав стар-
шин та заявив що в наслідок заключення тимчасового мира
в Ризі мабуть і ми скоро поїдемо домів, а тимчасом він хотів би
зробити нам полекші. І дійсно показались сі полекші сего са-
мого дня, бо не хотів даблоба видати дров до варення обіду і ми
мусіли позбирати з бараків решітки дров, які ми в різний
спосіб і при різній нагоді собі придбали, і дати до варення
обіду, бо аж на другий день видано нормально дрова до кухні. –
I Показались і наслідки наших хрунів бо 11.XI покли-
кано наших 15 старшин до канцелярії в ціли застінкування
їх подань та зве кождого питано ся чи працював у польскій
канцелярії, або чи працює, бо ходило Полякам о се щоби
переконати ся що саме ті, котрі перейшли так велику
школу борби, потрафлять всеж таки за доброго шніцеля,
за добре перестану ніч в теплій кімнаті місто дзвонити
зубами в бараках де мешкають всі иньші товариші, потраф-
лять схрунити і все своє поступовання борби о своє іст-
нування, своїм схруненнєм себто своєю писарською пра-
цею по польських канцеляріях перечеркнути і вдаритися
по рабськи в груди кажучи: „мій пане я согрішивсь і тяжко
каюсь за своє провини та прошу о прощення." І ось для
того нам треба буде звести тяжку борбу в першій мірі
з нашими хрунями і покрутити їм головку як воробцям
а доперва очистивши себе з хрунів взятись до безпере-
ривної праці. І ось тепер кождого дня хотай не бо-
гато но всеж таки кличуть по кількох старшин та
звільняють їх, а ми всі що лишаємось як довго не
звісно, но всеж таки оставмось на разі та вече-
рами заводимо довгі балачки над сим що було
та над нашою будучною працею над народом. І от
виринуло з нас питання, яке певно завдасть нам
сего, бачучи наш поворот, а тим питанням се є: „А щож
буде дальше, що будемо робити? На се треба мати
готову відповідь а іменно: Мусимо дальше працю-
вати і як будемо працювати такий буде вивід, а

При тім приходить мені на гадку сотиковий дохід на
рідну школу та удержання бурс, та удержання в кри-
тичній хвилі тих що терплять за народ, і ~~та~~ родини тих
котрих посвяти народ вимагає, бо тоді лише тоді цвіт
інтелігенції може посвятитись за свій народ, коли він
буде забезпечений своїм народом, а не так як сьогодня
бачиться, що в східній галич. дається відчути брак інтелігенції
на кожнім полі, а наші укр. учителі по причині матері-
яльного лиха мусіли приймати посаду аж в Тухолі на
чужім полі і вже тепер коли ще справа східн. галич. довсім
не рішена є вже тут в Тухолі 8ох учителів які кину-
лись в борбу за народ і що з сего, що одержали за
сю борбу, орь мусіли приймати виребрані посади аж в Тухолі.
А в сей самий час коли 5ти літній хлопчик кидаєсь
у Львові з поверха шукаючи в сім спосіб для себе
смерти, бо батько його положив життя за народ, в цей сам
час коли Поляки затягають нам ярмо на плечі;
котре ми хочемо скинути і боремось та не даємо собі
сего ярма накинути, в той сам час укр. народ в східн.
галичині прокурює 60 мільйонів марок і вкладає їх
до польського скарбу. А що ж чи не могли б ми в цій
так пекучій хвилі, щоб не пхати так важко заробле-
ного гроша в польський скарб, щоб не дивитись холодно-
кровно на шукання смерти сего хлопця, щоб не
висилати наших героїв по хліб до польського на-
роду, але щоб удержати всіх синів нашого народа
всіх борців, та бурс ми мусимо в сю хвилю тих
60 мільйонів не вкладати в польський скарб, але не
могучи тепер хвилево боротись мечем, мусимо працю-
вати над сим щоб цих 60 міл. було підвалиною на-
шої борби. І ось тут в Тухолі заложивсь кружок
антинікотинний до котрого і я вписавсь 22.XI. і
сей кружок числить вже 30 членів і організація
поступає вперед. І мусимо собі запамятати, що тих 60 міл.,
се друга 100 тисячна армія, яка не мечем а
тихою працею веде нашу намічену ціль вперед,
а по кількох роках такого самопожертвування,
100 тисячна армія вже не опустить своєї рушниці, але
встоїться на своїй прадідній землиці. —

Та що ми були рабами та ними мабуть останемось
ще довгий час бо ярмо добре не вїлося в наше тіло,
а на се маємо гарний доказ бо ото 26 падолиста
прибув до табору з Д.О.Г. Гродзюнд капітан польськ.
армії", який сказав ось що: „Комуніку (вам) панам ознай-
міць, же од зарас можеце вносіць подання і оне
бендом „пшихильне залатвйоне" і став потішати,
що все полагодиться, що звільнення будуть прихильно
полагоджувані і що вистарчить як кождий старшина
подасть коротке подання, щоб його звільнено, себто
як кождий заявить що він просить ляхів щоб його звіль-
нено, що він упокорюється. На се все посипались різні
запити, різне зачислення по польськи, посипались
потішні слова, і веселі усміхи, що ось дістанемось до
дому. Ось які ми раби, тільки щоб домів дістатись, а поза-
тим нічо. Завсім що иньшого якби кождий старався о ви-
дістання ся з полону на се щоб по місяці знов
опинитися в слідчім арешті, але не на се щоб
дармувати. Тож як би по нашім випущенню Ко-
бит опинився знов в тюрмі бо не дармував би взагалі,
але Крітко працював і подержали знов в тюрмі
та мусімо все таки повиловкати, а се було б
найкращим доказом як ми бажаємо польсь-
кої влади. І ось сьогодня наше число зменши-
лось бо прибуло нас тут 666 старшин 73 підхор.,
а до нинішнього дня то є до 28.XI. остало звільнених
101 старшин і 10 підхор.; а до сего часу вступило 165 стар-
шин і 7 підхор., а кілько з тих звільнених є знов
в тюрмі, мабуть напаль ніхто. — І що з сього якби
нас навіть всіх зараз випустили. Ось ми дальше
раби, — а раби не годні собою правити. —

Грудень 1920.

Це буде мабуть один з найтяжчих місяців, а з чого це вношу що сейчас зазначу. Ось мороз рисує свою вміцю на вікнах свої гарні картини, а вітер допомагає морозови показувати свою силу свою міць, яка для неволі для полону така страшна така грізна, та перед нею невільник дрожить. А в наших бараках чи тепло? Ось так тепло що деякі, якщи спочні бараки над раном білі від морозу, а товариші мимо сего що позатикали всякі можливі штари у вікнах і стінах, та мимо сего що топиться в печі по части дровами одержаними, а по части украденими а в бараку холодом пронимає кожду ~~дров~~ дровкну, зблідлу постать; ось це 20ого століття, ось це поступ в культурі, а сини сего народа що бажали колись свободи, а вашу часть в своїй визвольній борбі своїх товаришів поклали в могилу, ~~…~~ друга частина ходить окутана в бараках і з недужного грудий виривається на тів окреслений з пересутрі голос: „Я голоден і зимно, дай мені Боже, ище раз оружє в руки", а тоді я його вже не віддам!"—

Зазначував я в попередніх сторінках що ми раби та не зовсім раби, бо ось з нагоди проголошення в часописи свята Просвіти і в таборі нашім появилась відозва з закликом жертв і внутрішної позички нашій державі і ото 4/XII відбувся концерт в честь сего свята в посипались жертви і підписання позички і підписано около 30 тисяч а зложено готівкою 5 тисяч марок чим почасти показали ми що вступаємо на шлях, коли раб перестає коритися свому панови, котрий його гнете, а починає будувати своє життя.

Дня 5/XII. пор. Др. Хичій уладив виклад на тему: „Огляд політики З.О.У.Н.Р.", котрий має бути наче послідним відчитом, бо ходять пугки що прийшло богато звільнень.—

Дня 7/XII. нове радіо, а іменно: що табор за якийсь на з поділі, але та вістка показалась неправдивою а лишень натягає нерви і так вже натягнені людьб-

ними вітками.

Для лучшого зображення хочу описати зимовий день в 8.XII.
нашім таборі: Рано о 7 годині приносять в бочці каву. Але
по неї ніхто не спішить ся, бо се чорна гірка юшка ні-
чо не варта, а також зимно хоч тікати з бараку, але
куди? Кілька товаришів моїх котрі не мають чим нак-
ритись вже о много вчаснійше повставали та бігають
по кімнаті щоб хоч троха розігрітись. Они бігають до су-
сідного порожного бараку приносять кілька дощок з
прични, розпалюють огонь в печи, але се нічо не помага-
гає, бо і вікна цілком замерзлі і всякі залізні куски
побіліли. По каві кождий знов ховаєсь в ліжко, а хто
не має чим накритись стає коло печі і як може гріється.
Всі стають доперва коло години 11 перед полуднем бо
в хаті стало вже трошки теплійше. О год 12½ принесено
обід, а по обіді трошки розігрівши ся кождий щось
робить, але не довго бо треба піти за дровами,
а зрештою не довго можна щось робити бо холодно
робиться. Отже одні ходять другі співають, иньші
щоб розігрітись танцюють аркана. І так минає до
вечера. А ось тепер вечір, на дворі сильний мороз
вітер кидає на всі боки снігом, котрий і до нас через
щпари добираєсь, в бараку холод, сьогодня дров не одер-
жано, але мимо [illegible] отже збираєсь кількох
товаришів, щоб спратати [illegible] бо не можна буде пере-
лежати до рана. І удалось, [illegible] переміняєсь в дрова
і горить в печі, але чим запалимо завтра в печі? Завтра
треба би вже витрати біле, а так зимно. А чи всі мають
що тратити? І так минає день за днем. —

Та є і різнородности в нашім таборі, бо ось 10.XII. приносять
вістку по полученню харчів під кождим взглядом і вже
сего вечера видано по половині хліба (до тепер по ⅓ б.)
видано рівнож по 10 папіросів і по ложці мармоляди,
а на день 11.XII получено до варення і мясо і кашу
та здавалось, що дійсно вже поліпшить ся се все.
Та мимо сего що нам [illegible] вже кілька таких случаїв
та ніхто не догадавсь що се знов підступ, бо 11/XII саме
в обідову пору коли розділювано обід на бараки
прибув до кухні польський генерал щоби сконтро-
лювати що ми полонені їмо.

Та саме се був перший день получчення. Генерал покушав
нашого харчу, та все се дуже йому подобалося, і обід після
него був не злий, але поїхав Генерал сего самого дня що є
11/XII і показалось що се получчення було лише для прибутя
Генерала, бо вже в сей вечір не одержано папіросів і вже
не одержано мяса на слідуючий день і меньше каші
а що більше то се що 13/XII не то що меньше видано
але не видано дров до варення так що обід ми одержали
о год 4 по пол. місто о год 1. по пол. А вже дальших
днях помішено по половині до конця хліба а не вида-
вано мяса лише що 4ий день, а решту дня смердячі
оселедці.—
Дня 13.XII я перенісся до 7ого бараку, бо 6ий барак зовсім
опорожнено. В сім бараку життя пливе якось живійше та весе-
ліше, а передовсім вечері. Ось приміром дня 19.XII день
минув досить скоро в праві серед холоду, але зближався
час вечера, котрий заповідався досить весело, бо мав
прийти Николай з подарунками та приготовлювано
все до веселого вечера. О год. 8^{ій} вже всі очікували
приходу, а щоб сей час ожидання скорше минав,
почалися в бараку жарти, як удавана промова
Затонського, декламація яку декламувала мідсанка
в Перемишлі „Мені принайтяжчий минало", або одна
з перехитрими, по жартах наступили желання всім
Николаям бараку а опісля віршування кождому
з особна многая літа і підкидування кождого аж під
стелю, опісля принесено вістку що за два дні від'їз-
джає 25 старшин домів, а около 9:30 год. прибув Нико-
лай з чортиком та ангелом з подарунками. Чортик
роздає подарунки при чім не обійшлось без веселих
сміхів, а притім дружина яку привів Николай
при музиці танцює, а один з дружини збирає датки
на рідну школу. Того вечера зібрано 978 марок
на рідну школу (на Андрея в сей сам спосіб зібрано
1085 марок), по відході Николая довго ще в нашім
бараку лунали співи, та підлога стогнала
під веселим арканом. І ось сьогодня вечер
(20.XII) свято Николая барак аж гуде від жартів,
танців та співів се на прощання завтра
від'їзджаючих старшин, які мають від'їзджати
домів. І так життя досить весело минає.—

Почавши від Николая аж до кінця сего місяця час минає зовсім монотонно лиш зі сею різницею що що кілька день відїздає по двох або трех старшин домів. І так до кінця сего міся остало в лягрі всіх старшин (разом зі сими, що є в шпиталі і по канцелярії) 254 та 39 стрільців.

Та прийшов час нового року, час наших свят зближався, котрі кождий з нас був певний, що буде святкувати в лягрі. Зроблено приготовлення до свят, але все даром бо нічо не можна було одержати в місті, ані у польскій провіянтурі. Одержано двайцять тисяч з горожанського комітету, але їх ухвалено і девять тисяч відослано опять на біжучі тежкі цілі, а другу половину оставлено як зелізний фонд старшин.

День святого вечера. Зближається вечір, котрого кождий з нас мимоволі ожидав, хотяй знав кождий, що нічого доброго сподіватись не може бо сеж польський полон. Але на саму згадку, що в сей час весь наш трагічний нарід, що навіть кождий най-біднійший святочно настроєний та спокійно святкує се наше традиційне свято. Та знастакож настав вечір, принесено вечеру, на прічах замиготіло богато свічок, перед вечерою відспівано дві коляди, а по відспіванню роздано вечеру, яка складалась з капусняка, двох пирогів та кави. Свічки горіли довго, кілька найцять гуртків сиділо при свічках, одні колядували, другі вголос, сям щось розмовляли иньші почали збиратись до танців. Далось чути музика почались танці і в бараку кипило житє до 3 год. над раном. О 3 год. в бараку стало тихо та лиш кілька гуртків сидячи при світлі свічок писали листи або щось тихо розмовляли.

Перший день свят рівнож гарно проведено, відчитавши при обіді желання від горожанського комітету.

Другий день свят. Около 10 год. перед полуднем почали всі збиратись на Богослуження, та місто пійти до каплиці, появились коло бараків жандарми почали нагнити щоб всі збирались бо буде ревізія, а на донесення урядникови Брезінському що сьогодня у нас свято відповів що він о сім нічо не знає. До сеї ревізії приказано

повиносити всі річи зі сінниками. При ревізії забрано богатьом товаришам білє, накривала і прямі куски вбрання.
По ревізії обступлено нас жандармами і силою переведено нас до землянок довжина вогких темних без столів з проходом між прічами на пів метрі. При ревізії обходжено по грубіянськи. Заблоба сказав до одного жандарма: „Генерал не Генерал ак не зехце виходзіць шаблєв по блове а он вискочи в концу"
Нас переведено силою, але ми запротестували письменно та богацько сварились з Заблоцьким, але місто сего щоб всі заперестали працювати в канцелярії та лизати лати ляхам, то всі дальше остались в канцеляріях та в справі говорено і за голодівку, але ми говорено кажучи що оскільконе поможе протест письменний допервa попробуєм сего средства. А тимчасом ми вже другий день (9.I.921) в землянках виглядів нема, на дворі дощ, в землянках в деякім місци зачинає протікати, та повіває холодом і вогкістю, що буде дальше ще не самі обіцянки Заблоби вкороцці побачимо.
Та зроблено собі у нас шутку, бо дня 10.I прибула бутьтоби санітарна комісія та сконтролювала і сконстатувала, що сі землянки не можливі до замешкання і нас сего самого дня перенесено до залізних бараків, але не на довго бо ми на 10 днів. Дня 20.I. нас знов перенесено до сих самих землянок нібито вже справлених, але в дійсности землянки застали ми їх такі самі зі сею ріжницею що на середині землянок на проході вложено по три дошки що мало заступити підлогу. І так зачалось наше життя в землянках якесь пригноблене таке як вірно зобразив укр. вістник в двох статях в початках лютого називаючи землянки людськими норами.

Лютий 1921

Протягом лютого життя в цих землянках стає пригноблене ~~та~~ сумне та важке. Землянки обросли грибом темні, а до цего і харч погіршено і зменшено пайку хліба до 300 грамів хотяй невдовзі знов підвисшено до 600 гр. Рівно[ж] сего місяця богато виїхало домів так що в кінци лютого осталось всіх старшин в землянках і в шпиталі около 140 так що в трех

землянках осталось дуже мало, а тим самим життя стало якесь сумне пригноблене, же можна ~~з своєво~~ милою доброї волі нічо працювати. Дня 20 лютого виїхало 30 старшин домів, а 5ох яких м. Ст. Штаб. звільнило, задержано дальше в таборі. Направді здаєсь тільки всего було вдоволення що часописи, але і в цім взгляді робили Поляки вибрики, бо приміром Укр. Вістник з 21.II. мимо сего, що був се новий наклад по Конфіскаті Поляки одну статтю вирізали. І взагалі кождий надієсь вже вирвати домів, бо будь що будь 10 місяців оставляли свої сліди, а головно послідний час в землянках. Дня 26.II привезено тут 4 стрільців з Яворівського повіту, які служили в петлюрівській армії а се з того, що не мали жадних документів.—

Дня 15. марта цілком случайно покликано мене до евіденційного офіцера в цілі звільнення а — Март 921

16 марта о год. 3. по пол. видано мені, тов. Скіцкови і Гаврилюкови документи і нас по докладній ревізії випущено на волю. та ми виїхали о год 5.30 по пол. в напрямі на Варшаву.

17. марта о год. 8.30 перед пол. я прибув до Варшави, а о 9.20 виїхав в напрямі Львова.

18. о год 2. перед пол. прибув до Рави руської,

а о год. 8 прибув до Ярослава де зголосивсь у старостві. Староство дало мені упімнення кажучи: „Robię pana uważnem, ażeby pan nie bawił się polityką ani propagandą, bo w przeciwnym razie pan znowu się znajdzie w dziurze." О год. 4^{25} відїхав до Радимна а о год. 7 прибув до дому.

31 сторін.
17 старшин.
12 козаки

BAZAR LANCUT

8 грудня 1929 року

В кімнаті 7.34.

8 грудня 1920 року

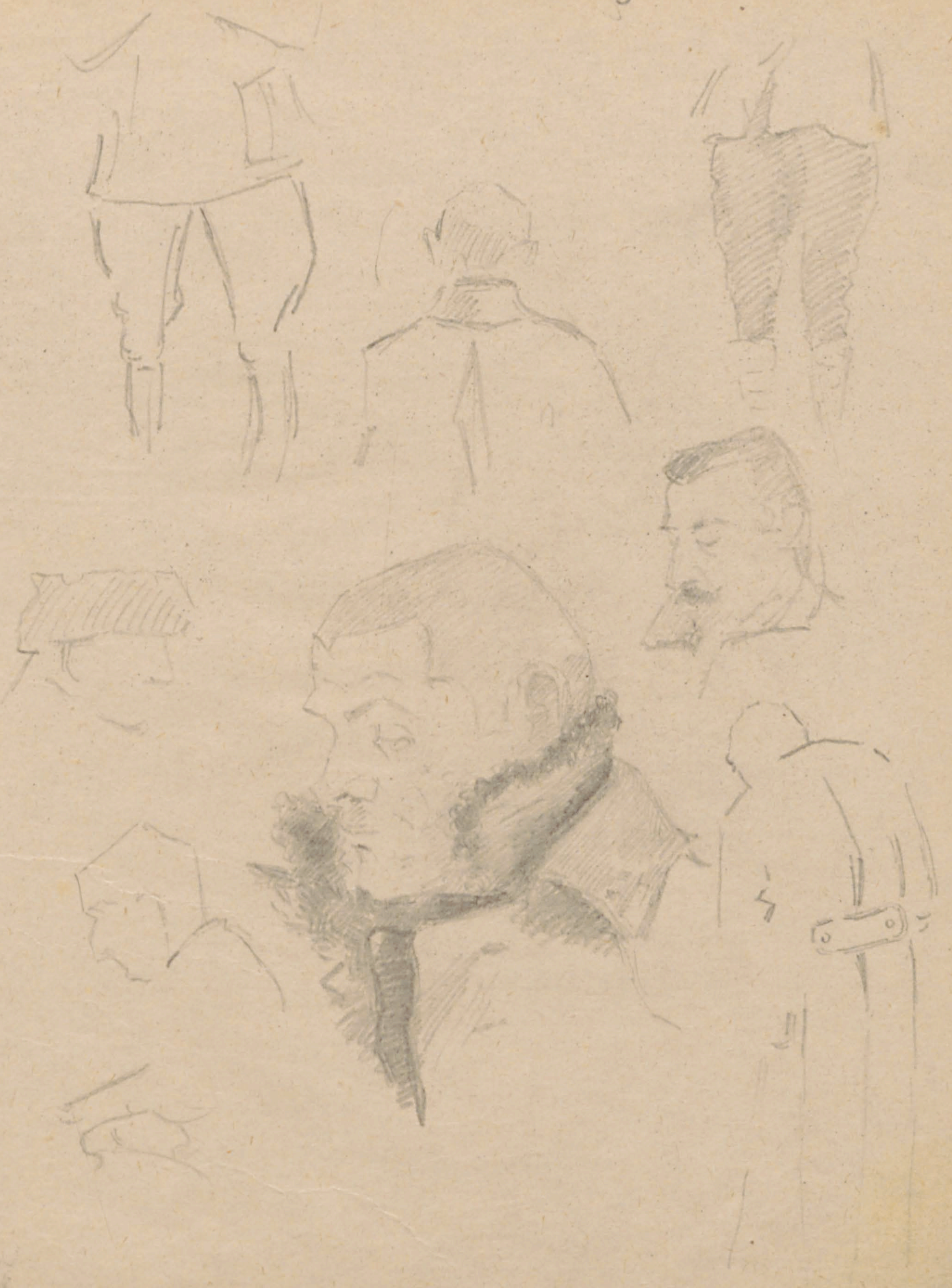

9 грудня 1920 року

„Вірним Синам України"

Пам'ятник на могилі старшин на католицькім кладовищі в Ланцуті.

9 грудня 1920 року

9 Грудня 1920 р.

КН 9036

7

3

Утро.

Леонид Бачинський

9

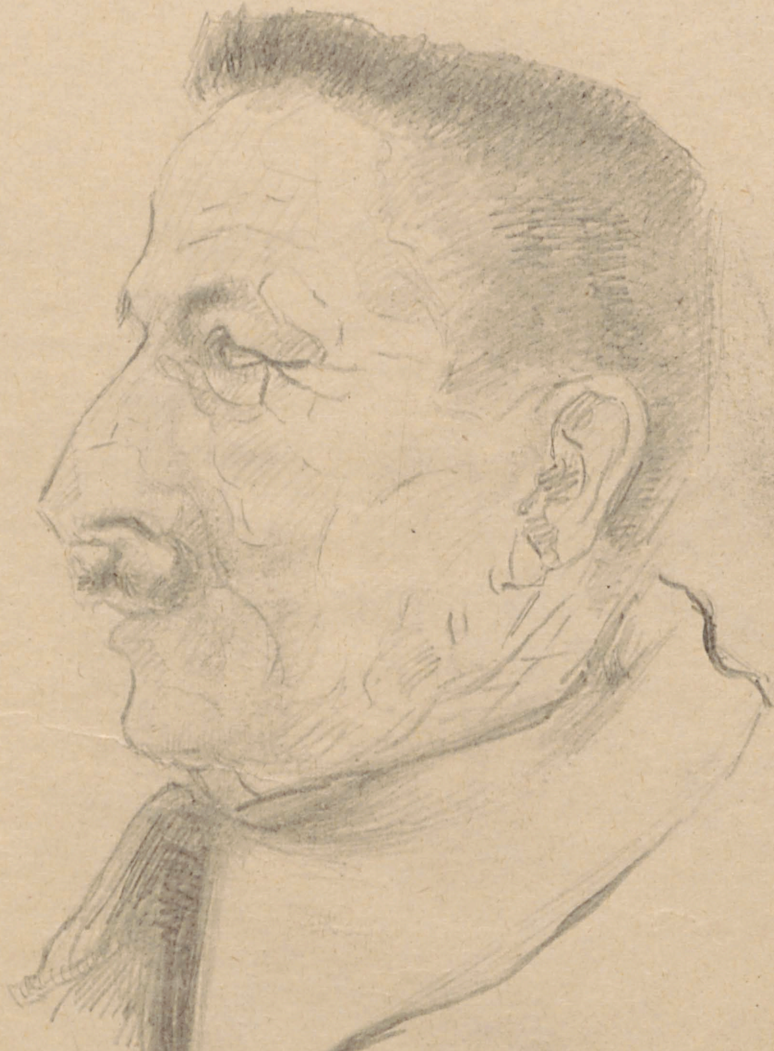

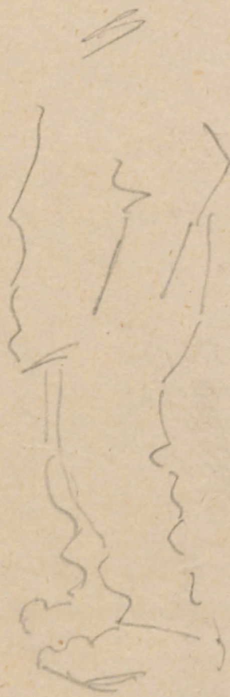
Пор. Стопневич.
кімната ч. 34.

Бодгар

Леонид Б

Типі Українського війська.

Джури.

(Безбатчинки)

23 лис. 1922 р.

Козак 6 стрілецької дівізії із штабу Володько

„Тікав до дому до жінки і дітей і піймав на границі...“

Самовиховування старшин

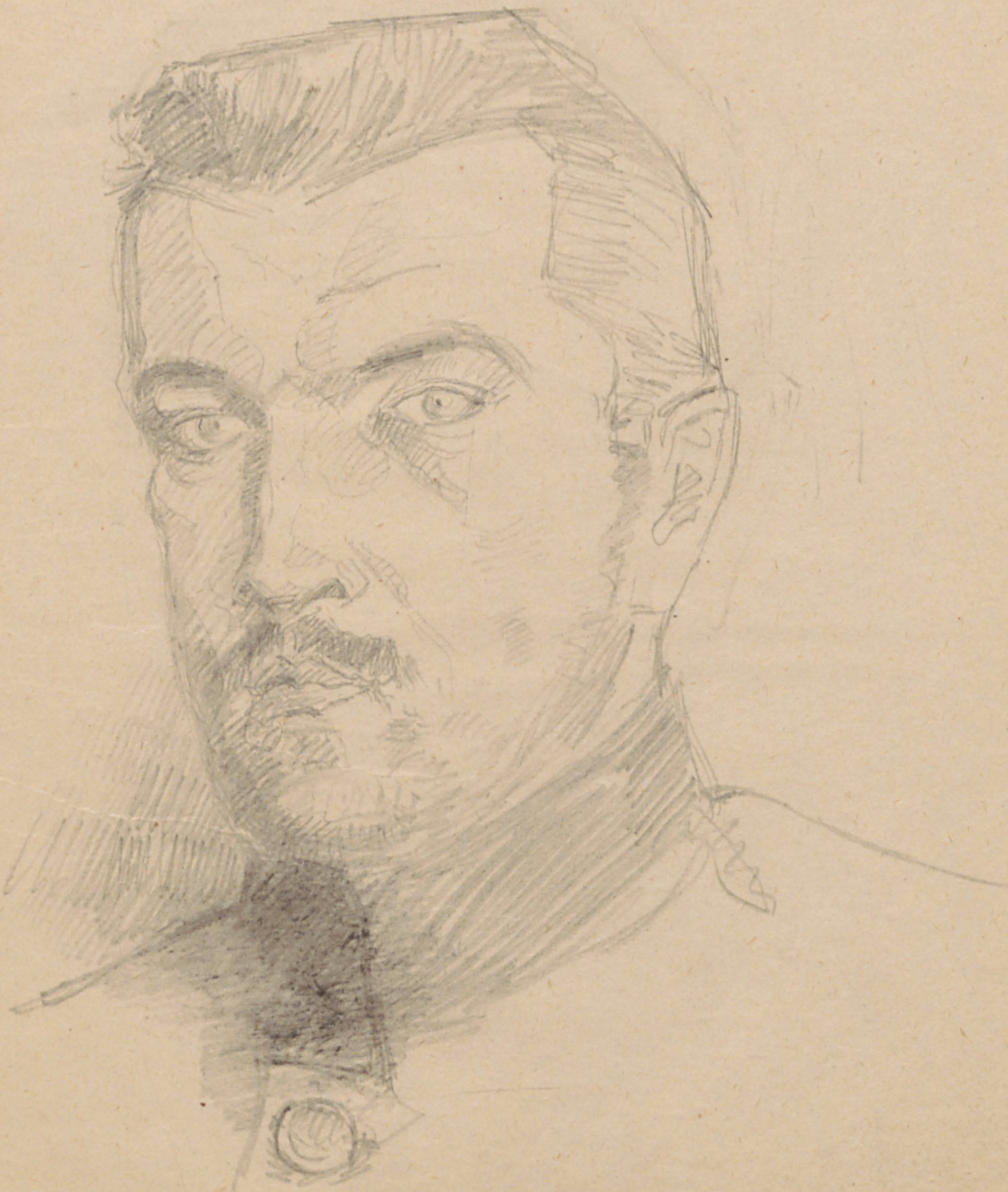

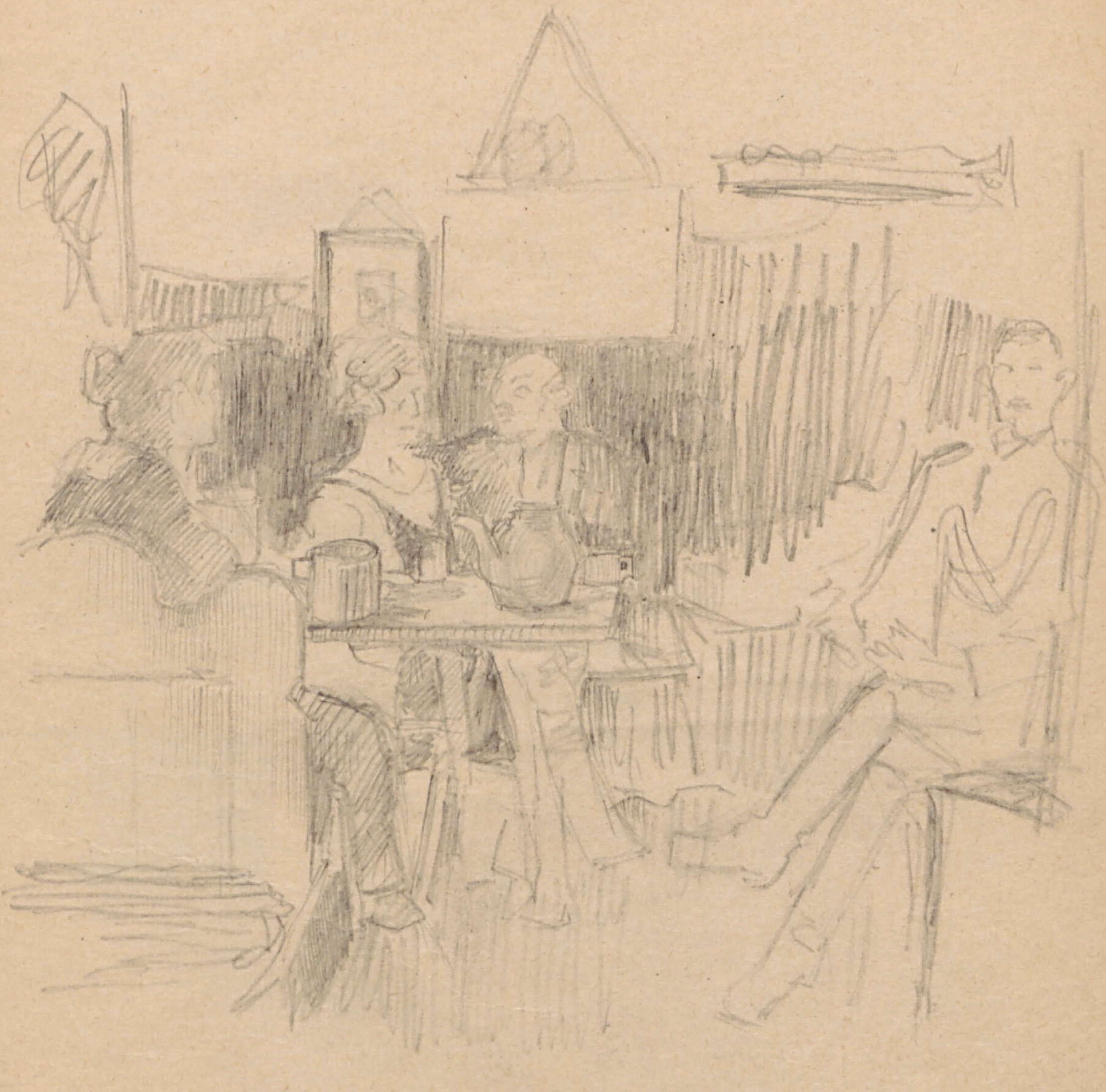
22

Кватиря женатих старшин

Вечером при маме

29

14

30.-

